

АМ і ЛІТАРАТУРА МАСТАЦТВА

18

КРАСАВІКА

2003 г.

№ 16/4202

КОШТ 530 РУБ.

АНОНС!

МЫ — БЕЛАРУСЫ!

“Няхай акцыя
па стварэнні кнігі
“Мы — беларусы!”
стане
агульнанацыянальнай,
агульнанароднай!”

5

Уладзімір ПАЎЛАЎ:

“Чалавекалюбства,
гуманізм
і інтэрнацыяналізм
набывае
канкрэтнае
напаўненне
ад любві
і пашаны
найперш
да свайго”.

3

“БЫЛО І ТАКОЕ...”

— успаміны
Хведара ЖЫЧКІ
пра дні
вясёлыя,
пра
справы
былыя.

4-5

ВЫСТАВЫ

Фотамастак Віктар ГАНЧАРЭНКА:

«ПРАБАЧЦЕ, АЛЕ Я ТАК БАЧУ!»

У зале мінскай
бібліятэкі імя А. ПУШКІНА
завяршае работу выстава
фотаробот Віктара ГАНЧАРЭНКІ.

12

Чытайце і глядзіце на стар.

ЯК ТОЙ КАЗАЎ, А ГЭТЫ СЛУХАЎ...

“13-паласа” —
старонка — гумару,
пародый, перапеваў
ды шаржаў.

13

Глядзіце на стар.

ПАЛАСА

КОЛА ДЗЁН

Нарэшце, здаецца, прыйшла вясна. Сышоў снег, вярнуліся з выраю птушкі. Наперадзе ў нас Святы. А ў Іраку ўсё яшчэ ідзе вайна...

ПЕРСПЕКТИВА ТЫДНЯ

У нас будзе свой нацыянальны касмічны спадарожнік — такі вынік нарады, якую правёў 8 красавіка Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка з удзелам беларускіх і расійскіх вучоных. Праект канцэпцыі адзінай сістэмы дыстанцыйнага зандзіравання зямлі і стварэння нацыянальнага беларускага спадарожніка быў прадстаўлены кіраўніку дзяржавы ўжо даўно. Але рашэнне аб уступленні Беларусі ў перспектыве ў "клуб касмічных дзяржаў" не павінна прымацца спонтанна, паколькі патрабуе пэўных сродкаў і рэсурсаў, лічыць Аляксандр Лукашэнка.

ПЛАНЫ ТЫДНЯ

З 7 па 10 мая ў мінскім выставачным цэнтры пройдзе VII Міжнародная спецыялізаваная выстава "СМІ ў Беларусі". Планаецца, што побач з ачыннымі сродкамі масавай інфармацыі там будуць шырока прадстаўлены выданні Саюзнай дзяржавы, краін СНД і далёкага замежжа. Акрамя прэзентацыі СМІ ў праграме выставы — пасяджэнні "круглых сталаў" па праблемах развіцця ачыннага заканадаўства аб СМІ з удзелам прадстаўнікоў дзяржаў і грамадскіх структур, а таксама семінары. У рамках выставы адбудзецца ўручэнне прэміі "За плённую працу ў беларускай журналістыцы".

ЮБІЛЕЙ ТЫДНЯ

10 красавіка рэспубліканскаму маладзёжнаму выданню "Знамя юности" споўнілася 65 гадоў. Жадаем супрацоўнікам "ЗЮ" творчага плёну і ўдзячных чытачоў.

ПУЛЬС ТЫДНЯ

9 красавіка народны пісьменнік Беларусі Васіль Быкаў выпісаны з клінікі ў Празе, дзе 27 сакавіка яму была зроблена складаная аперацыя на страўніку. Зараз пісьменнік адчувае сябе добра, улічваючы яго 79-гадовы ўзрост і хірургічнае ўмяшанне пад агульным наркозам. Урачы лічаць, што стан здароўя Васіля Уладзіміравіча дазваляе яму праходзіць рэабілітацыю дома.

РАШЭННЕ ТЫДНЯ

Згодна з рашэннем урада ў нашай краіне павышаюцца ўсе віды дзяржаўных стыпендыяў у сярэднім на 6 працэнтаў. Цяпер памер стыпендыі студэнтам ВНУ будзе вагацца ад 28330 да 45330 рублёў, студэнтам тэхнікумаў — ад 23775 да 38030, навучэнцам ПТВ — ад 15310 да 24490 рублёў. Адначасова памер сацыяльнай стыпендыі для студэнтаў ВНУ складзе 22800, тэхнікумаў — 18240, навучэнцаў ПТВ — 8470 рублёў.

КЛОПАТ ТЫДНЯ

Вучні больш як палавіны ўсіх агульнаадукацыйных школ нашай краіны забяспечаны гарачым харчаваннем. Гэта на 20 працэнтаў больш, чым было ў красавіку мінулага года. Такія дзеньня прагучалі на рэспубліканскім семінары ў Мінску, які быў прысвечаны дзяржаўнаму нагляду за новымі формамі арганізацыі харчавання школьнікаў.

ЛІЧБЫ ТЫДНЯ

Паводле звестак дэпартаменту па занятасці Міністэрства працы і сацыяльнай абароны, з пачатку года па дапамогу ў пошуках працы звярнулася 75,1 тыс. грамадзян нашай краіны. За гэты час адзначана павелічэнне колькасці толькі афіцыйна зарэгістраваных беспрацоўных, больш чым на 15 тысяч чалавек. Зараз у сярэднім на адну ўмоўную вакансію прыпадае 5 беспрацоўных.

ЗАМЕНА ТЫДНЯ

З 15 красавіка для абанентаў Мінска і Мінскага раёна ўводзіцца новая заказная служба міжгародніх і міжнародных тэлефонных перамоў па нумары 071. Новая служба 071 замяніць дзве існаваўшыя раней службы — міжгароднюю 07 і міжнародную 080.

ПАВЫШЭННЕ ТЫДНЯ

З мэтай павышэння зацікаўленасці насельніцтва ў зборы зваротнай шклянкі тары і ўлічваючы рост адпусковых цэн на новы посуд, Міністэрства экалогіі прыняло пастанову "Аб залоговых цэнах на шклатару". Цяпер бутэлька піўнага рудога і зялёнага колеру ёмістасцю 0,5 літра каштуе 80 рублёў, бутэлька з-пад гарэлкі пад вінтавую закаркоўку ёмістасцю 0,5 літра — 100 рублёў, а ёмістасцю 0,7—0,8 — 130 рублёў. Спойкі для кансерваванай прадукцыі ёмістасцю 0,25 літра каштуюць 60 рублёў.

НИКОЛІ НЕ ПОЗНА!

Шаноўныя чытачы! На "ЛіМ" можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні. Кошт індыўідуальнай падпіскі на адзін месяц — 2500 рублёў, на два — 5000 рублёў. Індыўідуальны індэкс — 63856. Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — 4000 рублёў, на два — 8000 рублёў. Ведамасны індэкс — 63857.

ЭКСКЛЮЗИВ

П'еса Шэкспіра "Гамлет" адна з самых папулярных у тэатральных твораў. Спазнаць, разгадаць трагедыю прынца Дацкага Імкнунца і ў класічных, і ў эксперыментальных сцэнічных афарбоўках. 9 красавіка ў мінчукоў была магчымасць паглядзець толькі адзін (эксклюзіўны) монаспектакль "Гамлет" у рэжысуры Кшыштафа Копкі (Польшча),

«ГАМЛЕТ» ПА-ПОЛЬСКУ

прэм'ера якога адбылася зусім нядаўна, у верасні 2002 года. На сцэне Рэспубліканскага тэатра Беларускай драматургіі (паказ спектакля ладзілі Беларускі цэнтр міжнароднага інстытута тэатра (ЮНЕСКА і РТВ) ролю Гамлета разыграў лаўрэат міжнародных тэатральных фестываляў, акцёр Пётр Кондрат.

У прасторы чорнай каробкі сцэны Гамлет з'яўляецца ў шэрым паліто, з чамада-

нам у руках. Прынц Дацкі ад'язджае (з Радзімы, жыцця), распяваючы марным разявам (гэта значыць гледачам у зале) сваю гісторыю. Гамлет запальвае свечкі, кожная з іх сімвалізуе астатніх персанажаў п'есы: Афелію, Палонія, Клаўдзія... На гэтым умоўным вакзале-сцэне прынц Дацкі і сумуе, і плача, і смяецца, і злועца, уводзячы нас у трагедыю здрадніцтва і нянавісці, свайго выбару паміж дараваннем, любоўю (быць?) і прагай забойства, помсты (не быць?). У выкананні П. Кондрата маналог Гамлета гучыць як напеўны верш, набліжаючы монадраму да выканаўчых вышынь ста-

ражытнагрэчаскіх трагедый. П. Кондрат па-майстэрску іграе голасам, прыцягвае ўвагу публікі незвычайна пластычнымі рухамі, адметнай мімікай, жэстамі, характэрнымі для душэўна стомленага чалавека, які імкнецца ўбачыць у кавалку люстэрка свой лёс...

Паступова тухнуць свечкі: адыходзяць з жыцця Афелія, Палонія, Клаўдзія... Нарэшце ад'язджае і Гамлет, сумная гісторыя якога доўжылася на сцэне толькі пяцьдзесят хвілін.

В. БАРАБАНШЫКАВА

НА ЗДЫМКУ: Гамлет (П. КОНДРАТ).

ВЕЧАРЫНЫ

У Вялікай зале Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі адбылася карговая музычна-паэтычная сустрэча з цыкла "Вечары беларускай паэзіі і музыкі". Зноў аматары нацыянальнай

новіца, Н. Гілевіча, якія прагучалі ў цудоўным выкананні студэнтаў філалагічнага факультэта БДУ. Любоў да Беларусі выказалі сваімі творамі ўжо знаёмыя нам маладыя паэты І. Сіроткін ды І. Аляксенка. Асабліваю ўвагу прыцягнула прэзентацыя кнігі В. Стралко з перакладамі твораў беларускіх класікаў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча на ўкраінскую мову і твораў ўкраінскай класічнай паэзіі (Т. Шаўчэнка) на беларускую. Прысутныя атрымалі магчымасць азнаёміцца

прысутнічалі ў зале, пачулі сваю музыку ў натхнёным выкананні студэнтаў БДМУ, здольных пранікнуць у сэнс сучаснай музыкі, вельмі складанай не толькі тэхнічна, але і зместава. Элементы канцэрта-лекцыі адчуліся ў кароткіх паведамленнях вядучай Э. Скуратавай пра тых аўтараў, якіх магпа не ведаць шырокая аўдыторыя слухачоў. Кульмінацыяй вечарыны прагучала яскравае, артыстычнае выступленне В. Сотнікавай — саістыкі Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

«МОЙ РОДНЫ КУТ...»

культуры апынуліся ў чароўнай атмасферы твораў беларускіх аўтараў мінулага і сучаснасці. Гэтым разам агульнай тэмай вечарыны сталася любоў да роднай Беларусі. Паэты і кампазітары праз уласныя творы пранікалі ў сэрцы прысутных, дорачы ім святло сваіх асабістых пачуццяў да Бацькаўшчыны.

Паэтычная частка, удзельніцай якой прадстаўляў А. Кныш, радавала душу і слых вершамі У. Дубоўкі, Х. Гуры-

з найбольш значымі "пунктамі" біяграфіі перакладчыка. Нечаканым "адхіленнем" ва ўкраінскую нацыянальную культуру і мову стаўся агучаны самім В. Стралко ўрывак з паэмы Якуба Коласа "Новая зямля". Першы радок якой стаў тэматычным эпіграфам усёй вечарыны.

Музычная частка імпрэзы прыемна здзівіла сваёй разнастайнасцю: у праграме былі прадстаўлены вакальныя ды інструментальныя творы — як сольныя, так і для розных ансамблевых складаў выканаўцаў. Іх паслядоўнасць стварыла арганічны рух ад музыкі беларускіх кампазітараў-класікаў ("Мелодыя" А. Туранкова ў выкананні К. Косціна адкрыла вечарыну) да твораў сучасных аўтараў (Л. Мурашка, Г. Кароткіна, В. Жывалеўскі). Кампазітары, якія

Новую ступень развіцця было супрацоўніцтва студэнтаў БДУ і БДМУ. Творчыя кантакты дзвюх ВНУ узбагаціліся новымі талентамі. Гэта навучэнкі Мінскага музычнага вучылішча імя М. Глінкі К. Рэут, В. Альхоўская, А. Дзямідзенка. Выканае імя трыю Г. Кароткінай "Званы Беларусі" ўразіла майстэрствам адпрацоўкі дэталю і глыбокім пранікненнем у настрой твора.

Згаданая вечарына сталася апошняй у гэтым канцэртным сезоне, але працяг серыі "Вечароў беларускай паэзіі і музыкі" абавязкова прынясе аматарам нацыянальнай культуры новыя сустрэчы і новыя ўражанні.

Марына МРАЧКО, студэнтка III курса БДМУ

АКТУАЛЬНА

На мінулым тыдні зацверджана новая рэдакцыя Палажэння аб Спецыяльным фондзе Прэзідэнта РБ па падтрымцы таленавітай моладзі. Пра адпаведны прэзідэнцкі Указ паведамліла прэс-служба кіраўніка дзяржавы.

Абноўлены дакумент удакладняе парадак размеркавання сродкаў фонду дзеля забеспячэння пераважнага накіравання іх на заахвочванне юных талентаў, якія дамагліся высокіх дасягненняў у мастацтве, і на правядзенне культурніцкіх акцый у пад-

трымку дзіцячай і маладзёжнай творчасці. Гэтая, і некаторыя іншыя адметнасці новай рэдакцыі Палажэння аб Спецыяльным фондзе паспрыяюць удасканаленню яго пра-

КЛОПАТ ПРА ТАЛЕНТЫ

стыпендыятаў фонду складаюць ужо даволі доўгі пералік. І колькасць юных талентаў, адзначаных прэстыжнай стыпендыяй, паранейшаму расце...

Н. К

Паважаны Уладзімір Мікалаевіч! Піша Вам цэзка — Уладзімір Паўлаў. Мы з Вамі знаёмы, можна сказаць, шапачна. Першы раз бацьпіся ў Жыткавічах на куставой нарадзе работнікаў культуры, другі раз — у Доме літаратара ў дзень Вашага прыёму ў Саюз беларускіх пісьменнікаў. Ну, а пішу Вам наогул упершыню, узяўшы адрас у Валодзі Саламахі ў "ЛіМе".

Чаму пра гэта падрабязна? А таму, каб у сяго-таго, каму трапіцца на вочы пісьмо, не ўзнікла думка, што мы з Вамі даўня сябры-таварышы і пішу Вам з самых цесных прыцельскіх адносінаў.

21 сакавіка штотыднёвік "Літаратура і мастацтва" надрукаваў Ваш матэрыял пра Міколу Гамолку "І Якуб Колас блаславіў...". У артыкуле згадаецца, што Вашых родных на пачатку Вялікай Айчыннай вайны акупанты выселілі ў чужую вёску Найд, пра якую дзед Ігнат Адамавіч у дзень Перамогі гаварыў так: "Найду, хоць і малая вёсачка, праславіла дабрыня". З гэтай маленькай вёсачкі выйшлі Герой Савецкага Саюза Васіль Кот і пісьменнік Мікола Гамолка. І далей: "Потым падросшы, чытаючы Міколу Гамолку, пераканаўся і сам: праўду аб ім казаў дзядуля мой, пісьменны селянін, які газеты і кнігі чытаў. Мне здавалася, што ўсё, што адбываецца ў творах пісьменніка,

рыні. Здавалася, што ён сам, па росце і паставе — волат, саромеўся гэтага. Як большасць, дарэчы, мужных і дужых людзей.

Завочна ведаў я Міколу Гамолку са школьных гадоў, калі атрымліваў пісьмы ад загадчыка аддзела літаратуры і мастацтва газеты "Чырвоная змена". На мае першыя спробы пярэ адказы даваў ён.

Пасля двух паэтычных зборнікаў Мікола Іванавіч стала перайшоў на прозу. І не абы-якую. Ва ўсіх кнігарнях і кіёсках у самым канцы пяцідзсятых гадоў з'явіўся яго раман "Шосты акія". Калі мераць фізічнымі габарытамі — цэлая цагляна. Але гэтая "цагляна" не была абзаі для кнігагандляроў, яна хутка разышлася.

"Шосты акія" з'явіўся не першым у новым жанры пісьменніка. Былі кнігі і "да" і "пасля".

Пра кнігу, якая мелася з'явіцца "пасля", хочацца згадаць, расказаць, што ведаю. З-за яе, калі хочаце, я і ўзяўся за пярэ, каб напісаць вам.

Спачатку пайшла чутка: Гамолка напісаў новы раман. Ды не раман, а эпапею, паэму ў прозе, як у Гогаля і ў Караткевіча. Ды аб'ёмную. Не толькі па маштабе падзей, а і аркушова. Адных машынапісных старонак больш за тысячу.

Чуткі не змаўкалі доўга, аж да несудальнай: выдавецтва адмовілася выдаваць новы твор Міколы Іванавіча. Маўляў, з-за аб'ёму. Тады аўтар згадзіўся скараціць твор аж на дзесьць (!) друкаваных

нох санетаў. Пераклаў на сучасную беларускую мову "Слова аб палку Ігаравым", вялікая сіпа якога ў свой час паланіла і прызвала на пераклад, як сцвярджае "Беларуская энцыклапедыя" (т. 15, стар. 11), Адама Міцкевіча, Уладзіслава Сыракомлю, Янку Купалу, Максіма Багдановіча, Максіма Гарэцкага. Наступным быў Яўген Крупенька. У закрытай рэцэнзіі яго пераклад атрымаў высокую ацэнку. Але калі быў "раскрыты" аўтар, усе як вады ў рот набралі. Як гэта: Крупенька? Ды як ён пасмеў! І пераклад убачыў свет поўнасьцю толькі пасля смерці паэта. Гэта здарылася ў 1994 годзе.

Ці яшчэ адзін дабрак з дабракоў — Віктар Шымук. Узяць яго "Баладу пра маці" ("Чатыры дубочки — чатыры сыночкі"). Музыку стварыў кампазітар Іван Кузняцоў. Кожнаму б такая ўдача!

І яны не былі пушчаны на Парнас, быццам месца там купленае, быццам нехта за яго ўжо заплаціў грошы. Працуйце, дзяржаўце, не зайздросце. Месца там на кожнага хопіць!

На зямлі няма ідэальнага чалавека, як няма і сьвятога. Адна з заган нас, грэшных, у тым, што мы самі ўзьялічваем сябе перад іншымі без меры, патрабуючы ад суседа, каб ён быў сьвятым, а мне, маўляў, усё дазволена. А калі той жа сусед дамогся поспеху сваёй жа, вядома, працай, узнімаецца гвалт, многіх пачынае

ПОМНІЦЬ СЯБЕ

Адкрыты ЛІСТ ПРАЗІАКУ УЛАДЗІМІРУ ГАЎРЫЛОВІЧУ

аркушаў. На цэлую кнігу. Не памагло. Не ў тым была прычына, аказваецца. А ў нечым іншым. Пра гэта ў развагах ніжэй.

Ужо ў новым Доме літаратара ён даў свой твор пачытаць і мне. Для яго, вядома, я не быў апошняй інстанцыяй у спрэчцы быць або не быць. Думаю, чалавеку запатрабавалася думка чалавека не зацкаўлена, з боку, свайго малодшага калегі, якому не трэба цясніцца на Алімпе, каб даць месца камусьці яшчэ.

Я прачытаў. З цікавасцю і задавальненнем. Павіншаваў аўтара з удачай. Параіў не рабіць ніякіх скарачэнняў. Падзеі (пачатак вайны) разгортваліся натуральна і шырока. Былі пазнавальныя Палессе, Прыпяць. Твор насяляў працавітыя і добрыя людзі. А тут такая навала. Браліся за зброю, каб бараць сябе, сваіх дзяцей, свой дом. Мікола Іванавіч дасягнуў новай удачы. Яшчэ раз сказаў яму пра гэта.

Дык у чым жа справа, чаму не хочучэ друкаваць?

Дазволі сабе, ужо сённяшняму, зрабіць некалькі адступленняў, пашукаць аналагу на прыкладах. Хоць і тады ўсё вымалёўвалася яскрава.

Гавораць, аднаму ўсё жыццё радасць, а другі ўсё жыццё праз качаргу скача. Дык вось.

Паэты Пятрусь Макаль і Сцяпан Гаўрусёў былі прыняты ў Саюз пісьменнікаў гады за два да выхаду першых сваіх зборнікаў. У дадзеным выпадку няма нічога здзіўнага — яны былі вельмі здольнымі паэтамі, сапраўднымі лірыкамі, маштабна, вобразна глядзелі на свет і гэтак жа адлюстроўвалі яго ў сваіх творах.

А тыя ж Яўген Крупенька і Уладзімір Правасуд сталі членамі творчага саюза пасля некалькіх заходаў і 7—10 кніжак. Не пафарціла трапіць у так званыя абоймы. Абойма, як вядома, змяшчала пяць патронаў — месца ўсім не хопіць. Таму можна не на кожнага звяртаць увагу, знайсці прычыну "адлучэння ад раю". А калі ты яшчэ дабрак, або, барані Бог, можаш зазірнуць у чарку не пад коўдрай, а на людзях, маеш вясёлы — "несур'ёзны" — характар, то ва ўсім станаўся ў канец чаргі. Рахманае цялятка дзве маткі ссе. Пра гэта паказальны выпадак з дзяржаўнымі прэміямі. Імя Янкі Купалы і Якуба Коласа. Здаецца, яны ўжо абышлі ўсіх. Тады прыдмалі зрабіць гэтыя прэміі рэспубліканскімі, увёўшы слова "дзяржаўныя". І ўсё пайшло па новым крузе. Не гавару, што іх атрымлівалі няздары, але ў першую чаргу "рахманія".

Па згаданых прычынах — талент ад Бога — Сцяпан Гаўрусёў стаў лаўрэатам Літаратурнай прэміі СР БССР імя Аркадзя Куляшова толькі за год да смерці — у 1987 годзе. Таксама згаданы ўжо Яўген Крупенька, асабліва пасля маскоўскага інстытута імя Горкага насуперак спадзяванням "дабрадзеяў" стаў выбітным лірыкам, напісаў шчымыя зборнікі, вя-

загрызаць зайздросць — самае пагане, што існуе на зямлі. Ад яе і ўсе беды, і, у першую чаргу, несправядлівасць. Нехта можа спаслацца на народнае: калі худ, не лезь на кут. Слушна, канечне, як слушна і наступнае: жывеш сам, дай пажыць іншым, не пераходзь яму дарогі.

Думаецца, што Міколу Гамолку часта жылося не так як трэба з-за... яго дабрыні. Гэта не тая браня, на жаль, за якой у наш прагматычны час можна схаватца. А калі хто-ніхто ўбачыў, што ты падраўняўся з ім або нават у нечым абагнаў, — рыхтуйся да горшага. Зайдзрасць не дрэпле! Людскі вопыт паказвае, як ні горка пра гэта казаць, — дабрыня штука небяспечная.

Парады даваць лёгка, а здзяйсняць іх няпроста. І ўсё ж выкажу тое, дзеля чаго ўзяўся за гэты адкрыты ліст Вам. Трэба адшукаць той, на тысячу старонак, твор Міколы Гамолкі. Можна, у музеі літаратуры, а найперш, відаць, у яго родных. Трэба прапанаваць таму ж "Полымя" — яны друкуюць літаратурную спадчыну. Трэба выдаць гэтую кнігу. Калі не ў дзяржаўным выдавецтве, то знайсці спонсараў. Скажуць: няма грошай! А дзе вы чулі, каб нехта казаў, што яны ёсць? Іх няма, не хапае, колькі б хто не меў. І наўрад ці настануць дні, калі іх стане ўдасць. Але жыццё не спыняецца. Возьмем ваенны час. На кожным кроку смерць, кроў, пакуты. Але жыло каханне, спраўлялі вяселлі, нараджаліся дзеці, сваёй смерцю паміралі людзі. (Вядата пра гэта ў апавяданні Валянціна Тараса "Непрадападобная смерць".) Найперш, спадзяюся, паможа родны раён, знойдуцца спонсары-землякі. Верыцца пасля прачытання артыкула "І Якуб Колас блаславіў..." вам, Уладзімір Мікалаевіч, будзе са сілах зрабіць гэта.

І яшчэ. У Жлобіне ўстаноўлена літаратурная прэмія імя Аляксандра Капусціна. Родам ён адтуль. Падполшчык, партызан, воін. Ганаровы грамадзянін Жлобіна. І прэмія яго імя — гэта вялікі помнік значнаму земляку.

Было б выдатна мець падобную прэмію і на радзіме Міколы Гамолкі. Яго імя. І ўзнагароджваць ёй вартых не толькі літаратараў, але і іншых працаўнікоў на няе культуры: мастакоў, кампазітараў, разьбяроў, майстроў па пляценні і ткацтве, бібліятэкараў і бондараў, асобныя калектывы мастацкай самадзейнасці. Ды гэты ўжо амаль прыватная заўвага. Была б прэмія, а прысудзіць каму знойдзеца заўсёды. Таленавітых людзей у нас хапае.

Чалавекалюбства, гуманізм і інтэрнацыяналізм набывае канкрэтнае напамунне ад любові і пашаны найперш да свайго. Іначай пералічаны высокія паняцці — пусты гук. Ставіць помнікі спярша трэба на родных магільках.

Уладзімір ПАЎЛАЎ

ПОКЛІЧ ЧАСУ

Штогод у нашай культуры адбываюцца важныя падзеі. Значная колькасць іх мае непасрэднае дачыненне да выставы "Покліч", якая працуе ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры. У гэтым годзе грамадскасць ужо адзначыла 110 гадоў з дня нараджэння Максіма Гарэцкага. У мерапрыемствах па святкаванні юбілею пісьменніка прынялі ўдзел Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы НАНБ, Дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва, Рэспубліканскі фонд імя братаў Гарэцкіх.

Пачаткам святочных урачыстасцей стала прэзентацыя кнігі Тэрэзы Голуб "У творчай майстэрні класіка".

У рамках святкавання 110-годдзя супрацоўнікамі Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры і Дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва была падрыхтавана сумесная выстава "З архіва сям'і Гарэцкіх", на якой змешчаны ўнікальныя матэрыялы. Упершыню прадстаўлены арыгінальныя фотаздымкі сям'і Гарэцкіх, асабістыя рэчы Максіма Гарэцкага, рукапісы п'ес "Паміно" і "Жалобная камядзі", забароненыя ў 20-я гады, апошнія запіскі пісьменніка з турмы да сваёй жонкі, асабістыя рэчы Леанілы Чарняўскай і Галіны Максімаўны Гарэцкай. Большая частка матэрыялаў з архіва сям'і Гарэцкіх трапіла на Беларусь, дзякуючы дацэ пісьменніка Галіне Максімаўне.

Заключным акордам юбілейных мерапрыемстваў сталі 11-я Гарэцкія чытанні "Максім Гарэцкі. Літаратурна-мастацкая, грамадска-культурная дзейнасць і яе асэнсаванне". Сярод шанонных гасцей, якія віталі ўдзельнікаў, былі народны пісьменнік Беларусі Я. Брыль, народны паэт Беларусі Н. Глевіч, старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў А. Пашкевіч. На пленарным пасяджэнні выступілі акадэмік НАНБ Р. Гарэці, член-карэспандэнт НАНБ Міхась Мушыньскі, кандыдат філалагічных навук Г. Праневіч, кандыдат філалагічных навук Л. Гаранін, гісторык А. Сідарэвіч. Удзельнікі Гарэцкіх чытанняў прадстаўлялі самыя розныя навуковыя ўстанавы Мінска, Брэста, Віцебска, Баранавіч, Горак.

У красавіку літаратурны музей вітаў аўтара. Нагода была і не адна. Ужо адсяткавалі на радзіме паэта Тодара Кляшторнага яго 100-годдзе, але наперадзе 80 гадоў з часу заснавання літаратурна-мастацкага аб'яднання "Маладняк". "Покліч" у чарговы раз сабраў родных і блізкіх нашых пісьменнікаў. Сапраўды, творы таго пакалення былі поклічам свайго часу, сваёй эпохі, але звернуцца і да нас, да нашчадкаў.

Чарговы агляд знаёмай экспазіцыі стаў пачаткам вечарыны. Кожны прыспыніўся каля "сваіх" вітрын, каб яшчэ раз паклічыцца паміж родных. Сярод гасцей былі і тыя, хто прысутнічаў на адкрыцці выставы больш за дзесьць гадоў таму назад. І таму, відаць, невядакова размову на вечарыне пачаў Міхал Пятасевіч, адзін з тых, хто стаў ля вытокаў "Покліча". Пісьменнік Н. Гальпяровіч гаварыў пра асабістыя адносіны да літаратуры 20-30-х гадоў, пра яе ўплыў на сучаснасць.

Літаратуразнаўца Л. Савік падзялілася сваімі разважанымі пра падзеі, якія адбываліся на Беларусі ў 20—30 гады. Яна доўга працавала ў архівах і знайшла шмат цікавых, унікальных дакументаў, якія паступова раскрывалі таямні тых трагічных гадоў. Пра сваю працу расказала і дырэктар Дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Г. Запарыцька. Потым гучалі вершы, прэзентацыя твораў, успаміны тых, хто на пачатку XX ст. імкнуўся стварыць новую беларускую літаратуру, хто імкнуўся ўзняць яе да еўрапейскага ўзроўню.

У атмасферы ўзаемаразумення і добразачытлівасці самымі набалежымі, самымі патаемнымі дзеляліся з прысутнымі Мая Тодараўна Кляшторна, Маргарыта Мікалаўна і Вольга Мікалаўна Нікановіч, Валянціна Аркадзьеўна Куляшова, Радаміра Міхайлаўна Балакіна (дачка Міхаса Зарэцкага), Зоя Мікалаўна Атраховіч (нявестка Кандрата Крапівы), Лідзія Маркаўна Малініна (плямянніца Алеся Дудара), Рагнеда Мікалаўна Раманюска, Ларыса Пятроўна Глебка. Многа гаварылася пра той час, і вельмі трагічны, і вельмі неадназначны ў гісторыі беларускай літаратуры XX ст. Але не ўсё яшчэ сказана, наперадзе — 100-годдзе Платона Галавача, прэзентацыя кнігі плямянніка Валерыя Маракова Леаніда Маракова.

Вольга ГУЛЕВА

адбываецца на нашым прылеску, каля нашага князь-возера... Настолькі блізкія і зразумелыя сюжэты, захапляючыя прыгоды, прырода..."

І яшчэ адна чытатка, каб да іх больш не звяртацца: "...у М. Гамолкі былі складаныя ўзаемаадносіны з крытыкай. Так атрымлівалася, што амаль кожны яго твор, які толькі выходзіў з друку, адразу ж знаходзіў свайго чытача, а ў рэцэнзентаў — не вельмі зычліваю ацэнку. Выдаўчы з Масквы і Кіева друкавалі кнігі нашага пісьменніка, а ў сябе дома... Але радуе, што аб творах майго земляка цёпла адзываліся вядомыя пісьменнікі Васіль Быкаў, Віктар Казько, Уладзімір Дудзінец". Што праўда, то праўда. І ў першым і ў другім выпадку.

Мне давалася двойчы працаваць з Міколам Іванавічам пад адным дахам — на пачатку сямідзсятых і ў сярэдзіне васьмідзсятых. Мы былі кансультантамі Саюза пісьменнікаў Беларусі.

У сямідзсятых саюз месціўся па адрасе: Энгельска, 9. Гэты дом мінчанае, ды і многія-многія, ведалі як "дом Кубэ". 22.9.1943 года Генеральны камісар Генеральнай акругі Беларусі, прызначаны на гэту пасаду Гітлерам, Кубэ Рыхард Паўль Вільгельм быў знішчаны патрыётамі ў выніку выбуху міны ва ўласнай кватэры ў Мінску. Не кожная краіна, не толькі не кожны горад, за гады супраціўлення фашызму мелі нешта падобнае. Арганізаваць бы ў гэтым доме музей гераічнага і пакутнага мінскага падполля, дык не: праз гады пасля вайны ўздарвалі самі. Падумаеш, святыня. Набудуем новых дамоў. Так, і ўзарвалі з-за таго, што прыбудовалася яшчэ адно крыло будынка ЦК КПБ, сёння вядомага па адрасе: К. Маркса, 38 — Чырвоны дом. А домік, дзе быў здзейснены гераічны подзвіг падпольшчыкамі: прысуду беларускага народа, узарвалі. Стаяў ён наводшыбе ўнізе таго крыла, якое прыбудовалі. Каб было прыстанішча пісьменнікам, пабудавалі ім Дом літаратара па вуліцы Фрунзе, 5. Сам Машэраў трымаў гэтае будаўніцтва на кантролі, неаднойчы прыезджаў, правяраў як яно ідзе. Нацешыліся пісьменнікі не надта. Летам 1997 года дом страцілі...

Усё, што вы пішаце пра Міколу Гамолку — святая праўда. Ён быў найсумленнейшай душой чалавек. І такой жа даб-

НА ХВАЛЯХ БЕЛАРУСКАГА РАДЫЁ

Праграма "Брама" прадстаўляе ў аўторак, 22 красавіка, пісьменніка Франца Сіўко. Пра справы віцебскіх літаратараў, пра творчыя здабыткі пісьменніка Гутарыцы аўтар і вядучы праграмы Навум Гальпяровіч.

У сераду, як звычайна, як дарэчы і "Брама" — у 22.30 прагучыць аўтарская праграма Святланы Шалімы "Авансцэна", у чацвер — праграма Галіны Шаблінскай "Палітра".

"Чаго няма ў беларускай літаратуры", — так назвала тэму свайго чарговага "Сентыментальнага палявання" Ірына Шаўлякова. Перадача прагучыць у пятніцу ў 22 гадзіны 30 хвілін.

Як заўсёды, насычаным і цікавым будзе "Літаратурны праспект", які вядзе Алесь Бадак. Ён прагучыць у суботу ў 10.45. Дарэчы, асобна хочацца сказаць пра рубрыку "Вольны палёт". У ёй аўтар распавядае пра цікавыя факты з жыцця вядомых пісьменнікаў.

"Кароткія гісторыі" — штодзённая пасля 12 ночы прапаноўваецца шэдэўры айчынай і сусветнай літаратуры.

У суботу ў 17 гадзін — Клас і К". Госьць студыі ў жывым эфіры. Маргарыта Прохар будзе гутарыць з Галінай Багданавай. У нядзелю ўвагу слухачоў павінны выклікаць праекты "Беларускі альбом" (у 14 гадзін), "Радыёпарк" (у 17 гадзін) і "Канцэртная зала" (у 21.30).

На канале "Культура" — "Імгненні паззі" — штодзённая ў праграме "Мелодыі абуджэння". У "Клубе дамасадаў" — літаратурныя чытанні. У. Караткевіч. "Цыганскі кароль". Штодзённая, акрамя суботы і нядзелі.

У панядзелак, 17 гадзін. "3 фондаў радыё". А. Дудароў "Вечар". Частка другая. П. Глебка "Крыло раніцы". Вершы.

У аўторак, з 12¹⁰ да 17.00. Галіна Шаблінская прадстаўляе праграмы "Дзеяслоў", "Ліставанні", "Гаспода", "Натхненне" і інш. У 17.00 — "3 фондаў радыё". П. Пестрак "Лясная песня". І. Навуменка "Трымценне дубовага лісця".

У пятніцу на канале "Культура" ў 17.00 — "3 фондаў радыё". І. Чыгрынаў "Хто вінаваты?" Радыёспектакль. Частка другая.

У суботу прагучаць паўторы праграм "Сентыментальнае паляванне (9.00)", "Гаспода" (10.00), "Брама" (15.45). У 19.00 — "Музычны радыётэатр".

У нядзелю — "Тэатр перад мікрафонам". С. Кавалёў "Саламея Русецкая". Спектакль.

Н. К.

2 красавіка з мэтай азнаямлення са справамі ў абласной пісьменніцкай арганізацыі Брэст наведалі старшыня СБП А. Пашкевіч і ягоныя намеснікі — Б. Пятровіч і М. Скобла. Кіраўнікі СБП выступілі перад студэнтамі філфака БДУ імя А. С. Пушкіна, супрацоўнікамі і чытачамі Брэсцкай абласной бібліятэкі і вернікамі мясцовай уніяцкай царквы. Сустрэчы адбыліся пры ўдзеле пісьменнікаў Брэстчыны: В. Дзбіша, А. Крэйдзіча, В. Вашэкі, А. Паплаўскага... Прадстаўляў сталічных гасцей і вёў імпрэзы сакратар абласнога аддзялення СБП А. Каско.

"Не магу жыць без крыл" — пад такім назовам 5 красавіка ў мінскім Палацы дзяцей і моладзі прайшла творчая вечарына пэзта і барда Э. Акуліна. На імпрэзе прагучалі добра вядомыя і новыя песні, якія ўвайшлі ў прэзентаваны кампакт-дыск аўтара "На пачатку была песня". Э. Акулін пазнаёміў слухачоў з вершамі, напісанымі цягам апошніх гадоў і, якія, па словах пэзта, неўзабаве павінны выйсці асобнай кнігай.

7 красавіка ў вялікай зале Дома літаратара адбылася літаратурная вечарына "Заспявай мне песню..." — з нагоды 20-х угодкаў з дня смерці Ларысы Геніюш. У імпрэзе ўзялі ўдзел: Д. Бічэль, Т. Сапач, Г. Сяргеева... Гучалі песні на словы пэзты ў выкананні барда П. Русава. Студэнцкі тэатр пад кіраўніцтвам В. Мазынскага паказаў інсцэніроўку паводле "лагерных" твораў Л. Геніюш. Ад кіраўніцтва СБП выступілі намеснікі старшыні М. Скобла. Вяла вечарыну А. Вячорка.

ЯнаК

ПАРТРЭТ ЦЁТКІ

У "Дні паззі, 1966", укладальнікамі і выдавецкім рэдактарам якога давялося мне быць, змешчаны дзве "накідкі" з партрэтамі Максіма Багдановіча, Змітрака Бядулі, Цёткі і Кандрата Крапівы. Калі ў выдавецтва паступілі сігнальныя экзэмпляры кнігі, выявілася памылка ў подлісе пад партрэтам Цёткі: замест "Да 90-годдзя..." надрукавана "Да 80-годдзя..."

Мастацкім рэдактарам кнігі быў Леанід Прагін, які, як заўсёды, зацягнуў падрыхтоўку ілюстрацыі і здаў іх у друк без маёй візы — уся віна клалася на яго. Але ж і мне чакаліся непрыемнасці: чаму не прасачыў?

Страшна было, каб хто ні "капнуў" дырэктару ці, яшчэ горш, у вышэйшыя інстанцыі. І мы з Леанідам вырашылі хуценька, да "выкрыцця", выправіць памылку. Кніга друкавалася на паліграфкамінаце імя Якуба Коласа... Сазваніліся: не, яшчэ не пачыналі брашураваць. Значыць, паспеем аддрукаваць новую "накідку".

Паехалі з Леанідам Якаўлевічам на камбінат — у яго ж там — процьма знаёмых. "Вядома, паправіць можна, плёва справа, — шчыравалі друкаркі. — Канечне. Толькі вось... мелававай паперы, яно, ведаеце... наўрад ці знойдзем... Тыраж — адзінаццаць тысяч, за пазухой не пранясеш..."

Яны ж, друкаркі, і падказалі, у каго можна "дастаць" тую паперу. А яшчэ трэба адшукаць клішэ, надрукаваць подлісы, усё звярстаць, адціснуць...

Такім чынам копкасць "памагатых" усё расла і расла. Але ўсё патрэбнае зрабілі: новыя накідкі былі аддрукаваныя, а старыя

народных казак, крытыкуе ўкладальнікаў за "нехайную яго апрацоўку". На думку рэцэнзента "ў гэксце — безліч небеларускіх словаў, формаў", а таксама сінтаксічных канструкцыяў". І прыводзіць прыклады:

"...прызналася ў сваім зладзействе..." (трэба — у злачынстве),

"...скрозь зямлю праваліўся" (трэба — пад зямлю),

"...дзяцел клюе каня" (трэба — дзяўбе),

"...ты за мной не ўгонішся" (трэба — ты са мной не збяжышся),

"...выбраў прамую дарогу" (трэба — простую дарогу),

"...засланкай печ закрыў" (трэба — зачыніў),

"...буйную галаву" (трэба — буйную),

"...убірайся прэч!" (літаратурная норма: выбірайся!).

Вось так — літаратурная норма і баста! Вучоны быццам і не ведае, што казка — твор народа, што гэты жанр народнай творчасці ўзнік значна раней, чым вучоныя ўстанавілі тыя "нормы", што ў беларускай, як і ва ўсіх мовах свету, існуюць сінонімы...

І мне стала зразумелым, чаму ў свой час "група вучоных" так здэкліва скарачала рукапіс першага ў Беларусі "Слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў" М. К. Клышкі — дбалі пра "чысціню" беларускай мовы, заціскаючы яе ў пракрустава ложа "прынятых нормаў", не прызнаючы ў ёй нават сінонімаў. На наша шчасце, не ўсё ўдалося ім "засланкай зачыніць" — і ў аб'ектывым слоўніку М. К. Клышкі засталіся словы-сінонімы: ДЗЯЎБЦІ, ДЗЮБАЦЬ, КЛЯВАЦЬ. (Стар. 144)

БЫЛО І ТАКОЕ...

нібы пайшлі пад нож. Вечарам амаль увесь цэх (мужчыны) збегся ў сталовую "адзначаць" нашу перамогу.

Пасля мне перадавалі, што хлопцы-друкаркі крыху "схімічылі" — памяншалі "накідкі" толькі ў частцы тыражу, якая распаўсюджвалася ў сталіцы. А на перыферыю пайшлі бракаваныя экзэмпляры. Праўда гэтак ці не, не ведаю, ніякіх сігналаў у выдавецтва не паступала.

Кожны раз, калі даводзіцца браць з паліцы, на якой стаяць "Дні паззі", якуюсьці кніжку, я не прамінаю выпадку зняць і той памятны "Дзень паззі, 1966". Разгортаю кніжку на той старонцы, дзе ўклеены партрэт слаўтай нашай пэзты Цёткі. Я люблю гэты партрэт — з маністамі на шыі і ванком руж на галаве, — лічу яго самым лепшым партрэтам з усіх наяўных, фатаграфічных і намалёваных мастакамі, партрэтаў Цёткі, магу гадзінамі любавачца ім. І ўспамінаю яе вершы і апавяданні, а заадно — і той выпадак на паліграфкамінаце, сваю маладосць, працу ў выдавецтве, сяброў і між іх — вясёлага мастака Леаніда Прагіна, рыбака і кветкавода, а ў душы — яшчэ і пэзта. І смутак па незваротнаму агортвае душу... пухам зямля вам, пакінушыя нас!

ДЗЕ ТОЙ «КЛЕР»!

У першым выданні пэзмы Андрэя Аляксандравіча "Шчаслівая дарога" больш падрабязна апісвалася жыццё "сінавокага хлопчыка Грышкі" на хутары. Туды, да дзяўчат прыходзілі з маёнтка хлопцы-кавалеры, сярод якіх вызначаўся "клер" (пісарчук). Запомніліся радкі:

Дзе той клер,
дзе ён цяпер,
выкшталцёны кавалер?

Помню, я яшчэ пытаўся ў мамы, што значае слова "выкшталцёны"? І яна тлумачыла: "Такі, несялянскі, з панскімі манерамі, гжэчны..."

Нядаўна, гартуючы польска-рускі слоўнік, я натрапіў на гэтае слова: "wykształcenie" — образование, обучение, техническое образование. Карацей кажучы, "выкшталцёны" — гэта добра вучаны, адукаваны і спрытны кавалер. У пэзме ён вучыў хутарскіх дзяўчат танцаваць па-панску.

І мне ўспомнілася тая, на той час раскошна выдадзеная кніжка вялікага фармату ад камення, з груды тых камянёў прадала кудысьці як будаўнічы матэрыял. А на чыстых палях калгаснікі змаглі вырасціць высокія ўраджаі. Вуляне Крышталевіч прывёлі ганаровае званне Героя Сацыялістычнай працы.

«ЛІТАРАТУРНАЯ НОРМА...»

Доктар філалагічных навук, выкладчык універсітэта рэцэнзуе зборнік беларускіх

ХОР ВЫКАНАЎ...

Памылкі ў газетах — і цяпер з'ява не рэдкая. А паўстагоддзя таму назад і тэхніка была яшчэ недасканалая, і абсталяванне горшае, чым цяпер, і асвятленне, і арганізацыя працы... Хоць і прызначалі там розныя "кантрольныя рэдактары", "Свежыя вочы", ды чалавек ёсць чалавек, ён не машына...

Ну і памылкі... У наш час памылкі вырашалі, калі не ўсё, дык многае. Былі яны і строга, і нават — страшныя. Асабліва ў тых тэкстах, дзе ўпамінаюцца правадыры, члены палітбюро, вучоныя, палкаводцы. Прозвішчы так і глядзі: ёсць такія, дзе дастаткова змяніць адну літару... Той жа Сталін: выцесніць літару "т" нейкая там літарка "р" ці "ц". Не заўважыш — і канец, працаваць у рэдакцыі больш не будзеш...

Гэта было вядома ўсім журналістам, і ўсе журналісты, калі дзяжураць па нумары, глядзяць пільна, па некалькі разоў перачытваюць прозвішчы вядомых і праслаўленых. Таму ў прозвішчах і памылкаў менш. Памылка яна таксама хітрая, калі бачыць, што прозвішча пад кантролем, яна шукае іншую шчылінку, больш за ўсё — у суседнім слове, якое пішацца не пад такім строгім кантролем. Скажам, у такім сказе: "Калгасны хор выканаў кантату пра Сталіна". У першую чаргу пасля зверкі прозвішча правадыра, рэдактар задумваецца: ці браць у дзюроссе назву кантаты, з якой літары — вялікай ці маленькай — пісаць слова "кантата". А на слова "выканаў" ужо нібыта і не варта звяртаць увагі. І добры чалавек, сумленны працаўнік якраз і пагарэў на гэтым слове: тут замест літаркі "н" улезла літарка "к". Выпадковасць? Вядома. Але на пасяджэнні бюро ацанілі інакш:

— Чаму, калі выконваець танец "Яблычка" ці "Польку", дык усе літары на месцы. А толькі заігралі "Кантату пра Сталіна" — усё адхадумо захадзіла. Чаму?

І рэдактар пайшоў працаваць фізруком у школу. А мог і "загрымець".

МАШЭРАЎ УСМІХНУЎСЯ...

Быў час, калі слава сакратара Докшыцкага райкама партыі Вуляны Крышталевіч грымела на ўсю рэспубліку. Праславілася яна тым, што арганізавала ачыстку палёў ад камення, а груды тых камянёў прадала кудысьці як будаўнічы матэрыял. А на чыстых палях калгаснікі змаглі вырасціць высокія ўраджаі. Вуляне Крышталевіч прывёлі ганаровае званне Героя Сацыялістычнай працы.

Пра яе паспехі пэзт Міхась Калачынскі напісаў кнігу вершаў "Докшыцкі каравай". Спачатку вершы свае пэзт вырашыў надрукаваць у часопісе "Польмя". А там аддзел паззі вёў непадкупны пэзт Анатоль Вялюгін — рэдактар прызірлівы, які слабога не прапускаў. Ён чытаў машынапіс, лепшыя

вершы адкідаў направа, горшыя — налева. Вось ён прачытаў чарговую старонку і моўчкі шпурнуў налева.

— І гэты не бярэж? — здзіўіўся Міхась Іванавіч, хапаючы Вялюгіна за руку.

— Мура!.. — катэгарычна буркнуў той і дадаў: — Не пазнаць цябе, Міхась, зусім ты згубіў адчуванне слова.

— А Машэраву якраз гэты верш і спадабаўся, — пераможна хіхікнуў Калачынскі і горда выпучыў грудзі.

— Ты ўжо і ў ЦК збегаш? — здзіўіўся Вялюгін. — Каб хоць вершы добрыя былі... Пасаромеўся б час аднамаць у Машэрава.

— Нікуды я не бегаў...

— Дык жа кажаш: спадабаўся Машэрава.

— Гэта ж я калі ў Докшыцах у час семінару выступаў у клубе і там прысутнічаў Машэраў, дык ён якраз на гэтым месцы ўсміхнуўся...

— Хо-хо-хо! — скапіўся за жывот Вялюгін. — Усміхнуўся... А ты ведаеш, чаго ён усміхнуўся? Мо якраз падумаў: сапідны чалавек, а такую дрэнную пішу. Хо-хо-хо! — густы вялюгінскі бас каціўся па ўсім доме на вуліцы Захарава. — Усміхнуўся! Хо-хо-хо!

ЗА ЧЫЙ КОШТ!

Пасля смерці Сталіна яго забальзаміраванае цела было пакладзена ў маўзалеі побач з цэлам Леніна. А праз тры гады на XX з'ездзе партыі М. Хрушчоў выкрыў культ асобы Сталіна і за адну ноч цела "правадыра ўсіх народаў свету" было пе-

Хведар ЖЫЧКА

ранесена ў магілу на Краснай плошчы, а на мармуровай абліцоўцы маўзалея зноў людзі ўбачылі адно слова — ЛЕНИН.

І ў выдавецтвах пачалі "чыстку" рукапісаў: выкрэслівалася не толькі слова "Сталін", але і ўсе творы, яму прысвечаныя. Адзін з такіх рукапісаў знаходзіўся ўжо у вытворчасці — набраны тэкст і звярстаны макет. Гэта быў зборнік аднаго з вядомых пэзтаў, значную частку кнігі займала вялізная пэзма, у якой праслаўляўся "Сцяганосец міру". Кнігу рэдагаваў вопытны рэдактар — Леў Салавей. Яго выклікаў да сябе ў кабінет дырэктар выдавецтва З. Матузаў і пачаў ушчуваць:

— Дык як гэта вы, вопытны рэдактар, прамаргалі, га?..

— Нічога я не прамаргаў! — ускапіўся рэдактар. — Яшчэ не позна, здымем пэзму, перавярстаем кніжку.

— Пераварстаем, — перадрэжніў яго дырэктар і ва ўпор устаўіўся пабялелымі вачамі. — А за чый кошт вы будзеце перавёрстваць, скажыце, калі ласка?

— А за той жа кошт, за які на маўзалеі памянлі надпіс. За адну ноч памянлі. А там жа — мармуровыя пліты. Гэта вам не паперачка...

Дырэктар не знайшоўся, што адказаць. Кніжку перавярсталі і выдалі.

ПАД УПЛЫВАМ ГРЫГА

Падчас службы на Балтыцы пад уплывам нарвежскага пэзта Нурдала Грыга пачаў я пісаць вершы:

На сушы — раздолле: піўнушкі,

тавэрны,

Пі і танцуй, да світанку гуляй.

Смешна шукаць непачатых і верных

У гурце партовых шалаў.

Мы ж на звалненні і іншых не маем —

Тут дзешавей і прасцей,

"Любымі сэрцу" сп'яна называем,

Цягнем хутчэй у пасцель...

Такіх вершаў у тыя часы не друкавалі, бо ўсе ведалі, які прыгожы і светлы "маральны воблік савецкага марака". Таму і

верша я не скончыў... А цяпер вась адшукаў у старых паперах яго пачатак. Цяпер я, вядома, ужо больш ведаю і пра Грыга, і пра жанчын, змог бы далісаць гэты верш. Але рабіць гэтага не збіраюся, — у літаратуры рэанімацыя не заўсёды карысная.

«ПРАВА НА КАВАЛАЧАК САЛДАЦКАЙ СЛАВЫ...»

Запомніліся радкі, прачытаныя ў пасляваенным нумары часопіса "Польмя":

Я хачу, я ж маю права
На кавалачак салдацкай славы,
Што на родным полі здабывалі.

Гэта слава не сцягне ў лецяж;
Ёй зайздросціць будучы нашы дзеці.
Я шчаслівы тым, што маю права
На кавалачак салдацкай славы.

Гэты верш напісаў Раман Сабаленка, як сведчыць подпіс, у студзені 1946 года на Палессі. Літаратурную дзейнасць сваю Раман Сабаленка пачынаў вершамі, да вайны нават апублікаваў пазму "Брагін" — легенду аб паходжанні назвы мястэчка Брагін. Выдаў два пазычныя зборнікі: "З родных крыніц" (1950) і "Мая эстафета" (1954).

Пазнаёміўся я з Раманам Карпавічам, калі ён з Баранавіч пераехаў у Мінск, працаваў у рэдакцыі часопіса "Маладосць", якая размяшчалася ў будынку ЦК камсамола.

Гэта быў дабрэйшай душы чапавек, дасціпны і вясёлы. Тады ён ужо развітаўся з пазыяй, пачаў пісаць прозу. На ўсё жыццё запомнілася гумарэска пра тое, як адна жанчына разжылася парашком для атручвання клопоў і тараканаў, заварыла з ім цеста, паставіла астываць і пайшла да суседкі. А ў гэты час вярнуўся з працы муж з сябрамі і паўлітаркай, выпіўшы, не знайшлі закусі і палі тую атруту...

Журналісцкія сцэжкі прывялі мяне аднойчы і на радзіму Рамана Карпавіча — у вёску Сабалі каля Брагіна. Там я сустрэў шмат цікавых людзей — землякоў пісьменніка, яго родзічаў.

Многа кніг пакінуў нам Раман Сабаленка, сярод якіх мне хочацца адзначыць "Колерамі вясёлкі" — зборнік нарысаў аб дзеячах беларускай літаратуры і культуры.

«СТАНУ ПЕСНЯЙ, ЧЫСТАЙ, ЯК СЛАЗА...»

Я рэдагаваў яго першую кніжку — зборнік вершаў "Зямля — магніт" (1968). Мікола Федзюковіч вучыўся тады ў Літаратурным інстытуце імя А. М. Горкага (Масква), які я скончыў сем гадоў перад тым. Аўдыторыі якога яшчэ стаялі ўвачу. Мне было цікава ведаць, як жывуць і працуюць знаёмыя выкладчыкі, якія адбыліся змены ў працэсе выкладання і творчай вучобы, якія таленавітыя студэнты прыйшлі на змену, як захоўваюцца і развіваюцца традыцыі гэтай арыгінальнай навучальнай установы.

У вершах маладога паэта адчуваліся ўплывы некаторых маскоўскіх паэтаў, сустракаліся наўныя перайманні стылю і формы. Але галоўнае — Федзюковіч не гнаўся за моднымі тады прыблізнымі рыфмаммі, хоць і вёў пошукі ў засваенні вольнага верша ("Навальніца", "Увекавеч, фатограф...", "Парою я чую...", "О, як вы надакучылі..."). Ён славіў прыгажосць роднай зямлі, працавітага чапавека, чысціню каханна, марыў стаць "песняй чыстай, як слеза". Шкада, што здзейсніць гэтую мару яму ўдалося толькі часткова — паэт не дажыў да сталага веку, пакінуў нам толькі некалькі кніг сваіх вершаў, якія сведчаць аб значных яго магчымасцях.

На вокладцы першага зборніка "Зямля — магніт" змешчаны партрэт Мікола Федзюковіча, на мой погляд, самы дакладны. Вось такім дапытлівым веселуном ён мне і запомніўся.

СПЕЎ АБ ДОЛІ СІРОЧАЙ...

На старонцы даведніка "Беларускія пісьменнікі", дзе змешчаны фотартрэт Івана Леткі, я напісаў жартоўнае двухрадкоўе:

Я помню Летку не такога,
Я помню Летку-каваля.

Сапраўды, у 1967 годзе, калі мы з ім рыхтавалі да друку яго першы зборнік вершаў "Тры крокі ад сонца", Іван Антонавіч быў значна маладзейшы, якім ён выглядае на здымку ў даведніку — і без вусоў, і не такі спраўны. Тады яму было толькі трыццаць два гады. Прыгожы, спартыўнага складу вясёлы дзяцюк, ён прыехаў з Масквы, дзе працаваў кавалём на заводзе імя Ліхачова і толькі што завочна скончыў Літаратурны інстытут імя А. М. Горкага.

Спыніўся Летка не ў гатэлі, а на кватэры паэта Анатоля Вялюгіна, які быў грамадскім рэдактарам першай кніжкі паэта і аўтарам уступнага слова. Пасля Вялюгіна мае рэдагаванне зводзілася да тэхнічнага афармлення рукапісу.

У Маскву ўраджэнца Гродзеншчыны прывяла не рамантыка — няшчасце: ён рана страціў бацькоў і паехаў у сталіцу да родзічаў, якія і прытулілі яго, дапамаглі ўладкавацца на працу. У вершах сваіх Іван Антонавіч часта ўспамінае дзяцінства, родную вёску, бацькоў. Жывучы ў шумлівым горадзе, ён не забыў роднай мовы, імкнуўся пісаць проста і вобразна, так, як размаўлялі яго землякі-аднавяскоўцы.

Летка рэдка прыязджаў у Мінск. Выдаў яшчэ зборнікі вершаў "Тры верасні" (1970), "Грамы на зімоўцы" (1974).

Хоць і скончыў Літаратурны інстытут, прафесійным пісьменнікам стаць не змог мог: і фізічная праца вымотвала сілы, і не ўжываўся з нормама літаратурнай эліты, не меў цягі да "лёгкага хлеба" і гучнай славы. Запаветнай яго марай было — стаць патомным рабочым. Ім ён і стаў.

БІГОСАЎСКИ ПАРОМШЧЫК

Спачатку мы пазнаёміліся завочна: Мікола Аўрамчык папрасіў мяне пракансультаваць маладога паэта, не называючы яго прозвішча, як пішуцца вянк санетаў. Мой адказ аўтару вянка санетаў "Поле" "Паважанаму Пятру С..." і быў надрукаваны ў часопісе "Маладосць" (1968 г., № 6). А праз некалькі гадоў пазнаёміўся я і з самім Пятром Сушко. Ім аказаўся прыемны малады чапавек, супрацоўнік рэдакцыі газеты "Страж Окцябры". Ён пісаў дасціпныя гумарэскі, байкі, фельетоны і друкаваў іх у часопісе "Вожык", газетках "Звязда", "Чырвоная змена" і інш. Пад сваім прозвішчам друкаваў пірычныя вершы пра родны азёрны край, каханне. Гумар ягоны быў не злосны, лагодны, такі ж, як і ён сам.

Пятро не любіў, як кажуць, "вытыркацца", жыў ціха, лагодна. Запомнілася яго лірычная мініяцюра:

Ноч ліпнёвая
зноў мроіцца мне тая
на мурожным беразе Дзвіны,
чорнай хвалі грыва залата
лёгка лагоднае чаўны.
Галасок знаёмай перасмешкі
над вадою
у маладой лазе,
вогнішча начное каля сцэжкі
і лускі пазур'е на лязе.

Родам Пятро з Міёрскага раёна, яго вёска Сушкі недзе непдалёк ад вядомага на Дзвіне Бігосава, і Пятро ў вершах неаднойчы абыграў гэтую пазычную назву, у яго нават ёсць зборнік "Бігосаўскі паром".

Дапрацаваў ён і той, раскрытыкаваны мной вянок санетаў "Поле".

Мы не сябравалі, былі проста добрымі знаёмымі. Я любіў яго за сціпласць і працавітасць, радаваўся яго творчым поспехам, новым кнігам, якія ён падпісваў мне. І было дужа горка даведацца, што Пятра Паўлавіча ўжо няма ў жывых.

ЗАХАРАВА, 19

РЭДАКЦЫЙНА-

ВЫДАВЕЦКАЯ

ЎСТАНОВА

«ЛІТАРАТУРА

І МАСТАЦТВА»

прымае да разгляду:

выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;
выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг (ад рэдагавання рукапісу да выдання і распаўсюджвання кніжнай прадукцыі);
арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.

Вул. Захарова, 19, тэл.: 284-85-25.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выдана Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

МЫ — БЕЛАРУСЫ!

Як горда, як пашанотна павінны гучаць два гэтыя словы ў сэрцы кожнага з нас! Мы — нашадкі слаўтага старажытнага славянскага роду, дзеці зямлі, што, нягледзячы на ўсе навалы, войны і катастрофы, якое ўжо стагоддзе корміць-поіць нас, і мы абавязаны памятаць пра гэта. Абавязаны — і перад продкамі, што не далі вынішчыць ні зямлі, ні мовы сваёй, і перад нашчадкамі, што ўзжадаюць і чыстае крынічнае вады, і чыстага, спеўнага слова беларускага, бо і ім, як нам, не жыць без гэтага...

Як пацвярджае шматвяковы вопыт, ніякія і нічыя ўказы і загады не ўтвораць нічога ні ў эканоміцы, ні ў культуры, калі грамадскасць — усе мы! — будзем аб'якавымі і бяздзейнымі. Усё — і ва ўласным дабрабы-

це, і ў дабрабыце нашай краіны — залежыць ад нас. Ад нашай адданасці сям'і, справе, Айчыне. Ад нашай упэўненасці ў сваёй сіле, у сваёй праваце. Ад нашай перакананасці ў сваім праве гучна, горда заявіць усюму свету: мы — беларусы!

Няхай жа акцыя па стварэнні кнігі "Мы — беларусы!" стане агульнанацыянальнай, агульнанароднай!

Узгадайце род свой, азірніцеся на жыццё сваё, на ўсё, што выклікае ў душы пачуццё гонару, — і пішыце.

Агульнымі нашымі намаганнямі кніга "Мы — беларусы!" пазначыць наша месца ў свеце і ў часе, былым і цяперашнім, стаўшы кропкай адліку для новага стагоддзя, для новага тысячагоддзя.

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і мастацтва"; EMAIL: gazeta_lim@tut.by.

Тонкая гэта рэч — крытычны разбор пазэі! Без эмоцыі — немагчыма, без суб'ектыўнага падыходу — цяжка... А ўжо колькі даводзіцца перажыць аўтару-ахвяры — ведае толькі ён сам, бо вершы — працяг яго самога, і паспрабуй абстрагавацца, калі кожная заўвага "чапляе" за жывое.

Сябры суполкі "Літаратурны квартал" спрабуюць знайсці ў гэтай справе "залатую сярэдзіну", што ўдаецца не заўсёды. На сустрэчы кварталаўцаў, якая адбылася 10 красавіка абмяркоўвалася нізка вершаў Усевалада Гарачкі. З грунтоўнымі разглядамі выступілі Т. Барысюк, В. Трэнас, С. Патаранскі. Брапі слова і іншыя прысут-

ныя — І. Клепікаў, А. Спрычан, Н. Капа, Р. Малахоўскі, Я. Рамяніца, М. Кандратаў, Т. Будовіч, Д. Лосева, В. Гарністава, А. Бязлепкіна, Н. Кучмель, П. Астравух, а таксама тыя, хто прыйшоў упершыню, студэнты Інстытута кіравання — Ю. Пыск, А. Камоска, Т. Арцішэўская, І. Кузьменка.

Усеваладу даваяцца пачуць шмат розных думак пра сваю творчасць, і добра-злычлівых, і не надта. Некаторыя заўвагі падаліся большасці занадта "літаратурнаўчымі", фармальнымі. Але гучалі і разгаі слушыня, канцэптуальныя. Агульнае меркаванне было такім: Усевалад Гарачка — цікавы паэт, са сваім адметным голасам, яго вершам уласціва філасофская глыбіня, адначасова аўтар здольны да слоўнай гульні.

Усеваладу Гарачку пакуль што не ўдалося выдаць ниводнага пазычнага зборніка, таму выйсце ў свет яго першай кнігі прыцягнула б увагу, сталася б знакавым для самога аўтара, чаго яму ўсе і пажадалі.

Напрыканцы сустрэчы ўсе чыталі свае новыя вершы. Наступнае пасяджэнне 17 красавіка, будзе цалкам прысвечана чытанню вершаў і размовам на літаратурныя тэмы. А 24 красавіка кварталаўцы збяруцца на абмеркаванне на гэты раз не пазэі, а крытыкі. "Геранія" сустрэчы стане крытык Н. Дзянісава, гаворка пойдзе пра набалельыя праблемы ў гэтай галіне літаратуры.

Нагадаем — суполка "Літаратурны квартал" збіраецца штогачвер а 18 гадзіне ў памяшканні рэдакцыі "ЛіМа".

ДУХОЎНАСЦЬ І ПАЭЗІЯ

Прэзентацыя кнігі "Слово и дух: Антология русской духовной поэзии X—XX вв." (Мін.: Свята-Елісаветынскі манастыр, 2003), складзенай прафесарам БДУ, пісьменнікам Іванам Чаротам, прайшла 14 красавіка ў Мінскім выставачным цэнтры "Белэксна". На сустрэчы з чытачамі І. Чарота пазнаёміў прысутных са зместам "Анталогіі", расказаў пра свае творчыя задумы і планы. Выступілі паэты, вершы якіх уключаны ў анталогію: Б. Спрычан і В. Спрычан. Кніга мае добры тыраж — 5100 экз., багата і з густам афармлена. Мяркуюцца, што яна зойме належае месца ў хатніх

бібліятэках і будзе дастойным падарункам. Для выкладчыкаў літаратуры гэтае выданне стане грунтоўным дапаможнікам, у якім сабраны ўсё вартае ўвагі за адносна доўгі прамяжак часу. У анталогію ўключаны: руская пазэія "сярэбранага веку", тэксты з "богапаснікаў", вершы рускіх паэтаў канца XX ст. Гэтае выданне мае падрабязны каментарый, у канцы кнігі змешчана бібліяграфія "Руская славеснасць і хрысціянства" (усё падрыхтавана І. Чаротам). Прафесар І. Чарота вядомы як укладальнік яшчэ дзвюх анталогій — беларускай хрысціянскай пазэі "Насустрэч духу", беларускай хрысціянскай прозы. Новая анталогія чакала свайго выхаду ў свет пяць гадоў — і вось, нарэшце, гэтае свята духоўнасці адбылося.

С. Я.

«ВОСЕНЬСКАЕ ТАНГА» АД ЛЕАНАРДЫ ЮРГІЛЕВІЧ

У Слонімскай друкарні выйшла з друку кніга прозы журналісты з Дзятлава Леанарды Юргілевіч.

Акрамя розных інфармацый і артыкулаў, журналістка не першы год ужо спрабуе свае сілы ў чыста пісьменніцкай справе. Яна піша гумарэскі, фельетоны і апавяданні. Тыя, хто рэгулярна чытае часопіс «Вожык» і «Газету Слонімскаю», відаць, запамінілі арыгінальныя гумарыстычныя творы Леанарды Юргілевіч, якія на працягу многіх гадоў друкуюцца на старонках гэтых выданняў. А ў 2000 годзе ў серыі «Бібліятэка «Вожыка»» пабачыла свет яе першая кніжачка гумарэсак «Грэшная душа». Некалькі разоў наша зямлячка становілася лаўрэатам часопіса «Вожык». Была нават удзелніцай Усебеларускага фестывалю сатыры і гумару «Аўцюк-2000», дзе атрымала дыплом «За развіццё традыцый беларускага гумару».

Аб'ектам смеху Леанарды Юргілевіч былі і застаюцца махляры, падхалімы, п'яніцы і прайдзісветы. Аўтарка валодае простаю, але сакавітаю моваю, якую яна прыгожа апісвае сваіх герояў, дае ім характарыстыкі, стварае дыялогі.

Акрамя гумарэсак, з-пад пера празаіка з Дзятлава выходзяць і сур'ёзныя

творы — апавяданні, сюжэты якіх узяты з жыцця тых людзей, што жывуць побач. Менавіта землякі і з'яўляюцца галоўнымі героямі новай кнігі «Восеньскае танга».

У тужлівых і простых па сюжэце апавяданнях Леанарды Юргілевіч раславае пра нялёгі чалавечы лёс. У многіх з іх бачыцца сама аўтарка з яе перажываннямі і радасцямі. Яна, як ранні Кузьма Чорны, мае назіраць за працэсам звалючых чалавечай свядомасці. Што складае ягоную сутнасць? Дзе палягае мера вартасцей чалавека? Што трэба лічыць асновай, крытэрыем пры ацэнцы яго годнасці? Такой мерай вартасці чалавека, такой асновай, крытэрыем пры ацэнцы яго годнасці, паводле Леанарды Юргілевіч, з'яўляюцца адносіны чалавека найперш да сябе, да чужых радасці і болю, праблем і звычай. Аўтарка добра адчувае псіхалогію сваіх герояў, яна разам з імі думае і разважае. Ды і самай аўтарцы ў жыцці давялося перажыць нямаля выпрабаванняў.

Нарадзілася Леанарда Юргілевіч на Валожыншчыне. Рана засталася сіратою, а сірочае жыццё ніколі лёгкім не бывае. Спачатку вучылася ў Іўеўскай, а пасля ў Свіслацкай школа-інтэрнатах. Шмат давялося сустрэць на сваім жыццёвым шляху добрых і нядобрых людзей. Гэтыя людзі і з'яўляюцца прататыпамі герояў яе апавяданняў. Можна, не ўсе жыццёвыя гісторыі Леанарды Юргілевіч моцныя ў мастацкіх адносінах, але ёсць і хрэстаматыійныя. Маюцца на ўвазе апавяданні «Блакiтная поспілка», «Восеньскае танга», «Чаму ты, мама, не паміраеш?» і іншыя. Дарэчы, у 2002 годзе Леанарда Юргілевіч была ўдастоена спецыяльнага дыплама і прэміі амерыканскай кампаніі «Філіп Морыс» за перамогу для журналістаў, якія пішуць на сацыяльна-тэматыку. Менавіта гэтая тэма скразною лініяй праходзіць праз усе жыццёвыя гісторыі новай кнігі «Восеньскае танга».

Сяргей ЧЫГРЫН

Уладзімір Гніпамедаў займаецца вывучэннем беларускай літаратуры ў агульнай складанасці ўжо чатыры дзесяцігоддзі.

Новая кніга даследчыка мае сціплы падзагалавак «Нарыс пра беларускую паэзію». Па сутнасці ж У. Гніпамедаў напісаў кароткую гісторыю нашай паэзіі, пачынаючы ад яе старажытных вытокаў. Аўтар згадвае імёны Еўфрасіні Полацкай і Кірылы Тураўскага, Францішка Скарыны і Сымона Буднага, Сімяона Полацкага і паэтаў лаціністаў (Ян Вісліцкі, Мікола Гусоўскі, Андрэй Рымша, Лявон Мамоніч, Ян Казімір Пашкевіч). Праўда, гаворка пра іх ідзе беглая, адно ў плане вызначэння месца ў літаратурным працэсе. Таму наша паэтычная даўніна акрэслівана ў кнізе толькі эскізна, асобнымі штрихамі.

Пры характарыстыцы літаратуры XIX стагоддзя размова выдзецца пра постаці Я. Баршчэўскага і Я. Чачота, Ф. Савіча і П. Багрыма, У. Сыракомлі, В. Дуніна-Марцінкевіча і В. Вярты-Дарэўскага, пра паэмы «Энеіда навыварат» і «Тарас на Парнасе». Паэтамі «востра выяўленай сацыяльнай тэматыкі» называюцца Я. Лучына, А. Гурыновіч, А. Абуховіч і К. Лейка — «сучаснікі Ф. Багушэвіча і прадаўжальнікі яго ідэйных пошукаў».

Гэты вывад канкрэтызуецца сцвярджаннем, што паэт у вершы «Ворагам Беларускай» «ўзнавіў і развіў патрыятычныя традыцыі палемічнай беларускай літаратуры XVI—XVII стагоддзяў Афанасія Філіповіча, Мялеця Смятрыцкага, Стафана Зізія і іншых пісьменнікаў, якія стаялі на варце нацыянальных інтарэсаў». Істотным з'яўляецца і ўдакладненне, што апора на біблейскія жанравыя архетыпы, прыкметная ў шэрагу твораў, стымулявала «неўтаймоўна-бурлівы стан, прамоўніцкі пафас і тэмперамент» паэта, але не перашкаджала яму перадаваць уласнае, «асабовае адчуванне чалавечага быцця».

Водгалас біблейскіх матываў адшукаў даследчык і ў творчасці Коласа, у прыватнасці, у паэме «Новая зямля», сама назва якой цяпер звязваецца з новазапаветнай кнігай Бібліі «Адкрывенне Іаана Багаслова» (пра наяўнасць такой сувязі нядаўна пісаў таксама У. Конан у артыкуле «Хрысціянскія вытокі эстэтычнай праграмы «Узвышша»»).

Дзякуй Богу, тыя часы мінуліся. І цяпер можна без агляды на адыёзныя забароны гаварыць не толькі пра рэлігійныя матывы, але і пра мадэрнісцкія тэндэнцыі ў нашай літаратуры (у кнізе ёсць цэлы раздзел «Паэзія і ма-

Як і пры даследаванні паэзіі XIX стагоддзя, крытык паказвае пераважна найбольш істотныя дасягненні паэтаў XX стагоддзя, але, прынамсі зрэдку, гаворыць і пра тое, што лічыць слабым ці спрэчным у самых прызнаных майстроў. Так, разважаючы пра А. Разанава, вялікая роля якога ў абнаўленні беларускай паэзіі сёння ўжо відавочная, ён зазначае, што гэтай паэтыцы ў пэўнай ступені пагражае некаторая псіхалагічная абстрактнасць, «у яго творах нямаюць і «цёмных» мясцін, не заўсёды даступных для разумення», «кніжная культура, здараецца, бярэ верх над жывым пачуццём, аб якім застаецца толькі здагадацца».

Заўзятыя прыхільнікі разанаўскага таленту наўрад ці пагодзяцца з гэтымі няхай сабе і даволі асцярожнымі закідамі. Але наяўнасць такіх закідаў сведчыць пра імкненне крытыка паэтычна гучнай рыторыкі і безагляднага славамоўя, не падмяняць навуковае даследаванне захопленымі панегірыкамі.

Думаецца, прычынова важным з'яўляецца для Гніпамедава разуменне, што ў бурлівым, надзвычай багатым на грамадскія катаклізмы XX стагоддзя літаратура, паэзія ў асаблівасці, сутыкнулася са шматлікімі цяжкасцямі, якія перашкаджалі ёй развівацца нязмушана і свабод-

КАРОТКАЯ ГІСТОРЫЯ ПАЭЗІІ

Роздум над кнігай Уладзіміра Гніпамедава «Ад даўніны да сучаснасці»

Па справядлівасці вельмі высокая ацэньваецца творчасць самога Францішка Багушэвіча, ягоны ўклад у беларускую літаратуру той пары, у фармаванне нашага нацыянальнага менталітэту. «Яго вершы, — энергічна сцвярджае даследчык, — пісаліся бядой, горам. Яны прасякнуты глыбокім драматызмам: страсная, бязлітасная думка паэта біла па коснасці, адсталасці беларускага мужыка, яго духоўнай заняволенасці. Паэт востра крытыкаваў сацыяльнае зло, якое перашкаджала гістарычнаму станаўленню нацыі. Ф. Багушэвіч — гэта цэлы этап фарміравання ідэі беларускасці, якая развілася ў яго творчасці на падставе паэтычнай філасофіі».

Згадка пра філасофскія падваліны творчасці паэта для У. Гніпамедава не прыватны момант ці выпадковая заўвага. Ён на працягу ўсёй кнігі імкнецца да тэарэтычнай заглыбленасці сваіх разважанняў і высноў. І гэта істотна павышае важкасць даследавання, яго навуковую значнасць.

Увогуле добра вывераная аб'ектыўнасць навукоўца прымушае Гніпамедава на поўны голас гаварыць не толькі пра здабыткі, але і пра недахопы нашай літаратуры. Адзначышы, што лепшыя паэты XIX стагоддзя «прароча ўгадалі развіццё беларускага верша ад сіпабікі да сіпабатонікі і тонікі», што іх пошукі ў гэтым напрамку працягваліся ў наступным стагоддзі Купалам і Коласам, Цёткай і Багдановічам, Бядулем і Гаруном, даследчык вызначае галоўную слабасць паэзіі XIX стагоддзя, яе недастатковую выяўленасць яго уласна лірыкі: «Лірыка XIX стагоддзя яшчэ не стала асабова-інтымным выяўленнем паэта, які часцей за ўсё абстрагавалася ад уласнага «я», пакідаючы яго ўбаку, па-за тэкстам».

Напісана кніга ўмелай і вопытнай рукою. Важкасць абагульненняў у ёй спалучаецца з тонкасцю аналізу канкрэтных твораў. І адно, і другое зроблена, як правіла, з добрым веданнем справы, з улікам гістарычных рэалій той пары, калі пісаліся творы, і тых дэталей, якія вывечвае сучаснасць, наша цяперашняе разуменне жыцця і літаратуры.

Па-сучаснаму гаворыць У. Гніпамедаў, напрыклад, пра біблейскія матывы ў творчасці Купалы, якія ў савецкія часы з'яўляліся аб'ектам літаратурнага ўстаўкі, вымушаным трымацца афіцыйнай атэістычнай пазіцыі. Гніпамедаў жа заўважыў сувязь з біблейскай паэтыкай і ў такіх купалаўскіх творах, дзе яна не кідаецца ў вочы, скажам, у вершах «А хто там ідзе?», «Ворагам Беларускай», «Я не для вас...» Аналізуючы гэтыя творы, крытык робіць выснову: «Як паэт-прарок, вярнуў Адраджэння ён (Купала) свядома і інтуітыўна адчуваў патрэбу абаявання не толькі на навукова-асветніцкіх ідэі, але і на ўвесь вопыт чалавецтва, у тым ліку і на рэлігійны. Прарочы дар Купалы якраз і выявіўся ў тым, што праблемам беларускай гісторыі ён надаваў абагульнены характар, паказваючы іх як праблемы агульначалавечыя. Біблія давала яму магчымасць глабальнага погляду на гісторыю свайго народа».

дэрнізм»), і пра філасофію Ф. Ніцшэ, пра яго адмаўленне маралі і культ «звышчалавека», у спрэчцы з якімі, на думку даследчыка, стваралася купалаўская паэма «Магіла льва». Разважаючы пра гэты твор, крытык думаецца, слухна сцвярджае, што праз лёс Машэкі, калі той ужо стаў лютым разбойнікам, паэт якраз і адмаўляў плённасць ніцшэанскай ідэі «звышчалавека», якому нібыта дазволена ўсё, любое злачынства. У Купалы ж зусім невыпадкова злучыліся Машэкі-разбойніка ўрэшце караюцца самай вялікай карай — яго, як вядома, забівае Наталья, і яе ўчынак, паўтару ўслед за даследчыкам, «ўспрымаецца як акт чалавечай справядлівасці».

Сёння стала магчымым без ідэалагічнай прадуртасці пісаць і пра тую ж Наталю Арсеневу, прызнанне выдатнага таленту якой у нас ішло (ды яшчэ ідзе і цяпер), мякка кажучы, з вялікім скрыпам. А Гніпамедаў у сваёй кнізе даў змястоўны мініпартрэт Арсеневай, у якім выплываюць тонкі лірызм яе паэзіі, глыбіня самавыяўлення асобы, высокая духоўнасць, прасякнутасць зноў жа хрысціянскімі каштоўнасцямі, умненне паэтычнай прыроды ў яе адзінстве з чалавекам.

Шырокае выкарыстанне мініпартрэтаў можна лічыць характэрнай прыкметай і вызначальнай структурнай асаблівасцю гніпамедаўскай кнігі. Звязана гэта з імкненнем крытыка паказаць адметнасць, непаўторную своеасаблівасць многіх паэтаў, багацце іх індывідуальных стыляў. Каб у гэтым мнстве не збіцца на хаатычнае награванне паэтычных імёнаў, даследчык вылучае вызначальныя стыльвыя пlynы ў нашай паэзіі і пераважна другой паловы XX стагоддзя. Іх у яго набралася роўна шэсць: лірыка-апавядальная, романтичная, публіцыстычная, філасофска-аналітычная, мастацка-сінкрэтычная і універсальна-інтэлектуальная.

Раздзел, які ўсе класіфікацыі такога кшталту, даволі ўмоўны, прынамсі суб'ектыўны, бо рэдка які з нашых значных, арыгінальных твораў цалкам укладваецца ў адведзенае яму стыльва-выяўленчае рэчышча. Крытык пры канкрэтным аналізе і сам у шэрагу выпадкаў агаворвае гэта. Пры ўсіх такіх агаворках яму ўдалося ў межах сваёй класіфікацыі даць па неабходнасці сціслую, але сутнасна змястоўную характарыстыку некаторых граняў творчага вопіку А. Куляшова і М. Танка, П. Панчанкі і А. Пысана, У. Караткевіча і Р. Бардуліна, Н. Гілевіча і Г. Бураўкіна, А. Вярцінскага і П. Макаля, В. Зуэнкі і М. Ароўкі, Я. Янішчыц і А. Разанава. І не толькі іх.

Пісалася кніга У. Гніпамедава ў 1997—1998 гадах. Але даследаванне паэзіі тут завяршаецца ў асноўным 80-і гадамі. І ўжо ў пачатку 90-х зроблены толькі рэдкія выхадзі. Вось чаму ў кнізе зусім не прадстаўлены не толькі цяперашнія сама маладыя паэты, але абяздана і нямаюць тыя вершатворцаў, якія і на словах даследчыка ўжо «сталі сталымі», занялі сваё трывалае месца ў літаратурным працэсе.

на. Асэнсаванне гэтых цяжкасцей вызначае адну з галоўных, магістральных ліній даследавання.

Імкненне талітарных рэжымаў падпарадкаваць сабе літаратуру прынесла ёй самыя вялікія страты, сярод якіх і фізічнае знішчэнне або працяглае зняволенне пісьменнікаў, і жорсткая ідэалагічная рэгламентацыя творчасці тых, хто заставаўся сярод жывых і не трапляў за краты. Трагедыя такіх фармальна свабодных вязняў ідэалагічнага ГУЛАГа, афіцыйна як быццам і высока ўшанаваных, але вымушаных пісаць пад ціскам большавіцкіх артадоксаў, уражліва паказана на прыкладзе купалаўскай творчасці 30-х гадоў. Праўда, тут Гніпамедаў у асноўным паўтарае ўжо сказанае ім у кнізе 1995 года «Янка Купала», якая мае падзагалавак «Новы погляд» і сапраўды па-новаму асвятліла трагічныя павароты ў лёсе нашага нацыянальнага прарока, фактычна распынага большавікамі за ягоную глыбінную народнасць і вернасць адраджэнскім ідэям.

Вялікай бяды ў такіх самапаўторах, прыкметных і ў іншых мясцінах цяперашняй кнігі, я не бачу, бо ранейшыя сцвярджанні ў новым кантэксце набываюць нейкія дадатковыя адценні. Але даводзіцца пашкадаваць, што крытык цяпер крыху прыгладжае сваю ацэнку купалаўскіх страт у цяніках большавіцкай цензуры, апусціўшы самыя горка-балючыя, але слухныя выказванні на гэты конт, што былі ў кнізе «Янка Купала».

Налёт прыгладжанасці, калі недастаткова ўлічваецца ўся складанасць дачыненняў мастака з талітарнай сістэмай улады, бачыцца мне і ў такім бадзёрым, але залішне катэгарычным выказванні: «Творчасць П. Панчанкі — чулая, злабодзённая, неаддзельная ад свайго часу. Пры гэтым ён ніколі (падкрэслена мною. — Д. Б.) не паступаў ні мастацкасцю, ні талентам. Наадварот, сувязь з часам узмацняла яго талент і эстэтычныя здабыткі паэзіі. Маральнае ўспрыманне рэчаіснасці, вострыя сацыяльнае погляду актыўнавалі мастацкае мысленне».

Панчанка, канечне ж, паэт выдатны. І многае ў сваёй творчасці яму сапраўды ўдавалася зрабіць на самым высокім узроўні мастацкай дасканаласці. Але залішне шчыльная сувязь з тым складаным часам, калі ў нас панавала большавіцкая талітарная сістэма, — такая сувязь прымушала ісці і на ўступкі той сістэме, нярэдка адкрыта падыгрываць ёй і таму нямаюць нашкодзіла і няўрымсліва-яршыстаму ў сутнасці сваёй паэтычнай натуре Пімену Панчанку, хоць ён бунтаваў супраць вельмі ўжо адыёзных праяў савецкага талітарызму намога больш часта, чым іншыя нашы ангажаваныя паэты, якія, як і Панчанка, шчыра лічылі, што праслаўленне большавіцкай улады можна сумясяціць з непаканым, не толькі на словах абвешчаным, гуманізмам, з абаронай маральных каштоўнасцей народа. Шмат мужнасці патрабавалася Панчанку, каб зноў і зноў адважвацца на вострыя сатырычныя творы тыпу яго славетных «Прыстасаванцаў», пісаць натхнёныя вершы пра родную мо-

ву з пратэстам супраць яе ўсё больш моцнага заціску ўладарнымі бальшавікамі.

Усё гэта робіць П. Панчанку гонар не толькі як паэта, але і як грамадзяніну, закладчыку будучыняй Беларусі. Але ж былі і ў Панчанкі прахладныя, напісаныя паспешліва творы, у якіх пахвальнай крытыкам вастрыні сацыяльнага погляду не знойдзеш і пад мікраскопам.

Толькі ў ягонай кнізе "Вершы і паэмы", выдадзенай у 1952 годзе, калі павярхоўная зладзённасць усё яшчэ асабліва моцна душыла паэзію, я налічыў больш за два дзесяткі вершаваных практыкаванняў на тэму сталінскага "гуманізму", у якіх кан'юктуршчына ў духу таго часу пануе. Яна хутчэй за ўсё была вымушанай, бо праслаўленне крывавага тырана і вітанне заведзеных ім парадкаў, ад якіх стагнала краіна, адбываліся на далёкім ад сапраўднай мастацкай ўзроўні. Нельга ж лічыць таленавітай паэзіяй, скажам, вось гэтыя радкі: "Ноччу і днём яму многа работы — // Шчасце няспынна куе для народаў".

Недалёка адышоў Панчанка ад яўнага прымітыўу і ў вершы "9 лютага 1947 г." з яго радкі: "Хай славіцца і красуе // Наш родны Савецкі лад. // Я за цябе галасую, // Мой будучы дэпутат". Пісалася такое пра нашы тагачасныя выбары без выбару, бо "будучы дэпутат" (той жа Сталін), у выбарчым бюлетэні быў адзін. А як сёння можна спакойна чытаць такую, таксама ж некалі ходкую, народжаную сваім часам, зладзёншчыну з верша "Прае беларускі народ": "Слава пільным чэкістам! Не ступленіх ім меч! // Беларускі народ ашчасліўлены!". І гэта ж сцвярджалася ў 1937 годзе, на патрэбу таму проста жахліваму часу, калі "пільныя чэкісты" па сталінскай волі знішчалі мільёны не ў чым не вінаватых перад савецкай уладай людзей...

Ёсць у кнізе Гніпамёдава асобныя фактычныя недакладнасці. "Адсюль, з 60-х гадоў, пачалася ручная творчасць такіх выдатных нашых пісьменнікаў і паэтаў, як памянёны В. Быкаў, А. Пысін, М. Стральцоў, У. Караткевіч, І. Навуменка, Б. Сачанка, Н. Гілевіч, С. Гаўрусёў, І. Чыгрынаў, В. Адамчык, В. Зуёнак, І. Пташнікаў, Г. Бураўкін і інш.", — піша крытык. Маючы на ўвазе прэзаякіў і паэтаў, бо пісьменнікі, якія прадстаўляюць іншыя жанры, скажам, драматургі, у яго тут не згадваюцца. Творчая праца ўсіх гэтых прэзаякіў і паэтаў у 60-я гады сапраўды была актыўнай. Але ўсе яны пачалі друкавацца раней, яшчэ ў 50-я, а некаторыя і ў 40-я гады. Гэта датычыць і Быкава, першыя апавяданні якога з'явіліся ў друку ў 1949 годзе, а ўжо з другой паловы 50-х гадоў яго творчасць выклікала значны грамадскі рэзананс. У 50-я выдалі па дзве кнігі А. Пысіна, І. Навуменкі, Н. Гілевіча (друкуецца з 1946 года), С. Гаўрусёва (друкуецца з 1948-га). Мелі свае зборнікі ў 50-я гады В. Адамчык, І. Пташнікаў, У. Караткевіч. Яго "Матчына душа" (1959) — адна з самых выдатных кніг нашай паэзіі.

Памылкова называецца апошнім зборнікам М. Танка "Мой каўчэг", выдадзены ў 1994 годзе. Ужо тады, калі пісалася праца Гніпамёдава, выйшаў і яшчэ адзін танкаўскі зборнік — "Errata". Ён быў здадзены ў набор у сакавіку 1995 года, а падпісаны да друку 8 жніўня таго ж года, за дзень да смерці паэта.

Сустракаюцца дробныя недакладнасці і ў назвах асобных паэтычных кніг: "Бураўкінскі "Выток" перахрышчаны ў "Выток", добра вядомы зборнік Я. Янішчыц "Пра любові і жалю" (1983) атрымаў назву "Час каханні і суму". І падаецца той "Час каханні і суму" як яшчэ адна кніга паэтыкі, выдадзенай ў 1984 годзе. Відаць, у выніку механічнай памылкі пераблытана дата смерці Янкі Лучыны, названы 1879 год замест 1897-га.

Прыдзірлівы чытач, напэўна, знойдзе і іншыя дробныя пагрэшнасці або спрэчныя мясціны ў кнізе Гніпамёдава. Але і пры самым прыдзірлівым стаўленні да працы крытыка нельга не прызнаць, што яму ўдалося зрабіць галоўнае: у цэлым пераканальна паказаць вялікае багацце нашай паэзіі, якая і пры тых перашкодах, што паўставалі на яе шляху, змагла таленавіта, рознабакова адлюстравать многія праявы быцця беларусаў, іх духоўнасці, іх менталітэту.

Але закончана кніга не на бадзёра-бравурнай, а на скурушлівай ноце, канстатацыйнай таго, што свет мала ведае нашу літаратуру і нас як самабытную нацыю. І гэта праўда, горкая і балючая. Прычына тут не ў самой літаратуры, па багацці якой мы можам спаборнічаць з многімі больш шчаслівымі народамі, а ў той парадаксласнасці, у якой беларушчына апынулася ў сабе на радзіме. Нацыянальна свядомыя беларусы цяпер і праўда сталі тут недастаткова абароненай меншасцю, а наша мова ўсё яшчэ мусяць змагацца за сваё выжыванне. І гэта вельмі нялёгкай справа пры вялікім размаху русіфікацыі, якая шмат гадоў з усіх бакоў наступала на беларушчыну і так заціснула нас, што цывілізаваны свет ужо і не вельмі ўпэўнены, ці жывыя мы яшчэ як самабытны этнас, які мае будучыню. Як гэтай навале супрацьстаяць? Хочацца спадзявацца, што такія сумленныя, з душою праўдзіва беларускай зробленыя працы, як кніга У. Гніпамёдава, таксама будуць хоць трохі спрыяць беларушчыне, яе выжыванню.

Дзмітрый БУГАЕЎ

КНИГАРНЯ

Ідэя падрыхтаваць гэтыя кнігі ўзнікла напярэдадні 80-годдзя з дня ўтварэння БДУ. Укладанне навуковец і пісьменнік Аляксей Бельскі завяршыў своечасова. Але не ўсё гэтак хутка робіцца, як гаворыцца, ды і час бяжыць імкліва.

Таму ён здолеў ажыццявіць выдавецкія праекты толькі напрыканцы мінулага года.

На сённяшні дзень кнігі "Імёнаў светлае аблічча" і "Смяцца не грэх" паступілі ў Нацыянальную бібліятэку Беларусі.

Першая кніга — сур'ёзная, мемарыяльна-літаратуразнаўчая. Зборнік складзены пераважна з артыкулаў, эса і ўспамінаў выкладчыкаў філалагічнага факультэта БДУ пра сваіх былых калегаў — вядомых вучоных і пісьменнікаў, якія ўжо пайшлі з жыцця.

ва, цікавыя штрыхі да партрэта пісьменніка робяць Д. Бугаеў, М. Тычына, Т. Шамякіна. Ю. Пшыркова добра ведалі А. Лойка і К. Хромчанка, якія пішуць, што Юльян Сяргеевіч як вучоны выплывае аналітычнасцю думкі, ён заклаў перспектыўныя кірункі ў нацыяналь-

ДВА ПРАЕКТА АЛЕСЯ БЕЛЬСКАГА

На ўніверсітэцкай кафедры беларускай літаратуры ў розны час працавалі Аляксей Адамовіч, Сцяпан Александровіч, Варлен Бечык, Мікола Грынчык, Сяргей Гусак, Міхась Ларчанка, Іван Мележ, Юльян Пшыркоў, Рыгор Семашкевіч, Леанід Царанкоў. Асэнсаванне асобы А. Адамовіча — у цэнтры артыкулаў А. Лойкі і М. Тычыны. Пра выключную ролю С. Александровіча ў развіцці гістарычнага літаратуразнаўства, яго ўклад у беларускую культуру пішуць Д. Бугаеў, Н. Гілевіч, А. Лойка, А. Каўка, М. Яфімава. "Прага красы і праўды" — так назваў свой артыкул пра крытыка В. Бечыка былы яго студэнт А. Бельскі. Неўзабаве пасля смерці М. Грынчыка яго паплечнік і сябар А. Лойка напісаў успаміны "Мудрэц і красамоўца", тут жа змешчаны і Лойкаў верш, прысвечаны прафесару з Быценя. Пра жыццё С. Гусака, абарванага на ўзлёце, апавядае Д. Бугаеў. Гэта адзін з першых грунтоўных артыкулаў пра заўчасна памерлага беларускага крытыка, які, да таго ж, у свой час быў рэктарам Брэсцкага педінстытута. Для ўсіх тых, хто піша пра М. Ларчанку, ён быў Настаўнікам, які блаславіў на шлях у навуку. Слова пра Ларчанку гавораць В. Казлова, А. Лойка, В. Рагойша, У. Навуменка, Л. Карпава, Т. Шамякіна. Іван Мележ — не толькі славетны выпускнік, але і выкладчык БДУ. Пра яго ўніверсітэцкі шлях распавядае В. Казло-

вым літаратуразнаўстве, а яшчэ быў шчодрым на сяброўства і дабрыню чалавекам. "Ён жыў сумленна, без агляды" — даводзіць у сваім артыкуле пра Р. Семашкевіча крытык Д. Бугаеў. А. Лойка перакананы, што Семашкевіч быў "з роду Гамлетаў". Нестандартныя, так бы мовіць, успаміны напісалі пра гэтага паэта і крытыка таксама Т. Шамякіна і Л. Сінькова. Не забыўся ўкладальнік пра былых філфакаўцаў, Семашкевічавых сяброў — Юрку Голуба і Алесь Жука, якія даюць сваё ўспрыманне асобы і жыцця пісьменніка, чый зямны шлях абарваўся ў няпоўныя 37 гадоў. Шмат гадоў выкладаў на кафедры метадыку роднай літаратуры выдатнік народнай асветы Беларусі Л. Царанкоў. Шлях яго ў літаратуру пачынаўся яшчэ ў 20-я гады. Ён напісаў 10 кніг і каля 200 артыкулаў па пытаннях беларускай літаратуры і метадыцы яе выкладання. Да таго ж ён быў удзельнікам славетнай Сталінградскай бітвы. Пасля смерці пра Л. Царанкова (пайшоў з жыцця ў 1994 годзе) амаль нічога не пісалася ў нашым друку, таму добра, што калегі расказалі пра яго працу на ніве літаратуры і адукацыі (артыкул А. Шыловіч і М. Яфімавай "Дарагі наш калега...").

Прэзентацыя зборніка "Імёнаў светлае аблічча" прайшла ў БДУ да 90-годдзя з дня нараджэння былога дэкана філфака і загадчыка кафедры беларускай літаратуры Міхася Ларчанкі.

А вось кніга "Смяцца не грэх" зусім іншая — жартоўная, вясёлая, дасціпная. Аформлена яна як "калектыўная дысертацыя на атрыманне вучонай ступені кандыдата гуманарыстычных навук". Выканана яна пад "агульным кіраўніцтвам" доктара і прафесара ўсіх навук Хвядоса Рагатуна. Праца пабудавана па дысертацыйных канонах: тут ёсць ўводзіны, тры раздзелы, заключэнне, спіс літаратуры, імяны паказальнік. У першым раздзеле сабраны абітурыенцкі гумар. І чаго толькі не прачытаеш у сачыненнях учарашніх выпускнікоў! Далей чытача павесяляць і пацешаць "Запіскі Філона Тутэйшага". Старонкі дыярышуша гэтага "стадыёзуса з Менска" калісці друкаваліся на старонках "ЛіМа". У зборніку "Смяцца не грэх" дыярыш пададзены цалкам, ён складае аснову выдання. Самы багаты трэці раздзел, тут змешчаны разнастайныя творы: вясёлыя вершы, песні, гумарэскі, эпіграмы, пароды,

анекдоты, байкі, жарты і досціпы. Выкладчыкі жартуюць адзін з аднаго, кпяць, часам не шкадуюць "шпілек". Адчуваецца, што на кафедры беларускай літаратуры БДУ працуюць жывыя і дасціпныя людзі, якія не хварэюць на манію велічы. Нямала ў зборніку эпіграм і пароды на кафедраў, якія напісалі вядомыя парадысты. Сеансам смехатэрапіі будзе чытанне твораў выкладчыкаў кафедры беларускай літаратуры (як былых, так і цяперашніх) А. Лойкі, І. Навуменкі, Н. Гілевіча, Р. Семашкевіча, Д. Бугаева, Л. Ламека, В. Казлова, А. Бельскага, В. Максімовіча, А. Пашкевіча і інш., аспірантаў і студэнтаў філфака В. Жыбуля, А. Бязлепкінай, А. Усва і інш., выпускнікоў БДУ К. Крапіны, Р. Барадуліна, М. Мятліцкага, С. Сокалава-Воюша, М. Скоблы і інш. Сапраўднай прыўкраасі кнігі сталі пароды і эпіграмы Г. Юрчанкі, а таксама шаржы К. Куксо, малюнкі У. Караткевіча.

Запланавана прэзентацыя гэтай жартоўна-гумарыстычнай кнігі была на 1 красавіка аж на 6 гадзін раніцы. Цікава, ці пайшоў хто на тое ранішняе "пасяджэнне савета па абароне ўсіх дысертацый"?!

Абодва выданні пабачылі свет дзякуючы не толькі ўкладальніку, але і дзейнай дапамозе яму Паўла Навуменкі, Алены Бельскай, Ірыны Шык.

Яўген НИКАЛЕНКА

УРАЖАННЕ

МУЗЫКА КВЕТАК

Імя паэткі Ніны Захарэвіч больш ведаюць, магчыма, не яе калегі па пры, а аматары народнай музыкі і спеваў, беларускага фальклору. Бо яна пераможца конкурсаў прыпевак, праведзеных газетамі "Звязда" і "Рэспубліка", лаўрэат II Усебеларускага фестывалю гумару ў Ауццоках у намінацыі "Аўтарская байка". За ўдзел у падрыхтоўцы фестывалю ў "Звіняць цымбалы і гармонік" Н. Захарэвіч атрымала Ганаровую граматы Міністэрства культуры Беларусі.

А па сваёй адукацыі гэтая паэтэса наогул... фізік. Яна закончыла фізікат Мінскага дзяржаўнага педінстытута імя М. Горкага. Працавала ў дзіцячым садку, была школьнай настаўніцай, інспектарам РАНА ў Мядзелі і Паставах... У гэтым годзе 22 мая паэтэса адсвяткуе свой 70-гадовы юбілей. Калі меркаваць па двух паэтычных яе зборніках — захаваць душэўнаму маладосцю Ніне Маркаўне дапамагаюць пачуццё гумару і ўменне радавацца жыццю ва ўсіх яго праявах. Выпусцілі кнігі вершаў Н. Захарэвіч выдавецтва "Беларускі кнігазбор" (зборнік "Бэзавы цвет") і "Тэхнапрэнт" (зборнік "Жнівеньскі вецер"). Абедзве кнігі выйшлі ў 2002 годзе. Іх найлепшыя якасці, на маю думку, у тым, што яны ствараюць у чытача добры настрой — прычым не проста добры, але нават святочны... Гэтыя зборнікі поўняцца нейкай адметнай, чыста жаночай цеплынёй. Чамусьці прыгадваю М. Багдановіча, які, магчыма, першы заўважыў: жанчына-маці — не заўсёды маці. Я хачу сказаць, што дабрыня і душэўнасць жанчыны вельмі часта абсалютна не залежаць ад таго, ці ёсць у яе дзеці. Мацярства — гэта нейкае большае паняцце (шырэйшае, ці што). У кнігах лірыкі Н. Захарэвіч адлюстравана яе ду-

ша пшчотнай і клапатлівай жанчыны-маці (на шчасце, сям'я ў паэтэсы ёсць). А таму чытаць яе вершы прыемна і радасна — асабліва змучанаму нашай крыху змрочнай рэчаіснасцю чалавеку. Ці можна назваць такую паэзію прыкладам "масавога" мастацтва (бо яно гэтаксама прызначана гаіць і сцвятаць пакрыўджаныя сэрцы)? Давайце паглядзім...

Хоць вельмі цяжка гавараць, —
Я замкі ўмею будаваць,
Шмат збудавапа на вяку
З паветра замкаў ці з пяску.

("Замкі")

Будзе паэтэса не толькі замкі. Дзеля таго каб лягчэй пераносіць цяжар будзённых расчараванняў, яна імкнецца ладзіць асабістае шчасце і ратавацца каханнем:

Ты ўчора звянчаны, а я заручона,
Пярэсцёнак на пальцы блішчыць

зalachоны.

Не той даў пярэсцёнак, каго я кахаю,
Таму пры сустрэчы з табой

уздыхаю.

("Што скажучь нам людзі")

Яна шчыра захапляецца красой навакольнага свету, умее радавацца яму і перадаваць свае пачуцці, адчуванні іншым:

Памерлі травы, ссохлі кветкі,
Шарэе ворыва масіў,
А на раллі той неўзаметкі
Кусточак люціка расцвіў.

("Люцік")

Усе вершы Н. Захарэвіч песенныя — мажліва, трохі спрошчаныя, але вельмі жыццесцявардальныя. Адзін з іх даўно ператварыўся ў папулярную салдацкую песню ("Ой ты, каша"). Ды і іншыя, думам, заслужваюць самай пільнай увагі нашых беларускіх кампазітараў.

І яшчэ паэзіі Ніны Маркаўны ўласціва моцнае пачуццё патрыятызму. Беларускасць, якая баіцца гучных лозунгаў і жыве нязмушана, для сябе самой — і крышачку для іншых...

А "сучасныя прыпеўкі" паэтэсы ўраджаюць чысцінёй і неспававанасцю народнай душы і духу. Цэльнасць натурны, самабытнасць таленту адчуваем мы ў такіх радках:

Тут заморскія прадукты
залапяпа па цане.

Што мне радкасныя фрукты —
дайце ўволю бульбы мне!

("Сучасныя прыпеўкі")

Нездарма народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін пахваліў Ніну Захарэвіч за "нязмушаную беларускасць". Хочацца пажадаць: хай такіх паэтэс будзе ў нас болей! Хіба тады многія задумаюцца — ці варта наракаць на сваю долю. Не, не варта. На сябе самога — можна...

Святлана ЯВАР

"АКВАРЭЛЬКІ" ЛЯВОНА ВАЛАСЮКА

...Паэт Лявон Валасюк — прафесійны мастак-дызайнер. У ягоным творчым багажы ўжо чатыры зборнікі вершаў, выдадзеныя ў Брэсце з 1999 па 2003 год уключна ("Бліжні дзень", "Краскі душы", "Под знакам Стрельца", "Леаніды"). Такой працавітасці пазайздросцілі б многія літаратары. Адметна, што Л. Валасюк перайшоў на родную мову. Такім чынам, "Леаніды" — апошняя па часе пазтава кніжка, што выйшла сёлета ў прэстыжнай серыі "Берасцейскае вогнішча".

Прадмову да зборніка напісаў Алесь Каско. Шчыра кажучы, я ніколі не пачынаю знаёмства з кнігай з прадмовы, дзе даецца аналіз твораў пісьменніка. Для мяне важна адкрыць аўтара самому, без навязвання і падсвядомага паўтарэння чужых, ужо абгавораных, думак. Прыемна, калі яны пераклікаюцца, дапаўняюць адна другую. Тут з А. Каско ў мяне поўная, так бы мовіць, сагідарнасць.

Вершы Л. Валасюка нешматслоўныя, гэтыя філасофскія карацелькі, прачытаўшы якія нехта можа сказаць: паглядзеў — і нічога... Гэта на першы погляд. Невялікія творы варты чытаць удумліва — па радках, па словах, адчуваючы іх сэнс, адценні і колер. У Л. Валасюка — менавіта колер. Бо ён найперш — мастак. Намалюваць карціну ўбачанага і перадаць яе словамі — розныя рэчы. Чапавек, які піша палотны фарбамі, будзе імі карыстацца і ў паэзіі. Таму і гучаць зусім мастакоўска, жывапісныя назвы раздзелу зборніка: "Філасофская прастора", "Ліповыя грывічкі", "Сачыцца фарбай святочнасць"...

Лавон Валасюк

ЛЕАНИДЫ

Палітра Л. Валасюка, нібы вясёлка, пераліваецца ў сонечным святле, дорачы радасць паслянавалянага свежасці:

Зялёны дождж
Над жоўтым полем...
Зялёны пах
Мядовых траў
Нас да ўскраіны горада
Праводзіў...

Або: "На кончыку пэндзля вясёлка. На мокрай паперы святло расплылося".

Правільна заўважыў А. Каско, што Валасюковы верлібры, розныя па настраёвасці, нагадваюць "сколкі перажытага аўтарам, іскрыні пам'яці, знічкі імгненню быцця": "Я азірнуўся, вярнуўся... Буду памятаць дзедаў сад — хлапчына там застануся..."; "Маладая радзіма — бусел у гняздзе. Каподзеж ля дома, ліхтар на ступе..."; "Прысьвікаю да Брэста асеняга. Пахі лісця стаць у душы...".

Мне цікава выбраць з безліч арыгінальных сакавіта-квасціх "Акварэлек" найбольш цікавыя, адметныя. Усе яны дапаўняюць адна другую: нейкім матывам, сэнсам, штрыхом, адценнем урэшце.

Л. Валасюк умее бачыць прадмет у нязвычайным кантэксце, падбіраючы яму адпаведныя фоны настрой, "філасофему", дэталі, значэнне якой раскрываецца нечакана, трохі нязвычайна, узбуніена: "Мала добрых слоў... Безліч незнаёмых твараў... Паміж сноў палёт снід..."; "На палосі блакіту парвана неба. Бельмі ніткамі зранку мне цыраваць..."; "Зара, зараніца, заранка... Чырвоная птушка — маланка, зорак распылены след — з далоні матчынай хлеб...".

Упэўнены, паэтычныя мініяцюры Л. Валасюка не пакінуць чытача абыякавым, у кнізе паэт здолеў стварыць дзіўны свет з малюнкаў, настолькі каларытных і вобразных, светлых і прыцягальных, што дысананс жыцця становіцца неадчувальным.

На вачаровым небасхіле
Агні нябліжкія планід.
Зеленаколерна злятае
У далоні снег ад Леанід...

Сяргей ГРЫШКЕВІЧ

Віктар ЦІНІП

БАЛАДА БЕЛАРУСКІХ ГЕРОЯЎ

Згубілася-забылася ў вяках,
Як вершаў геніяльных у чарнавіках,
Герояў многа беларускае зямлі,
Што і не зналі, што героямі былі.
І мы не знаём іх

і ўжо не будзем знаць,
Бо ўсе яны даўно

ў зямлі сырой ляжаць,
А іх магіл няма і быццам не было,
Але былі яны, а іхняе святло
Жыве між нас,

нібы ў чарнавіку той верш
Дзеля якога нарадзіўся і жывеш.
Ды пройдзе час

і з'явіцца на свет яны,
Нібыта вернуцца з далёкае вайны,
І скажуць нам

чаго мы вартыя з табой,
Хто з нас паэт, хто здраднік,
ну а хто герой.

І вершаў геніяльных у чарнавіках,
Нібыта ў чорных,

як абвугленых, палях,
Ці адшукаць нам, як магіл,

якіх няма.
І будзе зноўку вінаватая зіма,
Што замятае вёскі, гарады, палі,
Якія ёсць у нас, як і былі...

БАЛАДА ЗІМЫ

Як доўга не канчаецца зіма,
Нібыта сон,

што мёртваму прысніўся!
Для мёртвага труна, нібы турма,
З якой не збегчы —

смертна правініўся.

А мне жывому прыкачаць цяпла
І ўспомніць светла мёртвых,

як вярнуць
Той дзень, калі вясна ва ўсім была
І мала хто бярог сваю вясну.

Як доўга не канчаецца зіма,
Дзе завіруха, як лясны пажар,
За мной ідзе і шляху ўжо няма
Назад вярнуцца, дзе стары ліхтар
Ля хаты той, дзе мы з табой былі,
Не думалі, што ўсё часова тут
На гэтай белаі, як зіма, зямлі
І толькі вечны наш бацькоўскі кут...

Як доўга не канчаецца зіма!
І вецер, як забытая сурма,
Мне чуецца і слёзы на вачах
Мне асвятляюць да праталін шлях...

БАЛАДА ХРАМА

Тут, дзе сонца, як човен, у хмарах,
Як агонь, што гуляе ў пяску,
Белы Храм, як анёльскае мара,
Асвятляе крыжамі раку,
У якой нараджалася сонца
І ўсплывала над светам і мной,
І здавалася ранне бясконцым,
І жыццё было вечнай ракой.
І дарогі ад белага Храма
Нас вялі і не думалі мы,
Што без Храма

мы знікнем таксама,
Як без нас пазнікалі дамы,
Дзе жылі нашы казкі і песні,
Дзе было нам пра што ўспамінаць,
Дзе ля печ выспяваў вецер весні
І хацелася не паміраць
Тут, дзе сонца, як човен, у хвалях,

Як святло,
што ў бацькоўскім вакне,
Што нам свеціцца з далечных-даляў
І не тоне ў чарнюткім віне,
І таму нам вяртацца да Храма,
Што стаіць ля прыціхлай вады,
І маліцца за бацьку і маму,
І за нашы ў пустэльні сады...

БАЛАДА МАНЦЬБЕРЫ

Быццам верш на чарнюткай паперы,
Ты хацеў нарадзіцца ў Манцэберы,
Каб нічога не ведаць пра нас.

Але ўжо ты не хочаш нічога,
Бо даўно затравела дарога
Да Манцэберы да самай якраз.

І няма аніякай Манцэберы,
Быццам вершаў на чорнай паперы
Не было, бо ніхто не пісаў.

Але ты ўсё ж хацеў нарадзіцца
У Манцэберы, з якой нам дзівіцца,
У якую ты ў думках лятаў.

Самота мая незямная,
Гаркавая, нібы віно,
Якое ты мне наліваеш,
Нібы адчыняеш вакно
Для ветру, які не самотны,
Як сонца, што ў хмарах плыве
Над светам шчасліва-гаротным,
Над Храмам, які затравеў,
І ты мне віно наліваеш,
Нібыта вяртаеш назад
У свет, што даўно мы не знаём,
Прыгожы, бы ў квецені сад.
Дзе вецер без нас не самотны,
Дзе лісце, як дым ад кастра,
Дзе сцежкі, як лёну палотны,
Дзе мы, нібы брат і сястра,
І я шчэ не знаю самоты,
І я не люблю шчэ віно.
Крыжамі лятуць самалёты.
І мне зачыняеш вакно
Ад свету, нібыта ад дыму.
Адна ты шкадуеш мяне
І любіш, як любіш Радзіму
У кроплі дажджу на вакне...

СЯБРОЎСКАЯ БАЛАДА

...Я стаў чужым,
як выпітая пляшка,
Што ля дарогі пад кустом ляжыць,
Дзе час ідзе спакусна, як манашка,
Якую нельга, як віно, любіць.
Я стаў чужым, як лісце пад нагамі,
Што страціла

раптоўна прыгажосць,
Бо дзень прайшоў,
аплаканы вятрамі,
Як наша залатая маладосць.

Я зноў адзін, як выхад з лабірынта,
Як цішыня на востры мяча,
Як кроў на белым

мёртвым полі бінта,
Ці зноў не разумею ні чарта
Я ў гэтым свеце, дзе сябры, як цені,
Вываюць толькі ў сонечныя дні
І нашы справы, нашы летуценні
Нявечныя, як вечныя агні...

Я стаў чужым, нібы чужое гора,
Якое анікому не баліць.
Яшчэ хачу вярнуцца я ва ўчора,
Яшчэ хачу манашку спакусіць
І быць чужым, як Азія чужая,
Якую нам павек не зразумець
І мы па-над Еўропай пралетаем,
І доўга нам фанераю ляцець...

Дымотна канчаецца тлумнае лета,
Нібыта згарае ў цябе цыгарэта
На сподку зялёным, які пажайцеў,
Нібыта той ліст,

што на стол твой зляцеў
З высокага клёна,

што стаў адзінокім
У садзе тваім, у якім пад аблокі
Па дыме ўздымалася ціш незямная,
Нібыта малітва, якая не знае
Яшчэ сваіх слоў,

быццам птушка палёту,
Якая ў нябёсы, як пчола да мёду,
Імкнецца, бо сумнае дымнае лета
Душу разбівае,

як стрэл з пісталета
Б'е пляшку пустую, якую ўскідаеш
У неба, нібыта з ёй сам узлятаеш,
Каб бачыць дарогу,

што там за гарою,
Дзе мы яшчэ разам шукаем спакою...

У гэтым дні хачу з табой застацца,
Нібы згарэць у залатым агні,
І белым попелам

над светам разлятацца
І заставацца ў кожным новым дні,
Як застаюцца нашыя дарогі,
Як застаецца нашае цяпло
У гэтым краі, не забытым Богам,
У гэтым Храме, дзе жыве святло.
У гэтым дні хачу табе прызнацца,
Нібы на венах брытвай паласнуць,
Сказаць табе, што я хачу застацца
З табой, каб разам

сустракаць вясну,
Якая дзесь далёка за гарамі,
Але якая ёсць і будзе тут,
Нібы ікона ў Храме перад намі,
Нібыта ў нашых сэрцах родны кут...

Растане снег,
вадой запоўняцца сцяжыны
І наша неба адлюструецца ў вадзе,
Нібы ў слязах

ад сну абуджанай Айчыны,
І нас праз неба пошму ветру павядзе
Да цеплыні, якая сёння толькі сніцца,
Якой няма і, знаю, не было зусім
Зімой, калі не ведалі каму маліцца,
На міг у полі заблудзіўшыся сваім.
Растане снег

і змьецца з дарог брыдота
І нашы цяпла нам засвецяцца сляды,
Нібы пад белым шклом,
пад белым кволым лёдам,
Нібыта ў плыні часу, у бруі вады.
І ўспомню я,

што нашыя ў палях сцяжыны
Належаць нам, як гэта неба і зямля
І што між іх,

як рэчка ў берагах, Айчына,
І, быццам крыга,
што сарвана плынню, я...

Толькі ты стоіш перед глазами,
Как звезда стоит перед землёй.

Ю. КУЗНЯЦОЎ

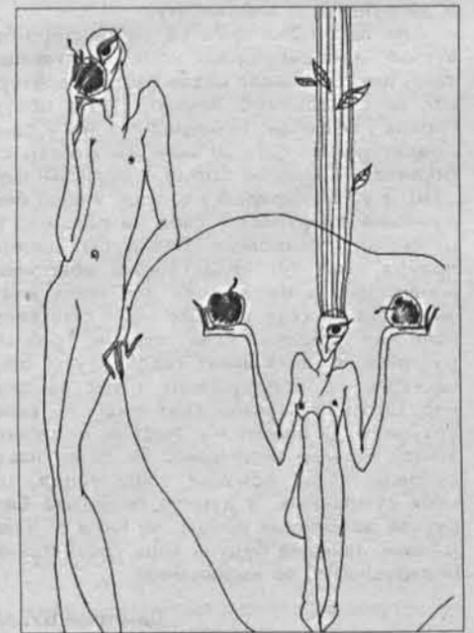
Не глядзі на мяне, як чужога.
Я не быў і не стану чужым,
Бо адна ў нас з табой дарога
Праз агонь, праз ваду і праз дым,
У якім не пазнаць нас з табой,
Але я застаюся сабой,
Быццам крыж над забытай царквою,
Быццам неба над роднай зямлёй.
І не стаць мне чужым аніколі,
Як не стане зямля нам чужой,
На якой мы, шукаючы волі,
Не знаходзім сцяжын між сабой.

Пройдзе час і гэты шум адыдзе,
Праз які сягоння не чуваць
Як расце, не думае аб крыўдзе,
Праз асфальт вясновая трава.

Пройдзе час і зразумею тое,
Што цяпер не можам зразумець.
І на дрэвах лісце залатое
Перальцеца ў восеньскую медзь.

І мы скажам, што былі не правы,
Дзе былі не правымі, і ты
Адрачэшся, як ад крыл, ад славы
І збудуюцца між нас масты.

Будзе ўсё, але ўжо больш не будзе
Гэтых дзён, што ў шуме нежывым
Тонуць, быццам у балоце людзі,
Быццам зоркі ў мроіве начным...

Ахвярую брацкі Віктусю

Маленькаю Письменніцай я сябраваў трынаццаць гадоў, пакуль яна не памёрла.

Пазнаёмліся мы, калі ёй было пятнаццаць, мне — дваццаць чатыры.

Праз мітынговы гармідар, чалавечы і сцягавы натоўп да мяне праціснулася кволае дзяўчо, вачыма луп-луп: "Я хачу з вамі сябраваць". Я не адразу дапаў, што яна казалася не "з Вамі", а "з вамі", то не са мною, а з маёй арганізацыяй. У ейным веку было цалкам натуральна захапляцца рамантычнымі павеамі змагання і рэвалюцыі, што і шпурлянула яе на рызкіоўнае "каханне на барыкадах".

Я вынішчаў ейную "дзіцячую бздур", як яна сама здыгнавала сваё каханне да мяне, моцнаю каваю ў гатэльных рэстаранцах, дзе мы туляліся ў часе семінараў і канферэнцыяў, ды прафілактычнымі гутаркамі. Яна пазірала ў кубачкі, камечыла сурвэткі.

Я разумею, я ўсё разумею. Ты думаеш, я маленькая? (Уздых.) Я ў арганізацыі не дзеля цябе (уздых), а дзеля Ідзі...

Маленькая Письменніца была надзвычайная добрая вучаніца. Працаваць з ёю было лёгка: мазгоў ды апантанасці не бракала, і зразумець усё яна старалася грунтоўна. Нагэтулькі глыбока, што праз тры гады з гакам стала на парозе, адважна зірнуў-

го яна хацела ад мяне? Сяброўства зацягнулася: гэтулькі гадоў дзівачка прыходзіла да мяне проста так...

Галава Маленькае Письменніцы была забітая рознаю кастанедаўскаю лухтою, маркесамі ды борхесамі. Як высветлілася пазней, почасти яна гэтак і прамаўляла: цэльныя кавалкамі з іхніх кніжак.

— Ты зірні, зірні навокал: у тваёй кватэры заўсёды сакавіцкі чацвер! Фіранкі, стол, зэдлікі — яны чацвярговыя! Тут аніколі нічога не мяняецца — час замкнёўся ў кола.

Спачатку мяне перасмыкнула праз адкрыццё — высвятляецца, яна гаворыць чужымі думкамі! — але цяпер, аналізуючы, я зразумеў, што гэтае цытаванне — толькі адзін са складнікаў ейнае жыццёвае філасофіі. "За базар ответишь, — сказала яна, — базар мае быць дасканалым". Зірнуўшы ёй у вочы, хацелася перажыцца: з-пад вейкаў Маленькае Письменніцы валіў такі туман, нібыта вярталася яна штораза не ў сваю кватэру, а на балота.

Я разумеў, што, каб скончыць гэтае вар'яцтва, варта толькі пакінуць яе начаваць, але... Нешта мяне трымала.

Апошнюю нашу сустрэчу я запаміну добра. Сто разоў я перабіраў у памяці драбніцы: перад, у часе і пасля пахавання, дзе мне давялося цалаваць халодны лоб Маленькае Письменніцы.

іншую арганізацыю. Але там гісторыя паўтарылася. І ў трэцяй, і чацвёртай, і ў пятай арганізацыі. Хлопчык хацеў вынішчыць чалавечыя загані, але яго адусюль выганялі праз ягоную шчырасць. І тады хлопчык сказаў сам сабе: "Мне ніхто не патрэбен", і стаў сядзець дома ды ні за што не змагацца. А папраўдзе яму было вельмі вельмі самотна, і ніхто яго не разумеў".

"Божа, завяла казку пра Белага Бычка", — я ўздыхнуў і цішком зірнуў на гадзіннік. Маленькая Письменніца набрала паветра ды працявала.

— Гісторыя трэцяя. "Аб прастальтцы". "Жыла-была прастальтца. Яна не заўсёды была прастальтка, а спачатку вучылася ў школе. Але затым ейныя бацькі загінулі, і ў яе нікога не засталася, і ніхто не даваў ёй грошай за так. І аднойчы, калі дзяўчынка пачала страчваць прытомнасць праз голод, яна стала прастальткаю. Штораза, як наведнікі сыходзілі, ёй было моташна, і ніякім мылам, і ніякою вяхоткаю прастальтка не магла адцерці з сябе наведнікавых адбіткаў. І неўзабаве ў ейнай галаве засталася адно абліччы гэных наведнікаў, і яна ні пра што не магла думаць. І дакументаў прастальтка не мела, і грошы ў яе забіралі, і білі. І калі яна ўвечары стаяла пры дарозе, іншыя дзяўчаты, у якіх бацькі не загінулі, паказвалі на яе пальцамі ды ка-

Югася КАЛЯДА

зали: "Фэ-э-э-э!" І яна іх ненавідзела. І мужчынаў ненавідзела. І ўсіх іншых. А папраўдзе ёй было вельмі-вельмі самотна, і ніхто яе не разумеў".

Маленькая Письменніца пацягнулася па цыгарэты, загрымела касцянымі пацеркамі, траха не перакуліла кавы, апаліла валасы запальнічкаю. "Аніякі дурань з табою не ажэніцца, бядачка, — моўчкі пашкадаваў я, глядзячы на гэны цырк, — сыходзь лепш у кляштар, пакуль не позна", — і мяне перасмыкнула, бо я таксама падумаў чужымі думкамі.

— Гісторыя чацвёртая. "Пра забойцу". "Жыў-быў забойца. Ён зваўся Кіпер. Праца ягоная была цікавая і складаная, да таго ж, за яе досыць добра плацілі. Таму ён жыў у шыкоўнай кватэры ў цэнтры места, з вокнамі на вялікі пляц. І ў вольныя ад працы дні забойца-кіпер любіў стаяць на гаўбцы ды пляваць на людзей. І яму прыемна было думаць: "І цябе я магу забіць, і цябе, сволач у капелюшы, і цябе, паскуда, і цябе! Вы мяне не любіце, і ніколі не любілі, а я вас не проста ненавіджу, я вас магу забіць! Звяры забіваюць адно аднаго, і гэта натуральна. І людзі забіваюць адно аднаго — выжывае мацнейшы!" Але аднаго разу забойцу злавлілі, пасадзілі ў вязніцу ды расстралілі. І калі ён стаяў з заплюшчанымі вачыма і па нагах нешта цякло, забойца чамусьці згадаў не мазі і кроў на падлозе, а сваю маці, якую ён вельмі любіў. А папраўдзе яму было вельмі-вельмі самотна, і ніхто яго не разумеў".

Я згадаў, што мне заўтра падымцаца а шостаі, і падліў сабе кавы.

— Гісторыя пятая. "Пра лесбіянку". "Жыла-была дзяўчына. І была ў яе сяброўка, з якою яна сябралася яшчэ з школы. Асабістае жыццё ў дзяўчыны чамусьці не падзілася: хлопцы ўсе яе кідалі, наглядзячы на тое, што была яна і разумная, і прыгожая, нічым не горшая, а ў нечым лепшая за іншых. І толькі найлепшая сяброўка заўсёды разумела яе, заўсёды выслухоўвала ды шчыра дапамагала, як магла. І вось аднойчы, а мінула ўжо шмат гадоў, дзяўчына зірнула на сваю сяброўку, заўважыла, што вочы ў яе глыбокія-глыбокія, зразумела, што нікога яна ў гэтым свеце, апроча сяброўкі, не мае, і што ёй, акрамя сяброўкі, аніхто не трэба. І стала з ёю жыць. Дзяўчына думала гэтак: "Якая розніца, з кім чалавек жыве! Галоўнае, каб ён рабіў добра іншым людзям. Якая розніца, каго чалавек любіць? Дзяўчына,

хлопец — усё адно гэта чалавек, галоўнае, каб усё было шчаслівым". Але іншыя людзі гэтак не думалі чамусь. Нават іхныя сябры перажыліся за спінаю, а з пэўнага часу зусім пакінулі вітацца. "Чаму людзі супраць мяне?" — думала дзяўчына, і было ёй самотна, бо ніхто яе не разумеў".

— Яна ж мела сяброўку. Ты ж была чытала, што яна яе разумела, — дарэштны сказаў я, і раптам, зусім незнарок, голасна паляжнуў. Маленькая Письменніца страпнулася.

— Слухай, я маю сто гісторыяў, дзе ніхто нікога не разумее, і ўсім вельмі-вельмі самотна, і гэта вельмі, вельмі істотна, ты даруй, ужо позна, я табе пакуль толькі дзве апошнія працягаю.

Яна сэрбанула кавы.

— Гісторыя дзевяноста дзевятая. "Пра намесніка міністра важных спраў". "Жыў-быў намеснік міністра важных спраў..."

"Так, — падумаў я, — та-а-а-ак, та-а-а-ак", — але зноў анічога не сказаў.

— "...і ён быў вельмі заняты і вельмі разумны. Кожны дзень ён рабіў тысячы карысных спраў, ахвяроўваў сябе дзеля Бацькаўшчыны, нават сямі не завёў, а ўсё працаваў ды працаваў. Ён быў сумленны намеснік, а гэта рэдкая з'ява ў палітыцы, якая, як вядома, вельмі брудная гульня (але не бруднейшая за іншыя). І ён вельмі стамляўся, бо даводзілася руліцца пра ўвесь народ. А народ пра яго не рупіўся, так, толькі ляў. Працаваць замінаў. Меў, прыкладам, намеснік адну знаёмую. Яна казалася, што "добра жадае", а сама пяць, уявіце толькі, пяць гадоў штотомсяць прыцягвалася, дымам цыгарэтным труціла, тлуміла галаву, у душу лезла! Ціпа, письменніца была!..."

Я сціснуў зубы, каб не сарвацца.

— "...Яму дзяржаўныя справы рупяць, а яна — у душу лезе! У яе, бачыце, каханне няшчаснае! Слухаў яе намеснік ды думаў: "Каб ты, любая, пайшла згэтуль пад гоман жоўтых сосен!" Але ён быў выхаваны і нават аніколі не даў гэнай нібы письменніцы па вуху. Сядзей, каву піў, каб не заснуць, і было яму вельмі-вельмі самотна, і ніхто яго не разумеў".

Мне закарцела схапіць гэтае кволае стварэнне ды страсянуць гэтак, каб не бразготкі, а ейныя косткі загрымелі.

— Гісторыя апошняя, сотая. "Пра Маленькую Письменніцу". "Жыла-была Маленькая Письменніца. Гэтак сталася, што яна трынаццаць год была закаханая ў намесніка міністра важных спраў, яшчэ ад тых часоў, калі ён не быў намеснік ды ашчаджаў грошы на грамадскім транспарце. Натуральна, за трынаццаць гадоў Маленькая Письменніца мела даволі часу, каб чытаць і думаць, і яна шмат што спазнала ды шмат што ўцяміла. І пачуццё ейнае да намесніка міністра змянілася. Яна хацела патлумачыць яму, што адзіноту можна падзяліць на дваі, і праз гэта самоты не будзе меней — толькі больш. Але намеснік быў вельмі заняты, не слухаў яе. Ён меў на гэта права. І яна пісала. Але нават тут яе чакала няўдача: Маленькая Письменніца толькі паўтарала ўсім вядомыя праўды. Яна пісала: "Я плаваю ў адзіноце, нібы ў акіяне. Яна глыбокая, зялёная, з залатымі бурбалкамі...", — але разумела — кожны плавае ў такім акіяне... Кожнага цікавіць адно ягоная адзінота. І тады яна наважылася скончыць жыццё самагубствам. Письменніца вельмі шмат зразумела, і неаднойчы бачыла сваю Смерць у вочы, і знала: не пабачыць яна ні свайго пахавання, ані слёз намесніка на магіле, ані пакутаў бацькоў... І гэта добра. Толькі зялёны акіяны адзіноты з залатымі бурбалкамі, вялікі, як мільён акіянаў..."

Мяне апанавала жуда. Я ўявіў, які будзе скандал у прэсе, як бацькі гзнае дурніцы пададуць на мяне ў суд, прачытаўшы гэтую лухту, як... І — бывай, палітыка, бывай, шчаслівая будучыня майго народа, бывай, святло ў канцы тунэлю!.. Праз гэную вар'яку балотную...

— Усё, — раптам сказала яна. — Не турбуйся, табе нічога не будзе, — быццам мае думкі працягала. Узяла торбу, пайшла ў калідор, бразгаючы косткамі, не зважаючы на мяне.

Я глядзеў, як яна закідае матузкі на вузкую спіну, на старую куртку... Мне хацелася спаць.

— Буду чакаць, — асцярожна сказаў я на ўсякі выпадак.

У дзвях яна азірнулася, усміхнулася. Луп-луп вачыма.

— Я прыйду. Бывай!

Пстрыкнуў замок. Я пайшоў на кухню. На стала ляжаў забыты ёю пачак цыгарэт, і я, не ведаю чаму, закурыв. Балотны туман падкаціўся да галавы, я памкнуўся да форці і раптам пабачыў, як яна спускаецца ў метр.

Маленькая Письменніца зрабіла мне вялікі падарунак, пакінуўшы спадзеў, што машына збіла яе зусім выпадкова. На пахаванні мне давялося цалаваць у лоб халодны труп з доўгімі валасамі, піць гарэлку і вярзаць лухту. Дзьмуў халодны вецер. А папраўдзе мне было вельмі-вельмі самотна, і ніхто мяне не разумеў.

ЗЯЛЁНЫ Акіян, ЗАЛАТЫЯ БУРБАЛКІ

шы мне ў вочы, сашчапіла ручкі ды прамовіла:

— Я сыходжу. Мне нецікава гуляць у гульні, канец якое я знаю.

Павярнулася ды пайшла. Я быў крыкунуў наўздагон: "Дык, мо, табе і жыць нецікава?" — не азірнулася.

Я мог яе спыніць. Я мог давесці ёй, што перамога — не самамэта, што мы змагаемся не за перамогу, а за народ, за палітэзіне... Я не стаў. Я махнуў рукою. Чалавек, які аднойчы пазбавіўся матывацыі, назаўсёды страчаны для палітыкі.

Чатыры гады мы не бачыліся і не чуліся. Гэтулькі падзеяў адбылося за гэты час, што нават пасля таго, як Маленькая Письменніца замахаала мне рукою з трамвая: "Viva, Caesar, Imperator, morituri tae salutant!", я не дабраў часу, каб ёй патэлефанаваць.

Кар'ера мая імкліва неслася ўгару, жыццё — долу. Я не паспяваў жыць, я не паспяваў працаваць, я верыў, што, апроча мяне, аніхто не адолее мае працы, ніхто не дасягне тых мэтаў.

І тут з'явілася Маленькая Письменніца. Калі ўвечары кіроўца давёз мяне да пад'езду, яна сядзела на ганку і паліла, кінуюшы марнае дужанне з кодавым замком.

Вачыма луп-луп: — Мне сумна.

Зусім не змянілася. У свае дваццаць тры гады яна выглядала на семнаццаць, нібыта забылася, што людзям трэба сталець. Не пасыцела, замуж не выйшла, дзяцей не нарадзіла... Лайдэчка, хіпуха, танымі спадніцамі мяце асфальт — значыцца, працы таксама не мае!.. Яна не мела нічога, апроча кінаграмаў бразготак на шыі, руках ды нагах.

Напачатку мяне раззлавала яе з'ўленне: я адчуваў, што Маленькая Письменніца ўваходзіць у маё жыццё не пагрукаўшы, не спытаўшы дазволу. Але пасля я супакоіўся: гэтае дзяўчо, што выдавала на яшчарку, не надта назаляла мне; зрэшты, я звыкся.

Яна з'ўлялася прыкладна раз на месяц, пакідала ў калідоры мокрыя боты або падраныя басаножкі — у залежнасці ад надвор'я, — труціла кухню сінім дымам і мяне — фантазіямі хворага розуму.

Гутаркі нашыя заўсёды адбываліся на кухні. Яна выпівала літры кавы, нішчыла пачкі цыгарэт; і мы гаварылі, гаварылі... Менавіта гаварылі, а не размаўлялі: здагадваюся, што яна не надта паглыблялася ў мае праблемы, гэтаксама як і я — у ейныя. Ахвярнасьць мая была варта помніка: я меў надта многа клопату, мне вельмі хацелася спаць, але ніводнага разу я не папрасіў яе сысці.

Маленькая Письменніца як была, гэтак і засталася для мяне нераздаданаю таямніцаю. Што ёй трэба было ў жыцці? Ча-

¹ Жыве цэзар, імператар! Тыя, што ідуць на смерць, вітаюць цябе. (пат.)

КАЛІСЬ ГЛЯДЗЕЎ НА СОНЦА Я...

Да 150-годдзя з дня нараджэння
Вінцэнта Ван Гога

"Вінцэнт Вільям Ван Гог нарадзіўся ў Грот-Зондэрт (Галандыя) 30 сакавіка 1853. Памёр у Аверсюр-Уаз (Францыя) 29 ліпеня 1890".

Незвычайны лёс мастака, неймавернае багацце і разнастайнасць жывапіснай, графічнай і эпістальнай спадчыны прыцягвалі да яго ўвагу не толькі мастацтвазнаўцаў, але і псіхологаў, эстэтыкаў, рэжысёраў. Адкрыты музей Ван Гога, пастаўлены помнік мастаку. Вангаўскія «Лісты да брата» перакладзеныя на многія мовы. Вызначаны не толькі гады, а месяцы і нават дні, у якія былі створаныя ягоныя палотны. Творы мастака захоўваюцца ў знакамітых музейных і прыватных зборах, а ацэньваюцца яны ў фантастычныя сумы. Пра Ван Гога напісаны сотні сур'ёзных манаграфій і белетрыстычных нарысаў. Прысвечаны яму п'есы і кінафільмы.

"Ну дык і што з таго? — запярэчыць скептык. — Які адносіны ён мае да Беларусі? Ніколі не быў на нашай зямлі, не перакрываўся ягоны лёс з лёсамі беларусаў, няма ў нашых музеях аніводнага ягонага твора..."

Аксёміава, на мой погляд, ёсць сцвярджанне, што спадчына вялікага галандца, які стаў вялікім французскім мастаком, належыць усаму свету, а значыць і нам, беларусам, гэтаксама. (Мы, зрэшты, мусім быць удзячныя яму за палатно "Едкі бульба", бо анішто іншае гэтак не ўславіў наш нацыянальны градыст). Хіба не аргумент на карысць гэтага, што беларускія выдаўцы выпусцілі ў сярэдзіне дзевянацятых гадоў мінулага ўжо стагоддзя грунтоўны ліцэйны альбом Г. Грутroy "Ван Гог. Творчы шлях мастака", а потым і вядомы том бліскавай прозы — славутыя "Лісты да брата"?!

Зачытаюцца "Лістамі..." і сёння як мастак, так і літаратары. Вельмі высока ацэньваю пісьменніцы

**У Палацы культуры
ветэранаў адбыўся
канцэрт беларускага
гурта "Ліцьвіны".**

**Музыкі прэзентавалі
свае альбомы
"Ой, у лузе-лузе..."
і "Голуб на чарэшні —
галубка на вішні",**

**які 10 гадоў таму быў
выпушчаны на
касетах. На канцэрце
гучалі як песні
з новага рэпертуару,
так і творы, што гурт
выконвае ўжо даўно.**

«ЛІЦЬВІНЫ» — ДЛЯ КОЖНАГА

— Шчыра кажучы, першы склад сабраўся па шчаслівым выпадку. Бо аб'яднаць людзей, якія могуць і хочуць займацца такой творчасцю — цяжкая справа. Напачатку гэта быў дуэт, а праз 4 гады гурт з васьмі чалавек. Першым часам мы не мелі назвы, але, калі спатрэбілася яе прыдумаць, мы назваліся "Ліцьвіны", паводле аднайменнага твора Міколы Ермаловіча.

Сёння "Ліцьвіны" — гэта адзінаццаць чалавек, сярод якіх ёсць як студэнты, так і працуючыя. Але ўсе спадзяюцца, што прыйдзе час, калі музычная творчасць стане іх асноўным заняткам. Амаль усе ўдзельнікі гурта маюць музычную адукацыю, хаця яе наяўнасць зусім неабавязковая дзеля таго, каб трапіць у "Ліцьвіны".

Уладзімір Бярбераў удакладняе:

— Напрыклад, наш тэнар спачатку быў толькі бубенчыкам. Але ў чалавек ёсць жаданне, любоў да гэтага жанру. Вось таму, пастукаўшы паўтара гады ў бубен, ён заспяваў, і надрэнна заспяваў. І такіх выпадкаў за гісторыю існавання гурта шмат.

Часцей за ўсё кажуць, што "Ліцьвіны" выконваюць аўтэнтычную музыку. Але кіраўнік гурта з гэтым не згодны:

— Такое вызначэнне даюць не "Ліцьвіны", а "ліцьвінолагі". Цяпер сапраўдны аўтэнтычны фальклор можна знайсці толькі ў вёсцы. Увечары на прызбе збіраюцца стальныя людзі, граюць і спяваюць — вось гэта аўтэнтыка. А мы — гэта інтэрпрэтацыя музыкі, заснаваная на аўтэнтычных фальклорных традыцыях. Усе творы, якія мы выконваем, абпіраюцца на старажытныя прыёмы ігры і спеваў, традыцыі раскладкі па галасах і інструментах.

Апошнім часам "Ліцьвіны" некалькі разоў выязджалі з канцэртамі за мяжу. Пабывалі ў Польшчы, Францыі, на Украіне. Прычым выступаць ім даводзілася перад зусім рознай аўдыторыяй: ад студэнтаў да пенсіянераў. З гэтай нагоды У. Бярбераў кажа:

— Сваю музыку мы не адрасуем якой-небудзь канкрэтнай аўдыторыі. Музыка, якую мы выконваем, — для ўсіх, яе стварыў народ, яна адлюстроўвае ментальнасць гэтага народа, а не нейкія сацыяльныя рэчы. Згадзіцеся, кожны ў той ці іншай ступені мае вясковыя карані. Таму, я лічу, фальклор цікавы для кожнага.

Юлія ПАПОВА

геній мастака таіх выдатны майстра прозы як Вячаслаў Адамчык. Нават аўтабіяграфію сваю пачынаў ён словамі: "Калі б я меў шчыры талент Ван Гога, я б намаліваў сваю вёску не ў жоўта-сініх, а ў шэрых тонах".

І ці не Ван Гогу і падобным да яго творцам, тым, хто асмеліваўся глядзець на Сонца, прысваіць адзін са сваіх трыялетаў Максім Багдановіч?

Калісь глядзеў на сонца я,
Мне сонца аспяліла вочы.
Ды што мне цемь вечнай ночы,
Калісь глядзеў на сонца я.
Нахай усе з мяне рагонуць,
Адловедзь вась для іх мая;
Калісь глядзеў на сонца я,
Мне сонца аспяліла вочы.

Ёсць беларускі фільм пра Ван Гога. Праўда, знялі гэтую дакументальную стужку не прафесійныя кінематографісты, а мастакі Знялі на аматарскую кінакамеру і галоўную ролю выканаву таксама акцёр-аматар — мастак Міхась Нацўскі. Фільм, у якім Міхась чытае вангаўскія лісты пасярод сланечнікавага поля пад Волмаю, расказвае беларусам пра галандскага мастака. А цяпер фільм, разасланы Раманам Вашкевічам у копіях на відэакасетах і на CD-R-дысках да ўдзелу ў прэзентацыі еўрапейскіх кінафестывалю, разам з буклетам дый іншай друкаванай прадукцыяй пачынае рэпрэзентаваць свету Беларусь і яе вышляўленае мастацтва!

У 2002 годзе ў Мінску на вуліцы Надзеждзінскай быў спраўджаны перформанс «Дом-музей Вінцэнта Ван Гога», а ў галерыі "Жыцьбел" чатырма жывапісцамі быў прадстаўлены праект "Партрэт Нацўскага М. і адно ягонае палатно". Палатном тым, як своеасаблівай парэфразою і даўняй павялі Ван Гогу, былі «Сланечнік».

Ну, а накіонт знешняга падабенства да Вінцэнта з Нацўскім мог бы паспрачацца іншы Міхась — Міхась Рагалевіч, асабліва тым часам, як насіў ён рудую бараду. Але Рагалевіч вельмі падобны да Ван Гога і падам свайго жывіцца, і абсалютнай адданасцю мастацтву, каларытам і матывамі многіх палотнаў, хаця прамых, непасрэдных пераемнасцяў і наследванняў у яго, натуральна, няма.

Яшчэ болей паралеляў і падабенстваў можна правесці паміж Ван Гогам і Язэпам Драздовічам. Згадзіма іх вандруны пад жывіцца, неспрытлівасць і побытавую неўладкаванасць, адсутнасць сваёй сям'і і дзяцей, адыход у іншы свет фактычна непрызнанымі сучаснікамі, а таксама адрыўчыце іх творчасці наступнікамі. А калі дадаць яшчэ літаратурны заняці, прагнулі цікавасць да зораў і планет, дык зусім не падасца наіагола параўнанне: Драздовіч — гэта наш Ван Гог.

Пры жаданні і уважлівым разглядзе можна знайсці шмат цікавых супастаўленняў у матывах, настройах і пастыцы Ван Гога і такіх, здавалася б, непадобных да яго жывапіснай манераю мастакоў, як Пётра Сергіевіч і Міхась Сяўрук.

А таму, спадарове творцы, гэтаксама як і ўсе астатнія інтэлігентныя людзі, не пачуваймаса еўрапейцамі другога гатунку! Згадзіма яшчэ раз добрым словам жывіцца падзвіг вялікага галандца і мастакоўскі подзвіг вялікага французскага мастака!

У. СІУЧЫКАЎ

НА ЗДЫМКУ: В. Ван Гог. Кіпарысы зорнай ночы.

ЗГАДКІ

Гэты боль працінаў і сэрца самога мастака, якое ў рэшце рэшт не вытрымала. Пэўна ж, такая асабліваць вялікага таленту — неаб'якавасць да таго, што адбываецца з краінай, народам, нацыяй, яе свядомасцю, пракаветнай мараллю. Вось і Валерыя Васілевіча як на пачатку яго творчага шляху (успомнім яго "Клеменса" — спектакль, дзе ўпершыню так моцна прагучалі адраджэнскія матывы, прычым у самы пік застою і занябднання ўсяго беларускага, а потым "Тутэйшыя", забароненыя тагачаснай уладай), так і на зыходзе жыцця надзвычай хвалівалі працэсы гэтай дэфармацыі. Пра тое сведчаць і яго апошнія спектаклі — "Кароль Лір", "Час быка", "Пад сонцам", п'есы і вершы. У адметнай пастаноўцы бессярротнага твора Шэкспіра Маслюк спрабаваў правесці сучасныя апюзіі, узняць гісторыю ачмураўня караля-тырана да ўзроўню касмічнай трагедыі, сусветнага апакаліпсісу. Згодна з увасобленай ім задумай, зямля быццам перажыла ядзерную катастрофу, і вась на рэштках былой цывілізацыі ўзнікае новая, яшчэ больш дзікункая. Аб гэтым сведчылі элементы мастацкага афармлення — рэшткі разбітага верталёта і труба, што вяла ў апраметную ці ў пекла, адкуль з'яўляліся і куды знікалі героі спектакля. Свет, пазбаўлены гармоніі, дэфармаваны агіднымі чалавечымі

рафраз на тэму "Палёта над зязюльчым гняздом" Кена Кізі, альбо так і не пабачыўшыя святла рампы п'есы "Усё о-кей, о-кей браточки" і "Хоба".

У першай аўтарам па-майстарску паказаны пэўны сацыяльны эрэс сучаснага грамадства. У вагоне-рэстаране хуткага цягніка, што імкліва рушыць у нейкую замежную краіну, сабраўся даволі стракаты гурт пасажыраў: тут і злодзей-крымінальнік, якога палююць следчыя, і новы рускі, што збіраецца прабавіць час з непаўналетняй "сакратаркай", і стары яўрэй, што нік не можа знайсці сваё месца пад сонцам, і праньра-карлік, і прастытутка... Драматург дакладнымі фарбамі, яркімі мазкамі сатырыка, з'едліва, не шкадуючы малое цэлуе галерэю пазнавальных вобразаў. Ніводны з іх спярша не выклікае ягонай сімпатыі. Але нечакана яны трапляюць у пастку, падрыхтаваную нечымі спрытнымі рукамі. І адзін за другім гінуць. Людзі робіцца ахвярамі нябачнага тэрарыста, якім аказваецца... трынаццацігадовы "прасунуты" хлапчук. Аўтар быццам задае пытанне: якое ж яно насамрэч, гэтае пакапенне "next", у чых руках наша будучыня?!

У апошняй п'есе "Хоба", пастаноўку якой рэжысёр не паспеў закончыць, паказаны вобраз пісьменніка (гэта свайго роду alter ego аўтара), які збег ад сваёй прагнай да матэрыяльных выгодаў жонкі і такіх жа дзяцей кудысьці ў лясную пушчу, у гушчар, дзе ўдалечыні ад лю-

БОЛЬ ПРАЦІНАЎ СЭРЦА...

**Творца Валерыя Маслюка,
рэжысёра, драматурга, паэта,
лаўрэата Дзяржаўнай прэміі
рэспублікі, якому ў гэтыя дні
споўнілася 650, несумненна,
яркая старонка ў гісторыі
беларускага сцэнічнага
мастацтва. Спектаклі,
пастаўленыя ім у Акадэмічным
тэатры імя Якуба Коласа ў
Віцебску, Магілёўскім
абласным драмтэатры,
Акадэмічным рускім тэатры
імя М. Горкага ў Мінску, а
было іх больш двух дзсяткаў,
трывожным болем адгукаліся
ў душах глядачоў.**

страсцямі, а хутчэй інстынктамі, паўставаў у спектаклі Маслюка. І толькі ў фінале, пры з'яўленні дзяцей-анёлаў у белых адзеннях узніклі светлыя фарбы, мільгацеў прабліск нейкай надзеі.

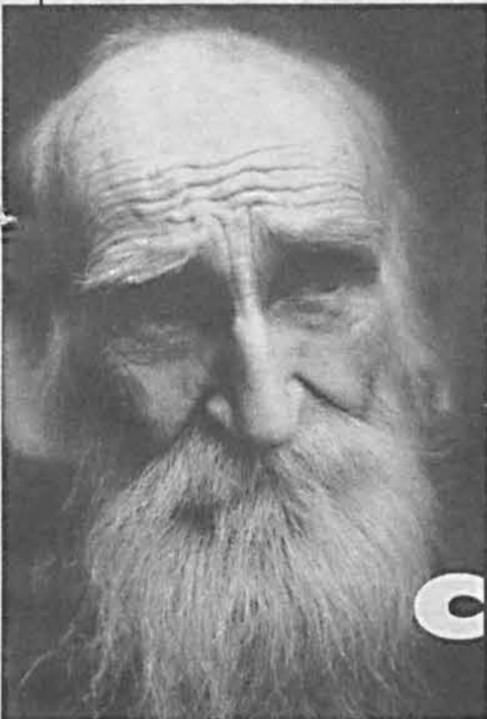
У драме "Пад сонцам", пастаўленай майстрам па ўласнай п'есе (яго драматургія — асобная тэма, да якой мы ніжэй звернемся) суіснуюць два сюжэтныя пласты, два светлы — рэальны і містычны, якія дзіўным чынам узаемадзейнічаюць між сабой, уплываюць адзін на другі, што надае твору рысы прыпавесці (на маю думку, любімага рэжысёрам жанру). Калі ў рэальным свеце існуе чарнобыльская вёска са знішчанай царквой, спітнымі жыхарамі і дзецьмі-мутантамі, то побач знаходзіцца іншае вымярэнне, і там жывуць анёлы Сонца — душы выдатных асоб, прарокаў Айчыны, што спынілі зямное, ды не касмічнае існаванне — Сімяон ды Еўфрасінія Полацкая, Сымон Будны, Максім Багдановіч, Янка Купала ды Уладзімір Караткевіч. Яны спрабуюць "прабіцца" да нас, ды не чуем мы іх, вась у чым справа — як у прамых, так і ў фігуральных сансах. Але і гэты спектакль Маслюк завяршаў светлай нотай: маленёкі анёл выпчаваў зямную дзючынку.

Наогул, тэма дзяцінства, вобразы падлеткаў, юнакоў — наступнікаў хвалівалі, праходзілі праз п'есы, спектаклі Маслюка асабліва ў апошнія гады. Прыгадаем хоць бы "Вялікую сумную рыбіну, якая чакае" — своеасаблівы па-

дзеі збудаваў сваё жытло. І вась нечакана лёс у вобразе ваўка Хобы падносіць яму падарунак — змерзлага хлопчыка-падлетка, у далейшым таксама вундэркінда, які робіцца добрым анёлам-ахоўнікам героя. Толькі насцярожвае іншае: гэты пасланец нябёсаў нябачнымі ніжымі злучаны са светам грэшных людзей, што дбаюць пра адны долары-марачкі. Невыпадкава ж ён не змог уратаваць героя ад самагубства, а ў фінале падпарадкоўвае сваёй волі яго ўваскрэслую душу (што з'яўляецца ў вобразе Хобы — чалавечай істоты з залатой галавой ваўка)...

Знікае мастак, але застаюцца жыць яго творы. На жаль, выдатныя вершы, п'есы Валерыя Маслюка, сабраныя ў зборніку "Я паспею, я ўсё паспею" — выдадзеным на сродкі, сабраныя сябрамі, змаглі патрапіць да вельмі абмежаванага кола чытачоў. Неабходна, на мой погляд, больш грунтоўнае выданне яго літаратурнай спадчыны. Але самае галоўнае, што варта зрабіць, дык гэта ўзнавіць хаця б на коласаўскай сцэне яго лепшыя спектаклі апошніх гадоў. Мяркую таксама, што беларускія рэжысёры яшчэ зацкавацца п'есамі Маслюка і змогуць годна іх увасобіць. Гэта было б лепшай даннай павялі да выдатнага чалавек, мастака, які аддава любіў Бацькаўшчыну і прысваіў ёй свае выдатныя творы.

Юрась ВАНОЎСКІ

Этапы творчага шляху М. Чурабы вызначыла сама гісторыя краіны. Перадвоеннае дзесяцігоддзе — перыяд вучобы. Да пасляваеннага дзесяцігоддзі ў яго лёсе вызначыліся станаўленнем творчай індывідуальнасці, пошукам свайго месца ў мастацтве. Найбольш плённым быў апошні перыяд жыцця Мікалая Дзмітрыевіча, калі мастак дасягнуў творчай сталасці і актыўна рэалізоўваў свой рознабаковы талент. Пра творчасць мастака пры жыцці пісалі не шмат. Дзве-тры мастацка-навучныя публікацыі ў рэспубліканскім перыядычным друку не могуць даць дакладнага, тым больш поўнага ўяўлення аб яго творчых здабытках. Творы, якія неаднойчы рэпрадуцыраваліся (найбольш вядомыя з іх — карціна "Цаною жыцця". 1961 і трыпціх "На парозе бессмяротнасці", 1975) — хутэй тыповыя для афіцыйнага савецкага мастацтва, чым для мастацкай індывідуальнасці М. Чурабы.

Мікалай Дзмітрыевіч быў мастаком ад Бога. У Віцебскім мастацкім тэхнікуме ведалі яго здольнасці малявальшчыка і даручалі самы адказны ўчастак — маляваць партрэты правадыроў.

У Маскоўскім дзяржаўным мастацкім інстытуце М. Чураба вучыўся ў выдатным мастакоў-педагогаў — В. Фаворскі выкладаў на

ты Дзяржаўным музеем выяўленага мастацтва ім. А. Пушкіна. Потым на замове музея М. Астроўскага ў Львове аўтар паўтарыць кампазіцыі ўжо ў большым памеры і ў каляровым варыянце.

Завяршыўся вучнёўскі этап Чурабы ў Беларусі, дзе ён нядоўга выкладаў у мастацкай вучэльні. Прыкметным эпізодам была работа над вялікай карцінай-пано "Маршал Цімашэнка на тактычных вучэннях Заходняй ваеннай акругі", замоўленая для Дома Чырвонай Арміі. Але гэтая праца засталася незавершанай. Пачалася вайна...

Графіка М. Чурабы пасляваеннага перыяду складаецца з шэрагу работ, выкананых па замове Дзяржвыдавецтва і станковых твораў, пераважна алоўкавых малюнкаў. З 1946 года ён атайбаваўся ў Брэсце і хаця нядоўгае здароўе часам ставіла яго на мяжу жыцця і смерці, ён шмат маляваў, пісаў алеем, спалучаючы творчую працу з кіраўніцтвам мастацкімі курсамі пры абласным доме народнай творчасці, работай у мастацка-вытворчых майстэрнях.

Яго першымі работамі ў беларускай кніжнай графіцы былі ілюстрацыі да дзіцячай літаратуры (М. Лужанін "Вершы для дзяцей", А. Стаховіч

большасці маюць рэпартажны характар: будаўніцтва вуліц, сцэны ў парку, відарысы на Мухаўцы і ў вёсках, замалеўкі экзатычных краўдзіў, прывезеныя з дамоў творчасці. Можна, таму малюнка нагадваюць фатаграфіі з сямейнага альбома, або кадры з дакументальнага фільма.

Новы прыпіў энергіі яму надала педагагічная праца ў Брэсцкім інжынерна-будаўнічым інстытуце. Менавіта гэты перыяд быў кульмінацыйным у творчасці майстра. У педагагіцы на першае месца ён ставіў асабісты прыклад, працуючы разам са студэнтамі над акадэмічнымі пастаюнкамі і на пленэры.

Значнае месца ў творчасці М. Чурабы займае акварэль, якая трактавалася мастаком традыцыйна: як від звычайнага станковага жывапісу, толькі больш лёгкага па тоне, чым алеіны. Улюбёнай для мастака была халодная гама, што ў звычайнай ступені абумоўлівалася натуральным пісьмом. Прывязанасць да натуры была настолькі моцнай, што нават, калі абставіны не дазвалялі давесці працу на пленэры да канчатковага завяршэння, наступная дапрацоўка ліста ў майстэрні часцей за ўсё поспеху не мела.

У тэхніцы пастэлі і акварэлі выкананы шэраг аўтапартрэтаў М. Чурабы і партрэтаў сваіх блізкіх. У іх добра адлюстравалася індывідуальны

СЦІПЛАСЦЬ ТАЛЕНТУ

Новаялікая кватэра старой пяціпавярхоўкі, дзе яшчэ не так даўно жыў Мікалай Чураба (1913—1998) нагадвае мастацкі музей. У гасцінай па сценах — жывапіс, графіка, фотаздымкі. Другі пакой падобны да музейнага сховішча. Стэлажы і шафы шчыльна застаўлены карцінамі, скрынямі, папкамі з малюнкамі. Тут захоўваецца і чакае даследчыка сапраўды скарб — арыгінальныя графічныя і жывапісныя творы, зробленыя мастаком за доўгае і плённае жыццё.

графічным факультэце кампазіцыю, П. Паўлінаў — малюнак, К. Істомін — жывапіс, М. Радзіонаў — літаграфію, А. Бруні — акварэль. Дзве літаграфіі таго часу ("На дзіцячай пляцоўцы" і "Шхуны ў Бярдзяску" — абедзве 1937 г.), што захаваліся ў сямейным архіве, выдаюць руку вучня, які засвоіў прыёмы кампазіцыі, добра валодае малюнкам, але яшчэ недасканала адчувае спецыфіку літаграфіі. Дыпломную работу ён таксама выконваў у гэтым матэрыяле. "Узяўся за ілюстрацыю рамана М. Астроўскага "Народжаная бурай", каб пазбегнуць пераймальнасці. Ён толькі што выйшаў з друку, і ніхто яго яшчэ не ілюстравалі", — успамінаў Мікалай Дзмітрыевіч. Трэба сказаць, малады мастак справіўся з задачай выдатна. Кожны з сюжэтаў адпавядаў аднаму з вузлавых эпізодаў рамана, тым не менш аб'юльненне сацыяльна-псіхалагічных характарыстык герояў удалося аўтару настолькі добра, што кампазіцыі з поспехам маглі б існаваць як самастойныя станковыя творы ("Вяртанне Раеўскага з ссылікі", "Нарада на вадакачы", "Асада ў паляўнічым доміку"). Дарэчы літаграфіі былі набы-

"Залаты карп", А. Шашкоў "На рачных плёсах").

Куды з большым натхненнем М. Чураба працаваў над сюжэтнымі кампазіцыямі да прозы Я. Брыля. Напрыклад, вобразы сялян у малюнках "У Забалаці днее" і "На Быстранцы", або чорная акварэль "Спадыванне на Усход", ці гуашавы аркуш "Якуб Колас у дзяцінстве" былі не толькі адбіткамі актуальных на той час сацыяльных ідэй, але мелі і глыбокі індывідуальна-псіхалагічны, вобразны змест.

М. Чураба быў адным з першых беларускіх мастакоў, які распачаў у выяўленчым мастацтве тэму абароны Брэсцкай крэпасці. З канца 1940-х гадоў ён працаваў непасрэдна сярод руін цытадэлі.

На пачатку 1960-х гадоў з-за шэрагу прычын дзейнасць М. Чурабы ў кніжнай графіцы меншае, а потым і зусім прыпыняецца. З гэтага часу ён працуе выключна як станкавіст: піша жывапісныя карціны, а ў графіцы — акварэльныя пейзажы, нацюрморты, шмат малюе партрэтаў алоўкам, вугалем, пастэллю і іншымі матэрыяламі, прычым заўсёды з натуры. Сюжэты ў

стыль мастака, выпрацаваны на памежжы дзвюх галін выяўленага мастацтва — графікі і жывапісу. Тонкая, пяшчотная тэхніка пастэлі выдатна садзейнічала выяўленню душэўнай цеплыні, адкрытасці характара вобразаў. Асабліва прывабны мяккай манерай пісьма акварэльны "Аўтапартрэт у сталым узросце".

Класічна выглядае графіка М. Чурабы на фоне хаатычнага стану выяўленага мастацтва на мяжы 1980—90-х гадоў. "Свабода творчасці" нарадзіла супрацьстаянне непрымірных эстэтычных прынцыпаў, узмаціла камерцыйлізацыю мастацтва. У такім кантэксце ягонага графіка, нечым падобнага да творчасці Ю. Пэна савецкага часу — "архаічнасцю" сюжэтаў, што выклікала павагу нават самых заўзятых прыхільнікаў новага мастацтва. Між тым у асобе Мікалая Чурабы беларускае мастацтва другой паловы XX стагоддзя мела выдатнага мастака, які аднолькава добра валодаў штыхом і колерам, моцна трымаў традыцыі рэалістычнага мастацтва і пры гэтым не зрабіўся бяздушным інструментам ідэалагічнай прапаганды.

Уладзімір РЫНКЕВІЧ

ФІЛЬМАПІС

Фільмы намінанты і лаўрэаты прэміі "Оскар-2003", што цяпер дэманструюцца ў сталічных кінатэатрах, вабяць

свой акцёрскі талент (бацькі называлі Сэльму прынцэсай) і даказала на смеліваму Галівуду, што і пацінаамерыканцы могуць быць здольнымі артыстамі. Сялетняя намінацыя на прэмію "Оскар", прыз нямецкіх кінакрытыкаў "Залатая камера" ў намінацыі "Лепшая актрыса года" — усё гэта падарвала С. Хайек роля Фрыды Капа.

А вось Фрыда, нават пачаўшы маляваць, не ўсведамляла пра свой талент. Па словах Капа, у яе жыцці былі дзве бяды: аўтобусная аварыя, якая назаўсёды скалечыла яе цела, зрабіўшы кульгавай, і замужока з вядомым мексіканскім мастаком Дзіега Рыверай (А. Маліно). Аднак у гэтым і сумны парадокс жыцця, што маляваць чароўныя карціны, жыць у непаўторным свеце вобразаў, бачыць нешта неверагоднае ў будзённым, пачынаеш якраз тады, калі перажываеш страшны боль (пастаянныя здрады мужа, адсутнасць вернасці з яго боку, ў жанчыны ўсе светлыя пачуцці), душэўныя ці фізічныя пакуты (з-за траўмы пазваночніка Фрыда не магла

"Місіс Дзэлоузі" разыгрываецца ў трох вымярэннях, у трох розных часах. Падзеі з аднаго дня жыцця ("адзін дзень, у якім усё жыццё") трох жанчын — англійскай пісьменніцы Вірджыні Вулф з 20-х, хатняй амерыканскай гаспадыні Лоры з 50-х, рэдактара Нью-Йорскага выдавецтва Клэрысы з 2000-х, счэпліваюцца ў адзінае імгненне, дыханне, пацалунак цікавай дэтאלлю: калі першая геранія — В. Вулф толькі пачынае пісаць свой раман "Місіс Дзэлоузі", то другая — Лора, ужо пачынае чытаць даўно выдадзены кнігу англійскай пісьменніцы, а Клэрысы — па мянушцы "місіс Дзэлоузі", як у рамане Вулф, рыхтуе вечарыну ў гонар выдадзенай кнігі. Мудрагеліста заплечныя ў сюжэтны клубок філасофскія думкі, пачуцці, падсвядомыя памкненні персанажаў даюць магчымасць гледачу сплесці ў сваёй фантазіі незвычайнай карунак ці то з былога, ужо перажытага, ці то з таго, што адчуваецца цяпер, ці то з таго, што так баішся перажыць у будучым...

імгненні хвалявання, рэфлексіі персанажаў, якія мусяць выбіраць. В. Вулф, якая на пачатку хоча забіць у сваім рамане місіс Дзэлоузі, вырашае сама скончыць жыццё самагубствам ("Трэба навучыцца любіць жыццё такім, якое яно ёсць, а потым адмовіцца ад яго", — кажа пісьменніца); Лора "памірае" ў той момант, калі пакідае свайго мужа і дзетак; у Клэрысы канчае жыццё самагубствам яе каханы (пісьменнік, сын Лоры), які "цягнуў" часы свайго быцця дзеля яе, так і не здолеўшы зрабіць свой выбар паміж шчасцем і невыноснай пакутай...

Цікава, што здымкі "Гадзін" ("Часоў") расцягнуліся на два гады. Па словах рэжысёра, ён шукаў сцэнарыі, з якім можна было б пражыць некалькі гадоў, і знайшоў "Гадзіны", што быў напісаны паводле аднайменнага рамана М. Канінгема. На экране — доўгі, павольны дзень трох жанчын, які робіцца шматтэмным фільмам (даволі песімістычным "роспачным" па сваёй эмацыянальнай танальнасці) пра адну чалавечую душу, якой наканавана ў гэтым свеце пакутаваць, трызіць, балець...

В. БАРАБАНШЧЫКАВА

ЧАС ЖАНЧЫН

перадусім бліскучым россыпам непаўторных жаночых вобразаў. Лёс жанчыны, яе пэмкненні, надзеі, душэўныя пакуты, робяцца галоўнымі ў карцінах "Фрыда", якая распавядае аб слаўтай мексіканскай мастацы Фрыдзе Капа ці "Гадзіны" ("Часы"), прысвечанай адразу тром жанчынам з розных часоў. Непадобных адна на адну гераінь многае аб'ядноўвае: і няпростыя адносіны з мужчынамі і... жанчынамі (цікава, што ўсе жаночыя персанажы спавядаюць бісексуальнасць), і пакутлівыя пошукі сэнсу быцця, немагчымага даўтавечнага шчасця. Экранны час жанчын, трэба сказаць, пражываеш з цікаўнасцю, захапленнем, душэўнай радасцю і болям...

1. Фрыда

Актрыса Сэльме Хайек было наканавана сыграць сваю знакамітую суайчынніцу, мастачку Фрыду Капа ў кіно (з чатырнаццаці год Сэльма была ў захапленні ад карцін Фрыды). Прыгожая, упэўненая ў сабе дзяўчына з замойнай мексіканскай сям'і з самага пачатку верыла ў

мець дзяцей). Летуценнае, гарэзлівае дзяцінства (характар асоба адчуваецца яшчэ ў Фрыдзе-падлетку, якая нягледзячы на каталіцкія забароны, займаецца любішчамі з хлопчыкам аднагодкам у бацькоўскім доме, ці выходзіць фатаграфаванца для сямейнага альбома, будучы апраўтанай у мужчынскі касцюм), шчаслівае замужжа наўрад ці падтурхнулі бы Фрыду да жывапісу. Бо маляваць ёй захацца толькі тады, калі, прыкаваная да ложка, яна ўбачыць сваю нерухомаму ступню...

Рэжысёр Джулі Тэймар зняла карціну ва ўлюбеным галівудскім жанры біяграфічнага фільма. На экране гісторыя жыцця (ад дзяцінства да самай смерці), творчасці (ад першых жывапісных накідаў да персанальнай выставы на Радзіме) Фрыды Капа ўвасабляецца ў вельмі прыгожы, пазычаны кінааповед. Часам вока камеры ператвараецца ў вока Фрыды, і мы пачынаем бачыць наваколле яе вачыма, жыць яе, часта трагічнымі, вобразамі ці мроямі, якія распавядаюць аб нясцёрнай адзіноце герані. У карціне пазтызуецца сям'я драматычных эпізодаў жыцця мастачкі — аўтобусная катастрофа, калі на скалечаную, акрываўленую, нібыта ўкрыжаваную на зламаных драўляных дошках дзяўчыну, з неба падаюць плёсткі залатой фарбы. Кампазіцыйна фільм будзе на незвычайных пераходах экраннага адлюстравання ў жывапіснае і наадварот, калі карціны ажываюць, а кінакадры застываюць у малюнку.

Актрыса Сэльма Хайек іграе Фрыду з пачуццём неверагоднай эмацыянальнай блізкасці да гераіні. Боль, пакуты, расчараванні, радасці мастачкі актрыса перадае без цені наігрышу.

"Фрыда — гэта я", — нібыта кажа нам яна...

2. Вірджынія, Лора, Клэрысы

У фільме "Гадзіны" ("Часы") англійскага рэжысёра Сцівена Долдры раман Вірджыні Вулф

А ў "Гадзінах" ("Часах") жанчыны баяцца толькі аднаго: жыць жыццём, якім не хочацца жыць. Вірджынія (Н. Кідман), пераехаўшая з мужам у правінцыйны гарадок па просьбе яе псіхіятра, марыць зноў апынуцца ў мітуслівым Лондане ("я маю ў жыцці ўсё, акрамя таго, што мне патрэбна"); цяжарная другім дзіцём Лора (Д. Мур) хоча пазбавіцца ад цягага, прыстойнага сямейнага жыцця на карысць, так бы мовіць, не зусім традыцыйнага адносіна (яна закаханая ў прыгажуню-суседку); жыхарка мітуслівага Нью-Йорка Клэрысы (М. Стрып), жывучы з жанчынай, пакутуе ад адзіноты, глыбокага адданага кахання да мужчыны, хворага на СНІД, з якім яна некалі была шчасліва. Усе гераіні "цягнуць" гадзіны свайго існавання, вырашаючы ў гэтым адным дні праблему выбару паміж жыццём і смерцю, невыноснай лёгкасцю быцця і цяжарам, які, мо, і робіць чалавечы жыццё асэнсаваным, "лёгкім".

"З-за звычкі да кінематаграфічных хэпі-эндаў мы прызвычаліся думаць, што і ў рэальным жыцці існуе магчымасць нейкага фінальнага закончанага шчасця. Насамрэч, жыццё — і мой фільм у многім пра гэта — уяўляе з сябе ланцужок бясконцых альтэрнатыв: ад нас пастаянна патрабуецца рабіць выбар — як бы балюча і цяжка гэта не было", — разважае рэжысёр фільма. Цудоўная музыка Ф. Гласа ашаламляльна перадае ўсе няўлоўныя

Фрыда

Н а шкле, пад якім вісіць фатаграфія, то знікаюць, то з'яўляюцца адлюстраванні людзей. Некаторыя аб'екты міма, іншыя спыняюцца, зацікаўленна ўглядаюцца. Здаецца, што праз гэтае шкло людзі пераносяцца ў свет фотаздымкаў, на некалькі імгненняў становяцца жыхарамі таго паралельнага свету, які стварае Віктар ГАНЧАРЭНКА. Журналіст. Фотамайстар. Мастак.

— Даўно вы ўспрымаеце навакольнае жыццё праз аб'екты фотаапарата?

— Даўно. Каля трыццаці гадоў. Я і сёння дакладна памятаю той пахмурны зімовы дзень, калі не атрымаўшы залік па вышэйшай матэматыцы (тады я вучыўся ў Медыцынскім інстытуце), я ішоў пануры па Віцебску. Па волі лёсу сустрэў Дзітлава, вядомага беларускага фотажурналіста. Ён і прапанаваў мне, тады яшчэ толькі фотаамаатару, паступіць у прафесійную школу рэпарцёраў пры Саюзе журналістаў. Кінуў інстытут і паехаў вучыцца ў Мінск. З таго ўсё і пачалося.

— Пра што выстава?

— Тэма, над якой я працую ўвесь час — экалогія ў спалучэнні з прыродай і вобразам жанчыны. Далей, непрыкрытае, агоненае жаночае цела. Шэраг работ можна аб'яднаць: смаўжы, плады...

— А чаму менавіта смаўжы?

— Смоўж, з аднаго боку, як сімвал чагосьці загадкавага і таёмнага, той неспасціжнай глыбіні, якая заўжды прываблівае мяне. А з другога боку, як сімвал спіралі. Ідэальная форма (наогул мая любімая), сімвал бясконцасці, праз яе я раскрываю свой свет.

— У сваіх работах вы не ўносіце жанчыну, не пазтызуеце яе. Чаму?

— Дасканальных жанчын няма. Яны вельмі падобныя на мужчын. Толькі мужчыны чамусьці пра гэта забываюць, занадта ідэалізуюць іх. Я ж наогул супраць усяго празмернага. Я не люблю няпраўды! Нават калі гэта датычыцца жанчыны. Яе трэба паказваць такой, якая яна ёсць на самай справе. Я хачу звярнуць увагу саміх жанчын на іх недасканаласць.

— За што вы папракаеце жанчыну?

— За іх падманнасць, калі яны выкарыстоўваюць пачуцці мужчын дзеля сваёй карысці. Я не выношу, калі праз пасцель многія жанчыны дамагаюцца сваіх мэт, рухаюцца ўверх па кар'ернай лесвіцы. Мне не падабаецца, калі для многіх галоўнае не каханне, а грошы. Не для гэтага створана жаночая прыгажосць.

— А дзеля чаго?

— Дзеля таго, каб яе кахалі, цапалі, лашчылі. Гэтым жа жанчына павінна адорваць мужчыну.

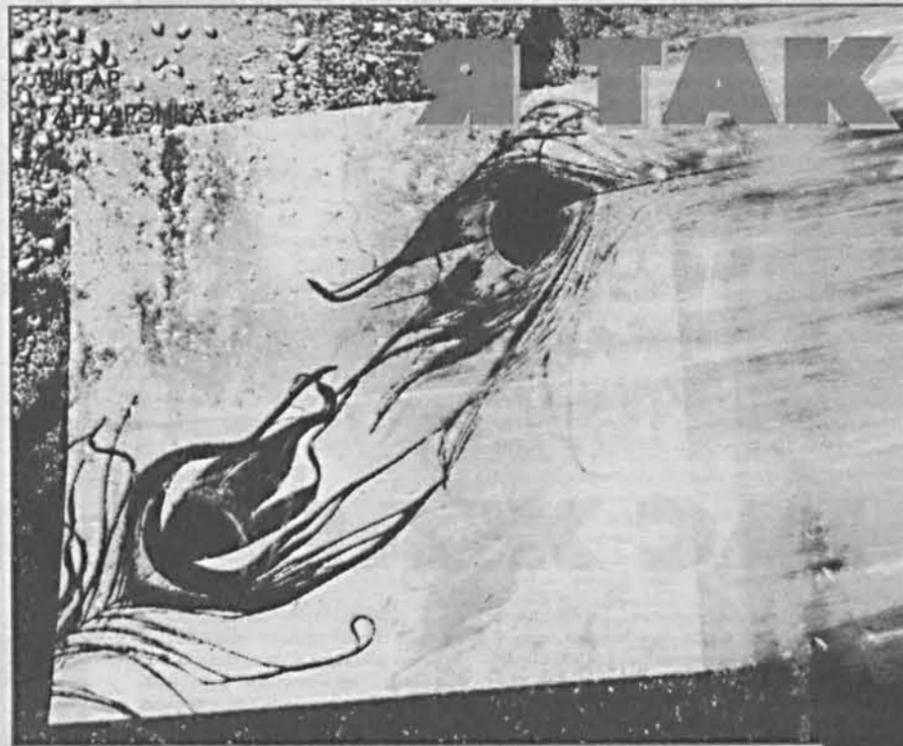
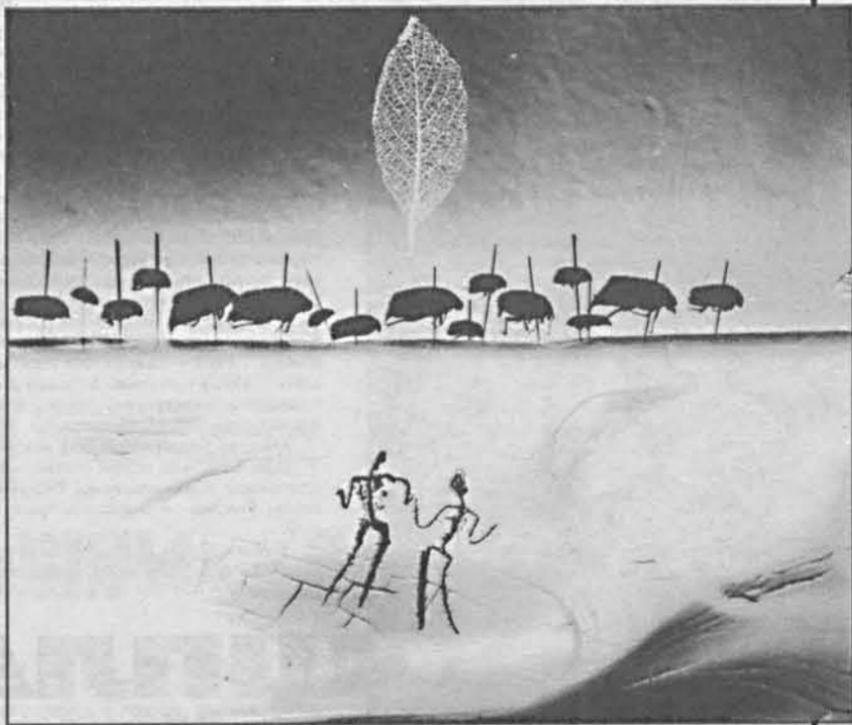
— Складваецца ўражанне, што вашы фотаработы — гэта нейкая перасцярога.

— Я хачу перасцерагчы людзей ад самаразбурэння, якога яшчэ можна пазбегнуць. Мне страшна думаць, што ў навакольным свеце хутка мала чаго застаецца натуральнага, чыстага, некрутага, таго, што было створана прыродай. Я ніяк не магу зразумець, няўжо чалавек настолькі цёмны, неадукаваны, што знішчае ўсё там, дзе жыве! Я не магу змірыцца з тым, што людзі пакідаюць сваім дзецям і ўнукам такое забруджанае наваколле. І таму я такі злы, бязлітасны ў сваіх работах да чалавека.

— Як можна назваць філасофію вашай творчасці?

— Я так бачу! І так я здымаю! Ствараю свой свет, які паўстае супраць невуцтва, хцівасці, хамства, прадажнасці. Я разумею, што ўсе мае фатаграфіі не змяняць цэлы свет, што мастацтва і мастак не валодаюць той сілай, якая магла б перамагчы ўсё гэта. Але я спадзяюся, што яны ўсё ж такі пакінуць цаглінку ў чыёй-небудзь пірамідзе думак і асацыяцый. Ужо толькі ў гэтым я бачу сэнс сваёй працы.

Гутарыла Аляксандра ПАПЕЙКА

ЖЫЦЦЁ СПЕКТАКЛЯ

"Белы сон... Монаспектакль паводле твораў Ларысы Геніюш"... Вось і адказ на выкарыстанне чырвонага колеру на афішы. 7 красавіка адбыўся соты спектакль. Гэта свавасібны юбілей для Беларускага паэтычнага тэатра аднаго актёра "Зьніч", для актрысы Галіны Дзягілевай і гледачоў.

За 11 гадоў існавання "Белы сон" займае асабістую гісторыю. Ён стаў, змяняўся, шмат вандраваў па Беларусі, яго бачылі ў Латвіі, Літве, Польшчы, Нямеччыне і Амерыцы. Амаль кожны год спектакль ставіўся ў Зэльве, дзе доўгі час жыла паэтэса.

Знаёмства з яе творчасцю для Галіны Дзягілевай пачалося напрыканцы 80-х гадоў, калі часопіс "Беларусь" змясціў матэрыялы пра Ларысу Геніюш. У 1990 г. у часопісе "Маладосць" выйшла яе аўтабіяграфічная апавесць "Сповідзь". Менавіта ў гэты час з'явілася ідэя стварэння спектакля, якая аказалася блізкай для даўняй сяброўкі Дзягілевай, Вольгі Клебановіч, якая і стала рэжысёрам пастаноўкі.

Шмат разоў перачытваючы апавесць, Галіна Дзягілева выбірапа, без чаго нельга абыйсціся. Гастралючы па Гродзеншчыне з паэтычнымі монаспектаклямі, актрыса апынулася ў Зэльве. Пабывала ў хаце Ларысы Геніюш, ля яе магільні, гутарыла з суседзямі. Актрыса адчувала, што ў гэтых мясцінах ёй перадаецца пэўная энергетыка самой паэтэсы.

Паступова ўсё злучылася разам: успаміны месцажорцаў, вершы і словы Ларысы Геніюш аб самой сабе, часе і людзях, перахвітае актрысай старое паліто і прапанова мастака В. Маршак пафарбаваць сцэнічны рэкізвіт у белы колер.

27 чэрвеня 1992 г. адбылася прэм'ера, выканаўца сустракалася з пляменніцай Ларысы Геніюш — Ірынай Тукальскай, блізкімі сябрамі П. Рашчэнікам і М. Чарняўскім, паэтамі С. Панізікам і А. Разанавым, пісьменнікамі У. Караткевічам і У. Арловым, якія ведалі Ларысу Антонаўну. Гэтыя размовы дапамаглі актрысе яшчэ глыбей спазнаць асобу паэтэсы.

Галіна Дзягілева прызнаецца, што з цягам часу монаспектакль цалкам завалодаў ёю. Чым больш разоў ён ідзе, тым больш робіцца даражэйшым. Пасля аднаго са спектакляў у альбоме водгукі з'явіўся запіс: "Часам здавалася, што перад намі сапраўды сама Ларыса Геніюш".

Асабіста актрысе гэтая пастаноўка дае магчымасць не проста спачуваць няскоранай жанчыне, а адчуваць хваляванне пры кожным дакрананні да яе трагічнага лёсу, пры спазнанні вытрыманых ёю пакут.

"Белы сон" не ілюстрацыя жыцця нашай суайчынніцы. Гэта заклік да чалавечнасці, чуласці і дабрыні, якіх так не хапае ў сучасным жыцці.

Н. НЯЧАЕВА,
загадчык літаратурнай часткі
тэатра "Зьніч".

НА ЗДЫМКУ: Галіна ДЗЯГІЛЕВА ў спектаклі "Белы сон". 1999.

Мабыць, найпершае, што характарызаваў Платона Галавача ў яго дзейнасці, — яго праўдзівасць і шчырасць. Усё, што ён рабіў, — гэта было яго перакананне, сутнасць яго сумлення. Таму ва ўсё, што ён рабіў, — верылася.
Янка СКРЫГАН

Неўпрыкмет адышло ў мінулае сто год з таго дня, як нарадзіўся Платон Галавач — чалавек, які найбольш ярка сімвалізуе свой час. Яго жыццё, як успышка радасці, натхнення і як трагедыя на ўзлёце. Ён быў беспладна расстраляны 29 кастрычніка 1937 года ў Мінску. У адзін дзень разам з вядомымі беларускімі пісьменнікамі і дзяржаўнымі дзеячамі Анатолем Вольным, Алесем Дударам, Міхасём Зарэцкім, Васілём Кавалём, Валерыем Мараковым, Васілём Шашэўскім, Ізі Харыкам, Міхасём Чаротам, А. А. Варончанкам, М. А. Ляшковым, А. С. Курчынскім, П. П. Шастаковым і іншымі. Я згодзен з прафесарам У. М. Міхнюком, які адзначаў, што, напэўна, ніколі не было ў гісторыі сусветнай цывілізацыі, каб нацыя страціла ў адзін дзень адразу столькі выдатных талентаў, гэтак патрэбных народу.

Платона Галавача прывяла ў літаратуру баявая камсамольская і партыйная работа, яго імкненне зрабіць слова сродкам выхавання працоўнага чалавека. Ён уваходзіў у літаратуру як актыўны ўдзельнік сацыялістычнага будаўніцтва, як сведка найвялікшых гістарычных падзей. Адсюль тое глыбокае і працулае веданне жыцця, усхваляванасць, ваяўнічая партыйнасць, грамадзянскі тэмперамент і заостраная сумленнасць, якімі вызначаюцца яго публіцыстычныя і мастацкія творы.

Платон Галавач заўсёды ішоў у нагу з часам, заўсёды быў ля вытокаў фактаў і падзей. Але няміласцівы лёс адвёў яму нядоўгі век: ён пражыў 34 гады. А яго літаратурная, грамадская дзейнасць працягва-

з іх знаходзілі падабенства свайго лёсу з лёсам героя. Гэта дэталі указвае на выключную сувязь сюжэта з жыццём, з хваляючымі патрэбамі часу.

У сваёй апавесці Галавач імкнуўся глыбей зразумець чалавека, які не адарваўся звычай старога і да новых высакародных якасцяў не дасягнуў. Ужо ў канцы 20-х гадоў ён заўважыў, што малаадукаваны бязлівы чалавек, выкарыстоўваючы новыя ўмовы, пачаў прыстасоўвацца, прымазвацца, двурэшнічаць. Знайсці момант ісціны было цяжка. Слабы інтэлект, адсутнасць вопыту волнага самаіснавання не вытрымлівалі цяжару маральна-палітычнага аналізу. Пасыпаліся супрацьстаянні, памылкі як "пакутлівае пакаранне на нашу гістарычную адсталасць" (А. Багдану). Сорамна казаць, але нават партыйцыкіраўнікі не змаглі зразумець, што сын не павінен адказваць за мінулае бацькі, што чалавек — гэта комплекс добрых спраў, а не злымысных слоў. "Пра гэта варта крычаць, каб счула ўся грамадскасць". Пакуль партыя пазнавала правы і пачуцці чалавека, пайшлі рэпрэсіі па лініі АДПУ.

Даводзіцца толькі здзіўляцца, як паспяваў ён за магутнай хваляй розных падзей і мерапрыемстваў! Усю сваю энергію, творы і арганізатарскі талент Галавач аддаваў выхаванню маладога пакалення — тут арганічна спалучаліся яго клопаты і абавязкі сакратара ЦК камсамола рэспублікі і рэдактара газеты "Чырвоная змена". Ён разумее, што будаўніцтва новага не можа абысціся без перавыхавання людзей, без фарміравання ў іх сямой псіхалогіі, навуковага светапогляду. Ён пісаў, што класавыя ворагі ўлічваюць значнае таго, за кім пойдзе моладзь у маючых адбыцца баях, што яны імкнуцца ўзмацніць свой ідэалагічны ўплыў на юнакоў і дзяўчат. Выдатную ролю адыграла маладзёжная газета па зборанні і выхаванні маладых літаратурных талентаў. Вакол яе групаваліся пачынаючыя паэты

ЦІ БЫЎ ВІНАВАТЫ ПІСЬМЕННІК?

лася ўсяго дванаццаць гадоў. Гэта былі прамяністыя гады бескампраміснай барацьбы і першаадкрыцця, магутная ўспышка таленту і волі.

Крытыкі 30-х гадоў у адзін голас сцвярджалі, што ўжо першымі творамі ён заняў выдатнае месца ў беларускай літаратуры, называлі яго адным з пачынальнікаў беларускай сацыялістычнай культуры. З вялікай цеплынёй гаварылі аб яго таленце пісьменніка Беларусі і братніх рэспублік. Якуб Колас назваў П. Галавача прадстаўніком новай плеяды літаратараў, якія ставяць зладзённыя праблемы, уцягваюць у свой патак новыя творчыя сілы. Багацце моўна-стылявых сродкаў маладога пісьменніка адзначаў у сваёй рэцэнзіі Цішка Гартны. У Лідзін адносіў П. Галавача да тых, каго вызначае прага стварыць новую беларускую літаратуру, страсная вера ў лёс свайго народа. Грузінскі пісьменнік К. Лордзіпанідзе з удзячнасцю пісаў, што творы П. Галавача выводзяць беларускую літаратуру з рамак нацыянальнай абмежаванасці, што яны служаць справе інтэрнацыянальнага выхавання працоўных.

І ў той жа час у ацэнках яго творчасці дапушчана шмат блытанін, суб'ектыўнасць, супрацьлеглых меркаванняў, не маючых нічога агульнага з метадам марксісцка-ленінскай крытыкі. У штыкі была сустраета першая вострапубліцыстычная апавесць П. Галавача "Вінаваты", у якой аўтар паўстае супраць згаізму, коснасці, бюракратызму.

26-гадовы аўтар смела адстойваў чалавечыя адносіны паміж людзьмі і звярнуў увагу на вялікую небяспеку для новага грамадства — неабгрунтаваную падазронасць і рэпрэсіі кіруючых кадраў і простых грамадзян. Сцвярджаючы, што палітычная пільнасць, змаганне з чыноўнікамі царскіх часоў нельга адрываць ад грамадскай павагі да чалавека, Галавач востра паставіў для свайго часу вельмі надзённае пытанне: "Чалавек ці анкета, давер'е да чалавека ці падазронасць?"

Адным з першых у беларускай савецкай літаратуры ён аналізуе чалавека ў новых грамадскіх адносінах, з маральна-этычнага боку. Аднак некаторыя крытыкі памылкова лічылі, што пісьменнік не павінен быў выдаваць твор з ярка выражанай палітычнай тэндэнцыяй, што яму здрадзіла класавая пачуццё. Толькі зрэдку можна было ўбачыць сучаснае пытанне: "Безумоўна цікавае ўяўляе апавесць Платона Галавача "Вінаваты", — пісаў Барыс Мікуліч. Ды шматлікія чытачы даспалі свае добразычлівыя водгукі. Многі

ўсякая палітыка вядзецца праз людзей. Ён выбіраўся членам ЦВК БССР у 1927—1935 гадах і заўсёды адчуваў сабе чалавекам, патрэбным народу і дзяржаве. Яму даводзілася шмат пісаць аб дзяржархытоўках, дзяржгандлі, дзяржбясспецы, абараняць аўтарытэт мясцовай улады і гонар айчынай гісторыі.

Яму пашанцавала, ён жыў і набіраўся сіл сярод таленавітых пісьменнікаў, з якімі можна было разважаць пра свае мэты і парыванні, надзеі і здзяйсненні, ідэалы і засмучэнні. Яго шчырымі сябрамі былі Янка Купала, Якуб Колас, Пятрусь Броўка, Васіль Каваль, Аркадзь Куляшоў, Міхась Лынькоў, Янка Скрыган. На іх лепшых творах ён вучыўся пісаць аб дзяржаве і абавязанні ім за школу чалавечнасці і пісьменніцкага прафесіяналізму.

Так здарылася, што найбольш глыбокую спягуду і падтрымку ён зведаў ад Янкі Купалы. З вялікай павагай адносіўся народны паэт да яго грамадскай і творчай дзейнасці, да яго сумленнага служэння свайму народу. Не адзін год звязвала іх шчырая высакародная дружба.

Яны сустракаліся ў хатніх абставах, у рэдакцыях, выдавецтве, у Саюзе пісьменнікаў. Яны абменьваліся думкамі ў Доме ўрада, на Усебеларускіх з'ездах Саветаў, пасяджэннях ЦВК, на з'ездах камсамола рэспублікі. Яны разам падарожнічалі па краіне. У складзе брыгады беларускіх пісьменнікаў Я. Купала і П. Галавач прысутнічалі на ўрачыстым адкрыцці Дняпра-гэса, наведалі Краматорскі машынабудунаўнічы і Харкаўскі трактарны завод, на параходзе "Анохін" аглядалі Беламорска-Балтыйскі канал, разам ездзілі на Асінбуд і Мар'інскія балоты. Разам былі ў Маскве, на першым Усесаюзным з'ездзе пісьменнікаў, у гасцях у Максіма Горкага. Побач былі і тады, калі ў Мінск, у гасці да беларусаў прыязджалі пісьменнікі братніх рэспублік.

і празаікі П. Броўка, А. Званок, В. Каваль, А. Куляшоў, Я. Скрыган, М. Хведаровіч і іншыя. Іх творы часта друкаваліся на старонках газеты, абмяркоўваліся ў рэдакцыі. І сам рэдактар змясціў нямала зладзённых артыкулаў.

5—14 лютага як дэлегат Платон Галавач знаходзіцца на XII з'ездзе КП(б) Беларусі. Слухае справаздачу Я. Б. Гамарніка, даклады М. М. Галадзеда, І. А. Васілевіча, М. М. Каркліна, А. Я. Каліна і іншых. Разгарнуліся гарачыя спрэчкі па пытаннях унутрыпартыйнай дэмакратыі, скрыўлены партлініі, барацьбы з "ухіламі" і іншадумствам. Напрыклад, старшыня Цэнтральнага праўлення прафсаюза працаўнікоў асветы Антон Платун гаварыў, што па не згодных трэба "ўдарыць, як належыць, ударыць так, каб у сьго-таго пер'е пасыпалася". Вядома ж, ён улічваў абстрактнае барацьбы, павелічэнне колькасці праціўнікаў, але П. Галавач не згадзіўся з ім. Сакратар ЦК камсамола выказаўся больш удумліва і спагадліва: "...неабходна не толькі патрабаваць "крававых ахвяр", а трэба побач з самай бязлітаснай барацьбой весці і выхаваўчую работу", каб "вінаваты" прыйшлі да партыі з павіннай і "прызналі свае памылкі" (Стэнаграфічная справаздача XII з'езда КП(б)Б. Мн., 1929. С. 128). На жаль, прыхільніцаў Галавача амаль што не аказалася, большасць прамоўцаў патрабавалі непазбежных ахвяр.

А жыццё патрабавала не ахвяр, а шукальніцаў, разважлівых аптымістаў.

Шуканнем новых форм, тэм, новага героя жыў маладзёжны часопіс "Маладняк", членамі рэдкалегіі якога былі П. Галавач, А. Званок, В. Каваль, А. Моркаўна, А. Сянкевіч і іншыя. У мінулым, 1928 годзе, за свае нацыянал-дэмакратычныя настроі яго вымушаны былі пакінуць Аляксандр Дудар і Міхась Зарэцкі. Новаму кіраўніцтву трэба было выводзіць часопіс з крызісу, абнаўляць яго накірунак.

Пераходны час прыспешваў Платона Галавача, які быў жывым сведкам таго, што радала ці засмучала. Умацоўвалася беларуская дзяржаўнасць (у межах СССР), адраджалася нацыянальная культура, навука і літаратура, ажывала беларуская мова. Галавач тонка адчуваў дзеянні органаў мясцовай улады, добра разумеў, што

Платону Галавачу было дваццаць два гады, калі ён асмеліўся ўпершыню напісаць пра паэта, да якога ставіўся з вялікаю любоўю. Яго артыкул "Дваццаць гадоў творчасці Янкі Купалы" надрукаваны ў газеце "Звязда" 15 мая 1925 года. Тады ён яшчэ не быў пісьменнікам, яго першае апавяданне "Загубленае жыццё" з'явіцца праз чатыры месяцы, а першы зборнік "Дробязі жыцця" — праз два гады. Але ж ён хацеў пазнаць шлях і рой думак выдатнага песняра, усебакова вывучыць яго творчасць, якая заўсёды жыла сацыяльна-палітычнымі матывамі.

Платон Галавач называў Купалу вялікім мастаком, творчасць якога пераконвае, вучыць, выхоўвае. На ўрачыстым вечары, прысвечаным п'яцідзясяцігоддзю народнага паэта, ён гаварыў: "Вялікай любові да працоўных мас і вялікай нянавісці да ворагаў наша творчая моладзь будзе вучыцца ў Купалы, аднаго з выдатнейшых паэтаў савецкай эпохі."

Ёсць меркаванне, што Галавач падказаў Купалу тэму шырока вядомай паэмы "Над ракой Арэсай".

Правільнае разуменне творчасці Я. Купалы, жыццесцвярджалінай і папулярнай у народзе, дапамагала маладому пісьменніку творча стаць, шукаць сваіх тэм і сваіх сцяжынак да людскіх сэрцаў. Шчаслівы лёс звеў Платона Галавача з найвыдатнейшым паэтам, і яны крочылі адным шляхам, здаралася, цяжкім і драматычным. У пачатку 1932 года Галавач рэдагаваў шосты том збору твораў Янкі Купалы, 25 сакавіка падпісаў яго да друку. Кніга выйшла, і на рэдактара з усіх бакоў пасыпаліся напрокі: як гэта ён прагледзеў кла-

З'ЯМЛЯ Ў НАС ТАКАЯ...

сава варожыя вершы Купалы. Размова ідзе аб некаторых вершах, ад якіх вее нявер'ем, маркотай, але варожымі іх нельга назваць.

Ці варта было вульгарна-сацыялагічным крытыкам зневажаць за гэта Купалу, абвінавачваць яго ў нейкай варожасці, нацыяналізме? Самае прыкрае ў тым, што абвінавачванні сыпаліся ад нас саміх — ад нейкіх літаратараў, якія былі сучаснікамі Купалы і Галавача. Бо гэта быў час, калі пад прыкрыццём фраз аб барацьбе з ворагамі сацыялізму дзейнічалі розныя кар'ерысты ад літаратуры, дагматыкі і фальсіфікатары. Гэта яны, у якіх на твары блукала "напуская ганарлівасць і напышлівасць", здолелі прыстасавацца і сьвядома ці несьвядома ("Услужливы дурак опаснее врага") наносілі ўдар за ўдарам. Тым не менш П. Галавач атрымаў спяганне, фармулёўка якога была наступнай: "Тав. Галавачу П., што прапусціў у рэдагаваным ім зборніку (том VI) вершаў Купалы рад адкрыта-нацыяналістычных, класава-варожых твораў таго перыяду, калі Купала ў сваёй творчасці выразна адлюстроўваў нацыянал-дэмакратычныя ідэі, у асаблівасці без рэдакцыйных зьліваў і паптычнай іх ацэнкі, — абвясціў суровую вымову з папярэджаннем" (Польмя рэвалюцыі. 1933. № 3—4, с. 202). Такое не праходзіла бесследна. Па-першае, з'явіўся яшчэ адзін рубец на сэрцы "вінаватага". Па-другое, — узбагацілася кампраматацыя. Узнікне якая падазронасць, будзе чым узмаціць "справу".

Пасля гэтай нашумелай гісторыі сяброўства паміж Я. Купалам П. Галавачом яшчэ больш узмацілася. Яны сталі часцей сустракацца, не зважаючы на дрэнныя паслугі пустых добразычліваў ці скрытых ворагаў.

Платона Галавача пастаянна хвалілі праблемы дружбы народаў, сувязі беларускіх пісьменнікаў з літаратурамі іншых рэспублік і дзяржаў. Ён шмат ездзіў па краіне, бывае на многіх інтэрнацыянальных вечарах, на якіх абавязкова выступае. У шматлікіх дэлегацыях беларускіх пісьменнікаў амаль заўсёды нястомны П. Галавач, які сваёй энергіяй і палымнасцю нагадвае Фадзеева". Гэтыя словы літаратурнаўцы М. Смолкіна цалкам адпавядаюць сапраўднасці. Займаючы ключавыя пазіцыі ў грамадска-літаратурным жыцці рэспублікі, Галавач актыўна ўдзельнічаў ва ўмацаванні інтэрнацыянальных сувязяў беларускай літаратуры з рускай, украінскай, грузінскай, польскай і іншымі літаратурамі.

Немалая заслуга належыць П. Галавачу і ў стварэнні і кіраўніцтве Саюза беларускіх пісьменнікаў, членам праўлення якога ён пастаянна з'яўляўся. Многа сіл аддаў ён рэдагаванню "Польмя рэвалюцыі". Тыя, каму даводзілася сустракацца з Платонам Галавачом як з рэдактарам, памятаюць яго як вельмі чулага і добразычлівага дарачыка, які з вялікай увагай адносіўся да твораў маладых і старэйшых пісьменнікаў.

Не шмат паспеў зрабіць за сваё кароткае жыццё Платон Галавач — яго малады, светлы талент толькі набіраўся моцы. Але тое, што ён здолеў напісаць, што змог сказаць у сваіх кніжках, застаецца ў памяці і сэрцах людзей.

Самае цяжкае пытанне: як загінуў Платон Галавач? Архіўныя звесткі сведчаць: "Галавач быў прызнаны вінаватым у тым, што ён з'яўляўся ўдзельнікам траціцкай арганізацыі, па ўказанні якой веў падрыхтоўку да тэрарыстычнага акта над адным з кіраўнікоў Савецкай дзяржавы і праводзіў фашысцкую работу ў бытнасць яго сакратаром ЦК камсамола Беларусі..." (НАРБ. ф. 15, воп. 22, спр. 93, л. 160). Гэтае брыдкаслова не ўносіць яскасці, у яго немагчыма паверыць. Стандартныя абвінавачванні, можа, і чытаць не трэба — яны выдуманы зпасліўцамі. Яшчэ лягчэй сказаць: загінуў на падставе фальшывых абвінавачванняў. Як гэта магло здарыцца?

У мяне было шмат асабістых сустрэч з Міколам Хведаравічам і Янкам Скрыганам, якія таксама былі рэпрэсаваны, але выжылі. Яны дапамагалі мне многія высветліць пра П. Галавача і звярнулі ўвагу на дзве акалічнасці. На прававую безабароннасць чалавека 30-х гадоў і самаўпэўненныя ідэалагічна-эгаістычныя хістанні. Яны ведалі, як Галавач змагаўся за Паўлюка Труса, Уладзіміра Хадзьку і іншых. Да таго часу павырасталі свае дзяржаўныя дзеянні, свае пісьменнікі — было каму заіздросціць, было з кім спрацца. Духоўная вышыня адных падтурхоўвала ганебныя інстынкты другіх. У моду пайшлі плёткі, даносы. Пісалі і на Платона Галавача, пісалі па сваёй злой волі, зацямяючы чысты фон яго грамадскага жыцця.

У лісьме да П. Труса Галавач адзначаў, што "дразг не павіна быць", а памылкі ў любой арганізацыі былі і будуць. Былі яны і ў яго. Платона Галавача двойчы слухалі на парткалегіі ЦК КП(б) Беларусі, на якой старшынстваваў Максім Ляўкоў. Яго абвінавачвалі ў тым, што, будучы сакратаром ЦК камсамола, ён дапамог дваюроднай сястры Марыі "пролезьці в комсомол" і паступіць у Магілёўскі медтэхнікум. Гэта, можа, і сышло б яму з рук, калі б не другая акалічнасць. Платон Галавач атрымаў вымову і за "нясьвоечасовае паведамленне ЦК і ЦК КП(б) Б аб тым, што яго родны дзядзька (бацька Марыі) быў сасланы на Салаўкі, які былі царскі ахоўнік" (НАРБ. ф. 15, воп. 22, спр. 147, л. 14). Збіраліся чорныя кроплі памылкаў, недавер'я, падазронасці, якія, як караед, дапамагалі знішчыць дрэва жыцця.

Эдуард КАРНІЛОВІЧ,
кандыдат гістарычных навук

**Я ведаю: нічога не вяртаецца
З каподзежа, імя якому час.
Ды боязна, што ўнукі запытаюцца:
А памяць не засушаная ў вас?
Гімен ПАНЧАНКА**

Шмат цудоўных і непаўторных мясцін на нашай зямлі. А ў мяне, сярод іх — дзве сваіх найбольш блізкіх і дарагіх. Першая — вёска Елавец на Хоцімшчыне. Яна ў вярхоўі бесядзі — маляўнічай, празрыстай ракі, апетай пазтэмі, апісанай прэзайкімі. Другая — вёска Рамель на Століншчыне. Таксама паэтычны край, дзе, як і паўсюль на Беларусі — цудоўныя людзі.

У першай вёсцы прайшоў мае маленства, пара станулення. З Елаўца я хадзіў у Хоцімск, дзе скончыў сярэдняю школу. Адсюль паехаў вучыцца ў педінстытут, каб ажыццявіць сваю мару — стаць настаўнікам.

У другой жа вёсцы — шмат гадоў працаваў у школе. Там стаў выдатнікам народнай адукацыі Рэспублікі Беларусь. Тут жыў і зараз. Ужо некалькі гадоў на пенсіі. Тым не менш я часта бываю ў Елаўцы, на сваёй малой радзіме. Вось і апошняя паездка. Многае ўспомнілася...

Тут, у Елаўцы, мае першай і любімай настаўніцай была Кацярына Фамініна Ратабыльская, маці народнага паэта Аркадзя Куляшова. Перш за ўсё я пабываў на яе магілцы, што на кладзе на ўскраіне Хоцімска. Усклаў кветкі. Таксама ўсклаў кветкі на магілу бацькі паэта Аляксандра Мікалаевіча Куляшова. Пасля завітаў да сястры Аркадзя Аляксандравіча Антаніны Аляксандраўны Пырх. (У сваім эсе "Лясному рэчу праўду раскажу" пра яе расказвае дачка паэта Валянціна Аркадзьеўна Куляшова).

Зараз Антаніна Аляксандраўна на пенсіі. У яе шмат матэрыялаў аб браце-паэце. Яна пазнаёміла мяне з імі, я запісаў успаміны аб класіку нашай літаратуры, каб падзяліцца імі ў Рамелі.

Радасна-шчылівай была ў мяне сустрэча ў невялікім доміку на

Цяпер тут жыве пляменнік Наталлі Ігнацьеўны Іван Віктаравіч Холадаў, які мае два дыплумы аб вышэйшай адукацыі. Ён сьвята захоўвае памяць аб сваіх родзічах і беражліва адносіцца да ўсяго, што падарыў ім Пятро Фёдаравіч Прыходзька, — свае фатаграфіі з сямейнага альбома, кнігі з аўтографамі — "Ранак над Эльбай", "Голас сэрца", аднатомнікі "Прызнанне", "Лісты з паходаў" і іншыя. Пахадзіўшы па пакоях, дзе часта бываў паэт, пасядзеўшы за сталом, на якім некалі рыхтаваў урокі, зноў і зноў прыгадваў пару свайго юнацтва: цудоўная, незабыўная пара.

Затым я прайшоўся па вуліцах вёскі Альшоў, у якой нарадзіўся і доўгі час жыў паэт. Вёска, дарэчы, месціцца побач з гарадскім пасёлкам. Роднай хаты паэта, на вялікі жаль, няма ўжо, але ёсць другі домік, дзе жыла да нядаўняга часу старэйшая сястра паэта Ганна Барабанова. У гэтым доміку часта бываў паэт і зараз падтрымлівае сувязі з яго жыхарамі — ужо зусім іншымі людзьмі... Жыццё ж працягваецца.

Тут, на малой радзіме Пятра Прыходзькі, я даведаўся, што ён не так даўно парадаваў сваіх землякоў новым зборнікам вершаў, балад і паэм "Позняя восень" і асобна выдадзенай гістарычнай паэмай "Дар князеўны", прысвечанай узнікненню мястэчка Хоцімск (XV ст). Шмат у кнігах паэта вершаў і паэм пра нашы родныя мясціны — пра вёскі Альшоў і Ліпаўку, Елавец і гарадскі пасёлак Хоцімск, іх даваенныя і пасляваенныя часіны. Некалі малады паэт Пятро Прыходзька пасля заканчэння Магілёўскага газетнага тэхнікума, працаваў адказным сакратаром Хоцімскай раённай газеты "Калгасная звязда". У ёй былі надрукаваны першыя вершы паэта. Свайму творчаму плёну на пачатку літаратурнага шляху, як успамінае сам Пятро Фёдаравіч, ён абавязаны былому рэдактару гэтай газеты Дзям'яну Трафімавічу Лебедзеву. Ён вельмі чула адносіўся да маладых аўтараў. І нездарма яго ў 1939 годзе з раёнкі прызначылі на пасаду галоўна-

Ля Брандэнбургскіх варот. 1971 г.

нарадзіліся, жывуць беларускія пісьменнікі.

Зазірнуў я ў краязнаўчы музей. Пагутарыў з яго дырэктарам Іванам Казловым. Дарэчы, музей адчынены дзякуючы хадатайніцтву паэта перад кіраўніцтвам Магілёўскага аблвыканкама і "раённай вертыкалі". Немалую дапамогу аказаў у гэтай справе і мясцовы чалавек — былы дырэктар Трасцінскай сельскай бібліятэкі Міхась Ласоўскі, які ўжо таксама на заслужаным адпачынку.

Не расказаць у кароткіх нататках пра ўсё, што ўбачыў і з чым сустрэўся я ў нядаўняй паездцы на сваю малую радзіму. Узнікае яшчэ і яшчэ раз думка аб тым, што задужа мы сёння плачам, скардзімся на цяжкасці жыцця. Яны, безумоўна, ёсць. Ды ў параўнанні з мінулым нельга ўсё ахайваць ці асуджаць. Ніколі не забыць, як пасля вайны я з сябрам Віктарам Івандзікавым штодзень тупаў пешшу з Елаўца да Хоцімска ў школу па бездарожжы: пяць кіламетраў у адзін бок туды і назад праз вёску Альшоў. Цяпер гэту родную вёску Пятра Прыходзькі злучае з райцэнтрам добра заасфальтаваная дарога, па ёй спецыяльны аўтобус прывозіць і адвозіць вучняў у школу. Школьнікі адзеты, абуты не горш за гарадскіх, накормлены і забяспечаны падручнікамі. Я пад'ехаў разам з вучнямі да школы ў Хоцімску. Сустрэўся з настаўнікам Віктарам Міхайлавічам Крывіцкім. Ён падарыў мне сваю брашуру з аўтографам — вучэбны дапаможнік "Геаграфія Хоцімскага раёна". Падумалася: вось выдаць бы ў кожным раёне падобнае, каб людзі ведалі свой край.

Вельмі шкадую, што не ўдалося мне пабываць у вёсцы Чарняўка, што знаходзіцца непаладку ад Хоцімска. Там жыве і працуе сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў Міхась Карпенка, аўтар многіх паэтычных і прэзайчных кніг. Ён нядаўна пераехаў на сваю радзіму з Узбекістана, дзе жыў і працаваў доўгія гады.

І зноў знаёмы з юнацтва шлях з роднай вёскі Елавец праз Хоцімск да станцыі Камунары, апетай некалі Аркадзем Куляшовым: "Ёсць станцыя такая Камунары, не вершы мне, на карту глянь, таварыш". Затым дарога павяла на Крычаў, Магілёў. Адтуль — кірунак на Мінск, ды на Брэст, у вёску Рамель, якая шмат гадоў таму таксама стала мне роднай. Дарогай думаў: усюды ў нас жывуць добрыя людзі, бо зямля наша, можа, як ніякая іншая, шчодрая на іх.

Леанід РАМАНЕНКА,
выдатнік народнай адукацыі
Рэспублікі Беларусь

У роднай вёсцы з сястрой Ганнай. 1990 г.

ўскраіне Хоцімска на вуліцы Гагарына, 5. Тут жылі родныя цётка і дзядзька паэта Пятра Прыходзькі: Наталлі Ігнацьеўна і Максім Савельевіч Прыходзькі. У іх у кватараваў тры гады, калі вучыўся ў 8—10 класах Хоцімскай сярэдняй школы, бо ў нас у Клаўцы, як ужо сказана, была толькі сямігодка.

га рэдактара цэнтральнай беларускай газеты "Звязда".

У Хоцімску ўсе добра ведаюць паэта-земляка. Як мне вядома, Пятро Прыходзька падтрымлівае непарыўную сувязь з землякамі, часта друкуе ў раённай газеце свае новыя творы, прысвечаныя малой радзіме. Хочацца спадзявання, што мясцовыя ўлады неўзабаве назовуць адну з вуліц райцэнтра імем Пятра Прыходзькі, як гэта робіцца і ў іншых раёнах, дзе жылі,

Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне
пасады прафесарска-выкладчыцкага
складу (для тых, хто мае мінскую
прапіску):

— кафедра харавога дырыжыравання

дацэнт — 1.

Тэрмін падачы заяў — адзін

месяц з дня апублікавання.

Заявы і дакументы накіроўваць на

імя рэктара на адрас:

220030, г. Мінск, вул.

Інтэрнацыянальная, 30.

Даведкі па тэлефонах: 227-49-42;

226-06-70.

Калектыў рэдакцыі газеты "ЛіМ" выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Янку СІПАКОВУ з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора — смерці сястры Праскоўі Данилаўны.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Янку Сіпакову з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора — смерці сястры.

Калектыў рэдакцыі часопіса "Беларусь" выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніку часопіса, пісьменніку Янку СІПАКОВУ з прычыны смерці сястры Праскоўі Данилаўны.

Саюз беларускіх пісьменнікаў глыбока смуткуе з прычыны смерці свайго ганаровага замежнага сябра Зоры Лявонаўны КІПЕЛЬ, літаратурнаўцы, перакладчыка і публіцыста, і выказвае шчырыя спачуванні сям'і і блізім нябожчыцы.

ГОНАР ДЫНАСТЫ

Лаўрэатам прэстыжнага конкурсу выканаўцаў на інструментах сімфанічнага аркестра стаў 15-гадовы мінскі віяланчэліст Аляксандр ДУЛАЎ.

КОНКУРС мае імя Яўгена Мравінскага, праходзіў у Санкт-Пецярбургу чацвёрты раз і быў прымеркаваны да 100-годдзя вялікага музыканта, дырыжора. Пра высокі прэстыж гэтага творчага спаборніцтва сведчыць, прынамсі, факт уваходжання яго ў лік 50-і турніраў, аб'яднаных у Еўрапейскі саюз юнацкіх музычных конкурсаў.

Сялёта ўдзельнікамі былі прадстаўнікі Расіі, Украіны, Латвіі, Эстоніі, Германіі, Швейцарыі, Фінляндыі, Нарвегіі, Карэі ды Беларусі.

Першы, адборачны тур праходзіў на падставе аўдыёкасет, прадстаўленых спаборніцкамі. Саша Дулаў запісаў да конкурсу Сарабанду і Жыгу з бахаўскай сюіты № 4 для віяланчэлі сола ды Эцюд Попера. І — выйшаў на II тур у ліку 15-ці канкурсантаў, прычым аказаўся самы малодшы ў старэйшай узроставай групе.

Польскі інстытут у Мінску ("IP") азнаёміў нас са сваім перспектывным планам працы на чарговы квартал.

«IP» ДА ЛІПЕНЯ

ЯК ЗАЎСЁДЫ, багата імпрэзаў, якія падтрымлівае "IP", звязана з гістарычнай, культуралагічнай, лінгвістычнай тэматыкай. Тут і выданне навуковых матэрыялаў кафедры гісторыі літаратуры БДУ пра польска-беларускія ўплывы ў літаратурах абедзвюх краін. І прызначаная на 15—17 мая ў Віцебску Міжнародная канферэнцыя "Беларуска-руска-польскае параўнальнае мовазнаўства і літаратурнае сяброўства" з удзелам даўніх нашых сяброў — прафесараў Беларускага ды Варшаўскага ўніверсітэтаў Э. Смулкавай і А. Баршчэўскага. Прафесары каталіцкіх ўніверсітэтаў з Любліна Л. Гурка ды В. Грыневіч возьмуць удзел у VIII Міжнароднай канферэнцыі імя Кірылы і Мяфодзія "Адказнасць царквы за Тварэнне" (23—26 мая, тэалагічны факультэт мінскага ЕГУ). Разам з музеем імя М. Шагала ў Віцебску спланаваны лекцыі на тэму "Польскае музэзнаўства напярэдадні ўступлення ў Еўрасаюз" (красавік).

Кінапаказы польскага відэаклуба прадоўжацца ў малой зале вучэбна-тэатра Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. У праграме — узоры з гісторыі польскага кіно і яго сучасныя навінкі. Уваход на гэтыя кінапаказы па-ранейшаму вольны.

Адмысловыя праекты звязаны з тэатрам. Напрыклад, у маі прадоўжыцца папулярызацыя "Залатоў сцікі" тэатра польскага ТБ. У Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў пройдзе відэапаказ спектакля паводле п'есы С. Мрожака "Пасол". А праз месяц тэатр-студыя акадэміі зоймецца падрыхтоўкай прэм'еры паводле п'есы Інгмара Вількста "Ноч Гельвера". Рэжысёр А. Гарцэуе.

З музычных імпрэзаў выплывае канцэрт польскай музыкі, прызначаны на Дзень польскай Канстытуцыі 3 мая. У Беларускай акадэміі музыкі выступіць прафесары музычнай акадэміі з Гданьска.

На 25—29 чэрвеня ў Магілёве замоўлены XI Міжнародны фестываль хрысціянскай музыкі "Магутны Божа". Планаўецца ўдзел у ім хору славутага Марыяцкага касцёла Кракава.

С. Б.

НА ЗДЫМКУ: рэжысёр А. ГАРЦЕУЕ.

ФОТА А. ПРУПАСА

Праграму II тура ён рыхтаваў разам з бацькам — Уладзімірам Дулавым, знымым піяністам, лаўрэатам міжнародных конкурсаў, бліскучым салістам, які мае і плённы досвед у ансамблевых грані, а таксама — дар чулага канцэртмайстра. Паводле ўмоў конкурсу, пажадана было выканаць, сярод іншага, і п'есу кампазітара той краіны, якую прадстаўляе музыкант. І таму разам з творамі Франкёра ды Вебера гучала "Бурлеска" Вячаслава Кузняцова — адзін з нешматлікіх арыгінальных беларускіх твораў для віяланчэлі, якія ўключаюць у свой репертуар салісты.

І вось — фінал. Як і вядзецца на салідных музычных спаборніцтвах, III тур — выступленне з аркестрам. Саша Дулаў іграў Канцэрт Сен-Санса, які, дарэчы, выдатна прэзентаваў на адкрыцці "Беларускай музычнай восені — 2002" разам з маладым нашым дырыжорам Іванам Касцяніным. А вось у конкурсным фінале давялося выступаць з сімфанічным аркестрам Капілы Санкт-Пецярбурга пад кіраўніцтвам Аляксандра Чарнушэнкі. Вынік — другая прэмія і званне лаўрэата.

Навучэнец Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі Аляксандр Дулаў годна прадставіў на міжнародным узроўні не толькі сваю краіну, беларускую віяланчэльную школу, але і — дынастыю. У гэтай жа сям'і не толькі Дулаў-старэйшы мае добрае імя ў асяроддзі музыкантаў-прафесійнікаў. Маці Сашы, Кацярына Дулава ды бабуля, Таіса Шчарбакова — вядомыя музыказнаўцы. Дзядуля, Мікалай Шчарбакоў, — адзін з вядучых беларускіх віяланчэлістаў, прафесар, у яго, дарэчы, вучыцца і Саша.

Стасункі з роднымі і ў навучанні, і ў творчасці, на яго думку, толькі дапамагаюць і спрыяюць дасягненням.

С. БЕРАСЦЕНЬ

АФІША КРАСАВІКА

Нацыянальны акадэмічны тэатр балета
пл. Парыжскай Камуны, 1, тэл. 234-06-66

- 18 — К. Орф "Карміна Бурана", Ж.Бізэ—Р. Шчадрын "Кармен-сюіта"
- 20 (раніца) — Б. Паўлоўскі "Беласнежка і сем гномаў"
- 23 — А. Хачатурян "Спартак"
- 25 — А. Адан "Карсар"
- 27 — А. Мдзівані "Страсці (Рагнеда)"
- 29, 10 — П. Чайкоўскі "Лебядзінае возера"

Пачатак ранішніх спектакляў у 11.30, вячэрніх а 19-й гадзіне

Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы
пл. Парыжскай Камуны, 1, тэл. 234-10-41

- 19 — Д. Пучыні "Чыо-Чыо-сан"
- 20 — А. Барадзін "Князь Ігар"
- 22 — Ж. Бізэ "Кармен"
- 24 — Велікодны канцэрт

Пачатак ранішніх спектакляў у 11.30, вячэрніх а 19-й гадзіне

Беларускі дзяржаўны музычны тэатр
вул. Мяснікова, 44, тэл. 220-81-26, 220-92-54

- 18 — К. Лістоў "Севастопальскі вальс", рамантычная музычная камедыя
- 19 (раніца) — У. Улановіч "Залатое кураня", мюзікл
- 19 (вечар) — Л. Мінкус "Дон Кіхот", балет

Пачатак ранішніх спектакляў у 11.30, вячэрніх а 19-й гадзіне

Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы
вул. Энгельса, 7, тэл. 227-17-17

- 18 — А. Дзялендзік "Смак яблыка", камедыя
- 19 — М. Задорнаў "Таполевая завея", камедыя
- 20 (раніца) — Далецкія, М. Чарот "Ажаницца — не журыцца", беларускія вадзевілі
- 20 (вечар) — А. Курэйчык "Згублены рай", драма
- 21 — К. Гальдоні "К'еджаўскія перабрэхі", камедыя
- 23 — Д. Патрык "Дзіўная місіс Свідж", камедыя (прэм'ера)

- 18 — Д. Фо, Ф. Рамэ "Свабодны шлюб"
- 19 — Г. Гауптман "Перад заходам сонца" (прэм'ера)
- 20 — А. Камю "Калігула", у стылі "HARD"
- 25, 30 — М. Горкі (ню) "Дзівакі", праўдзівая гісторыя
- 26 — Э. Томпсан "На запалым возеры"
- 27 — "Амфітрыён", інтымныя сцэны з жыцця людзей і багоў
- 29 — Я. Купала "Раскіданае гняздо"

Малая сцэна
18 — Я. Купала "Сон на Кургане", амаль містэрыя
23 — І. Бар-Іосеф "Цыжкія людзі, альбо Жаніх з Іерусаліма"
Пачатак ранішніх спектакляў а 11-й, вячэрніх а 19-й гадзіне

Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі
вул. Крапоткіна, 44, тэл. 234-60-08

- 24 — А. Дудароў "Кім", "крымінальная" меладрама
- 25, 26 — А. Дудароў "Чорная панна Нясвіжа", містычная легенда аб каханні

Малая сцэна
вул. Энгельса, 12

- 18 — С. Кавалёў "Саламея", летапіс кахання
- 19 — А. Папова "Муж для паэтэсы", камедыя-імпрэвізацыя
- 20 — А. Аверчанка "Мы і яно", "машынальная" камедыя
- 23 — І. Бергман "Восенская саната", псіхалагічная драма
- 25 — Я. Баршчэўскі "Беларусь у фантастычных апавяданнях" (прэм'ера)
- 26 — Д. Хуан "Дом, дзе спяць прыгажуні", японская гісторыя
- 27 — А. Казанцаў "Брат мой, Сіман", драма

Пачатак ранішніх спектакляў у 11.30, вячэрніх а 19-й гадзіне

Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя М. Горкага
вул. Валадарскага, 5, тэл. 220-15-41, 220-39-66

- 18 — Б. Шоў "Пігмаліён"
- 19, 30 — І. Зінгер "Тойбеле і яе дэман", трагікамедыя
- 20 — У. Шэкспір "Жарсці ў Віндзоры"
- 23 — А. Астроўскі "Позняе каханне"
- 24, 29 — Т. Уільямс "Трамвай "Жаданне"
- 25 — Ж. Б. Мальер "Хітрыкі Скапэна"

Пачатак спектакляў а 19-й гадзіне

Тэатр-студыя кінаакцёра
пр. Машэрава, 13, тэл. 223-08-11

- 18 — Г. Салоўскі "Востраў нашай любові і надзеі", праўдзівая казка для дарослых
- 19 — Э. дэ Філіпа "Філімена Мартурана"
- 20 — Творчая вечарына заслужанай артысткі Рэспублікі Беларусь Любові Румянцавай

Пачатак спектакляў а 19-й гадзіне

Беларускі рэспубліканскі тэатр юнага глядача
вул. Энгельса, 26, тэл. 226-01-67

- 18 (а 18-ай гадзіне) — Л. Разумоўская "Сястра мая, Русалачка"
- 19 (а 11-ай, 14-ай гадзіне) — Л. Разумоўская "Сястра мая, Русалачка"
- 20 (а 11-ай, 14-ай гадзіне) — С. Навуменка "Залатое сэрцайка"

Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра "Зьніч"
У касцёле св. Сымона і Алены (пл. Незалежнасці, 15)

- 21 (раніца) — С. Кавалёў "Маленькі анёлак", монаспектакль паводле вершаў Кармэн Барнос дэ Гаштольд
- 21 (вечар) — Я. Янішчыц "Прыпадаю да нябёс..."

Выходзіць з 1932 ГОДА
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОУНЫ
РЭДАКТАР

Віктар
ШНІП

Рэдакцыйная рада:

Вольга
БАРАБАНШЧЫКАВА,

Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,

Леанід
ГАЛУБОВІЧ,

Алесь
ГАЎРОН —
адказны сакратар,

Людміла
РУБЛЕЎСКАЯ,

Уладзімір САЛАМАХА —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
галоўны
рэдактар — 284-6673
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-4404
адказны
сакратар — 284-6673

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-7965
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-7965
літаратурнага
жыцця — 284-7965
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-7965
паэзіі і прозы — 284-7965
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно — 284-8153
выяўленчага
мастацтва — 284-7965
карэктарская — 284-8091
бухгалтэрыя — 284-6672
Тэл./факс — 284-85-25

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя не
вяртае і не рэзэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.

Набор і верстка
кам'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 1636
Нумар падпісань у друку
16.04.2003 у 15.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715

Заказ 948

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12